

CÂNDIREA

ANUL VI

No. 6 — 8

GÂNDIREA

GRIGORESCU

DE

FRANCISC ȘIRATO

A fost un om fericit și un pictor fericit..

Spectacolul este atât de rar, încât nu ne putem îndestul satisface accentuându-l..

Al. Vlașuță¹⁾ ni-l descrie pe Grigorescu, ca pe o fire tăcută și ordonată ce nu a cunoscut excesele durerii și nici ale bucuriei. Firea lui în care se împleteau armonic la un loc tăcerea, răbdarea și munca, explică și isbânzile lui.

Izbânzi ce l-au petrecut dealungul vieții, din ziua când, la Obor, își așterne hăinuța pe jos, cu iconițe întinse spre vânzare. Privelistea vieții lui e asemănătoare unui limpeziș de câmp larg, subiect învăluit de pictor, într'un vag sentiment de poezie — ce cuprinde pentru ființa și opera lui Grigorescu un înțeles simbolic.

O culme a durerii a fost pentru el neîmplinirea... unui vis: să-și facă un chervan. Un chervan, cu care să plece, cu doi prieteni buni, pe valea Oltului, pe malul Dunării, pe lunca Siretului — pe drumurile țării a cărei frumusețe el a descoperit-o „printre dealuri și mușcele“.

În vraja frumuseței de lumină și verde întuneric, sufletul lui se pierde..

* * *

Desprinzând câteva aspecte din opera lui Grigorescu, nu năzuim să închegăm o imagine complectă. Intenționăm, totuși, articularea unor note, care, deși impresioniste, să nu fie despuiate de un substrat analitic. Ne îndeamnă la aceasta situația curioasă pe care acest pictor o ocupă, și ocupă și azi, în conștiința semenilor săi de breaslă: pictorii.

Lăudat de unii, hulit de alții cu aceeași înverșunare, el, în timpul vieții, trece senin

1) Al. Vlașuță: Pictorul N. I. Grigorescu, Edit. Casei Școalelor, București, 1910; de unde am luat toate notele privitoare la viața și persoana pictorului.

și aparent netulburat, printre laudă și hulă, spre vrăjita țară a viselor sale. Țara viselor lui Grigorescu există totuși aievea: e țara românească.

Fiu al țarinei e atras de ea și-i aparține dela maturitate până la moarte. Viața aproape toată și-a petrecut-o în mijlocul naturii — în Franța ca și în România...

Și este caracteristic, pentru firea lui, că atunci când, ajuns din valea Agapiei la Paris, el întoarce spatele școlii de Beaux-Arts, pentru care venise, și se așează gospodărește la Barbizon. Și-o nimerește bine.

Potecile umblate de el se încrucișează cu cele bătute de Troyon, Diaz, Rousseau, Corot, Millet, Daubigny, Courbet...

E fericit... și lucrează cu scurtă întrerupere, acolo și la Fontainebleau, câțiva ani.

— De ce nu rămâi la noi?... îl îmbie prietenii de-acolo.

El nu vrea.

— „De-ați ști voi ce frumoasă-i țara meal...”

Anii petrecuți de Grigorescu la Barbizon și Fontainebleau au fost cei mai fecunzi prin îndemnurile primite, prin investigațiile în fața naturii și mai ales prin rîguroasa disciplină a meșteșugului pictoricesc. Toată seva picturală, bogată ca o revărsare florală ce primăvară în dumbrevă, șederii lui în Barbizon i se datorește. Această sevă picturală persistă chiar atuncea când, peste ochii pictorului, amurgul vârstei coboară un vâl ce estompează culorile și cerne lumina ca o pulbere peste imaginea naturii.

La Barbizon, el se convinge de insuficiența și sterilitatea procedurilor academiei. Panaitescu-Bardasare, Henția, Tătărescu și chiar Aman la noi, ca și în Franța, academismul, nu i-au putut inspira firii sale rustice, desigur, decât oroare prin lipsa de sensibilitate primară.

Lângă pictorii din Barbizon el deprinde meseria picturii de șevalet și ia contact cu existența materială a lucrurilor din natură. Acolo pânzele lui se încarcă de o vibrație colorată ce ne face să ne gândim la Diaz, Rousseau, găsește un moment, o expresiune liniară demnă de Millet (Țăranca franceză) și expresiune de plastică viguroasă pentru „Păzitorul de la Chailly”, cărare ce duce spre culmile lui Courbet.

Că Grigorescu a avut intuiția realistă cu profunziuni sufletești, ne-o dovedește spusa lui — „Numai după ce ai cunoscut bine ani întregi un om poți să-i faci portretul într'un ceas. Natura întregă nu-i asemenea unui portret?”)

Dar, coardele sufletului său nu resistă presiunii asprei atmosfere a înălțimilor și pictorul face cale întoarsă...

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale
Se coboară 'n vale,
Trei turme de miei
Cu trei Ciobănei...”

...se întoarce fiindcă Grigorescu este un liric.

* * *

Un liric prin sentimentul personal — deci un impresionist. Pe acest hotar se așează opera maturității lui Grigorescu. Căci, dacă avem dreptul la preferințe personale care se îndreaptă spre anume opere, sau epocă, nu avem însă dreptul să valorificăm opera unui artist în afara limitelor voite de el, urmărite de el.

Realizările artistice, pe care conștiința lui Grigorescu le recunoaște ca expresiune a simțirii sale, sunt cele impresioniste. Toate mărturiile lui verbale ni-l arată mișcat de intențiile impresionismului :

„Fă ce simți, și atâta cât simți, — unde nu te mai mișcă, lasă paleta jos: lucrul tău fiind numai sinceritate, va crește și se va desăvârși în sufletul celorlalți. Va trăi. Altfel, vrând să-l isprăvești, îl omori”.

Prin urmare un impresionist în sensul lărgit al cuvântului. Și mai apoi :

„Numai într'o schiță poți rămânea sincer până la sfârșit. Într'un tablou migălit, începi să te observi, — și din momentul acela e mai mult meșteșug decât artă”.

1) Virgil Cioflec: Grigorescu, Edit. Cultura Națională, 1925

Deci o schiță, ca expresiune a unui sentiment, neimplicit exprimat, dar fugitiv și el, fiindcă-i trecător și fulgerător de repede în schimbare, este și aspectul naturii sub lumina mișcătoare a soarelui.

„Migala” dimpotrivă, se plasează pe forma obiectului și e durabilă în sentiment. Un tablou tehnic migălit nu a fost niciodată considerat ca artă. Considerată ca atare însă este migala maștrilor olandezi, ca fiind expresiunea artistică a iubirii pentru individualitatea obiectului în toate manifestările sale constante ca formă și culoare. E o evlavioasă cufundare în realitatea materială și este cu totul altceva. Nu este lipsă de sentiment, este doar altfel de sentiment...

Artiștii nu sunt totdeauna logici prin gândirea lor...

Ne mulțumim dacă sunt logici prin simțire — cu sine însuși, și Grigorescu a fost. De aceea el a lucrat mult — „lucrează mult ca să poți lucra repede”. „Toate lucrurile de afară trebuiesc făcute repede, smulse în sbor”.

În locul lucrului determinat în formă și culoare, a concretului, impresionismul ne oferă aspectul ca pe un *echivalent*, suprafața, epiderma colorată cu jocul și fluturarea luminei, „Ce ne sont pas des êtres, mais des attitudes d'êtres, des valeurs — c'est à dire la réalité” (Camille Mauclair: „L'impressionisme”).

Rezultă că, chiar calitățile sensoriale ale obiectului sunt negate și desființate în natura lor fizică. Schela și construcția nu sunt crezute necesare și nici forma și culoarea locală pentru susținerea unui sentiment determinat de natura durabilă a subiectului. Din potrivă, se preferă accidentalul și mai ales o materialitate înanimată, fiindcă rezistențele sunt mai mici și posibilitatea arbitrarului mai mare, mai mare este atunci și tendința de animare a subiectului prin sentimentul personal al artistului.

„Exact?”... — întreabă Grigorescu — „Ce 'nsemnează asta 'n artă ? *Insufletul tău e taina care dă viață pânzei, nu în forma și culoarea exactă a lucrurilor*”.

* * *

Din fuga momentelor și aspectelor se încheagă imagina lumii prin pete de culoare. Se neagă legile fundamentale. Totul în univers — pentru pictor — impresionist nu este de cât culoare, pată de culoare. Din întrepătrunderea petelor de culoare sub influența solară rezultă cerul, pământul, apele ce se confundă între ele și care prin fluctuația lor constituie un singur element.

Culoarea concepută ca moleculă ce se respiră înfinit și totuși trebuie să se organizeze prin aglutinare într'un organism.

O pată de culoare fiind considerată ca frumusețe individuală, iar tot tabloul ca o vocalizare a calorilor, de aceea, impresionismul nu se poate exprima de cât în acorduri minore.

Cerul impresionist nu se întunecă de drama furtunei...

De aci nota minoră, lirică și grația în discuțiunea pensulară, de aci preferința pentru subiectul minor prin înfățișarea fizică: ciobanul și țărana, svelte ca fluerul, pajiște cu iarbă ca mătasa, case și hanuri pitite în crânguri ce dormitează sub pale de nor și cer albastru.

Este ce numim poezie în arta lui Grigorescu.

Natura în opera lui Grigorescu poartă găteală de veșnică mireasă ce nu îmbracă zăbranic de doliu niciodată.

* * *

Desigur că, firea lui Grigorescu, lesne impresionabilă și la care senzația se transformă îndată pe loc, în activitate, l-a împins — între alte influențe — la impresionism și „plein-air”.

„În pictură cel mai bun lucru e să nu revii; Cât ai putut prinde dintr'odată, cu sufletul înfierbântat din ceasul acela, *atâta-i al tău*. Dacă nu-ți place, șterge — și începe din nou. Bine înțeles, că atunci când e o lucrare de atelier, se schimbă vorba. Dar acelea greu trăesc. Până să le isprăvești fuge viața din ele. Toate-ți fug. Fuge *expresia* lucrurilor, ca și a figurei omenești, — fuge lumina și, ceea ce e mai important, pentru că în adevăr e ireparabil, fuge frăgezimea sentimentului tău, privirea, dispoziția, *sufletul* tău de atunci, cu care n'ai să te mai întâlnești niciodată. — De câte ori nu mi s'a întâmplat, când

n'aveam colorile la mine, să văd un colț de natură admirabil. Mă uitam la ceas, ca să vin a doua-zi exact la aceeași oră, să lucrez. Veniam — și nu mai eră nimic. Eră copacii, eră valea, și aceeași lumină eră, dar... nu mai eram eu cel de ieri“.

Ultima frază mai ales, a citatului cules de Vlahuță din gura lui Grigorescu, mai mult decât orice demonstrație, vedește cât de mult era legată producția artistului de poziția momentană.

Că pentru o astfel de întocmire organică, singura expresiune artistică potrivită a fost schița, e natural. Dar, ni se pare nouă că, oricât de fermecătoare în delicata lor frăgezime de culoare ar fi pânzele lui Grigorescu, din epoca impresionistă, ele totuși, nu reprezintă decât notații personale și au, dinpreună cu instantaneitatea și, ca ecou sufletesc, efectul fugarnic al momentului. Nu sunt sunet, sunt numai ecoul sunetului.

Comarate cu lucrările de la Barbizon, Fontainebleau, născute dintr'o îndelungată și intensă colaborare cu natura, acestea au mult mai multă stabilitate, deci și durată în sentiment. Stabilitatea sentimentului artistului ni se impune și prin durată și nu ni se pare de loc că sentimentul naturii ar fi mai puțin prezent în lucrările de la Barbizon și Fontainebleau. Căci, natură nu este numai capriciul solar ce sparge ochiuri de lumină în verdele întunecat al crângului și nici cerul cu spuma de nori ce pare că așteaptă să fie risipită de o boare de vânt. E mai mult și ceva mult mai întins și profund. E omenescul durabil și nouă mijlocit prin esența lucrurilor.

Și ne întrebăm dacă pentru câteva nuanțe prinse în sbor, nu au rămas părăsite comori mult mai prețioase ce puteau fi ridicate de Grigorescu, fiind înzestrat pentru aceasta ca nimeni altul până la el.

În izolare, în tăcere, încearcă să ridice aceste comori un tânăr, erou ce moare în uitare: Andreescu. Făcliile de veghe ale neamului nu se sting, ele trec doar în alte mâini...

* * *

Desenele lui Grigorescu sunt adevărate desene de pictor. El nu desena într'altfel de cum picta. Desenul lui nu exprimă o frumusețe intrinsecă, cu nobile ondulații în ritm sau incisivă expresiune în trăinicia unei forme. Desenul lui nu cunoaște o formă aspră și nici un definitivat liniar. Totul ondulează, serpuiește și se topește în fluctuația umbrelor și luminilor. Desenele sunt notații de aproape egală importanță prin subiectivitate ca și picturile lui. «Sentimentul colorează, nu pensula. Poți colora c'o bucățică de cărbune...»

Cât de puțină apreciere avea Grigorescu pentru linie și construcție, ne spune el când se declară vrăjmaș neîmpăcat al slovelor latine cari „...N'au nici un pitoresc și nici o expresie“.

Pitorescul și expresia le găsia în cărlionții ce șerpulesc în chip neprevăzut o literă de alfabet chirilic.

Calitatea de seamă, și prețuită deosebit, a acestui pictor delicat, înfrigurat de personal este că, primul la noi, a părăsit atelierul ca să lucreze în plin aer. Că a înțeles importanța lucrului în plin aer, e marele lui merit: Paleta pictorilor a fost înviorată de armonii de culoare noi, ce alungă mohorâtul ton de galerie.

De-asemena a priceput rostul tabloului de șevalet și al coloarei de ulei. A înțeles importanța, de neocolit, pentru artist, a materialului în care lucrează. Coloarea de ulei prin substanța ei grasă, păstrează și prin strălucirea ei, e expresiunea materialului potrivit pentru reprezentarea lucrărilor lumesti pline de seva vieții, a materiei. Pictura în ulei mai e plăcerea păgână ce frământă un material pentru posibilitățile pe care le oferă și constituie o frumusețe în sine.

Plasându-și opera cu hotărâre pe subiectul românesc, el deschide o carte cu slove cunoscute tuturor și înțelese, în cuprins, de către toți. Într'adevăr imaginiile țării Românești, familiare fiilor ei, prin simțirea ce-și găsește în natura ei isvor, se va exprima cu ușurința graiului pământean și plin de înțeles..

Cultivarea acestei simțiri e pentru Grigorescu rostul artei românești, e învățătura lui.

Pentru acestea toate, exprimate în opera lui, Grigorescu în plastica românească nu este numai un nume, este o aureolă și deaceia un simbol.

M O N O T O N I E

DE

T. ARGHEZI

Plugule, cin' tea născocit
Ca să frământă a șesurilor coajă
Și să 'nlesnești banala noastră vrajă,
De-a scoate 'n urmă-ți bobul însutit?

Cine ți-a pus cuțitul în pământ
Și a pornit cu soarele întiul,
Hotărnicind moșiei căpătâiul
Și dumicatul socotitu-și-l-a sfânt ?

Cine-a purces în ploaie și furtuni
Și a brăzdat prin negură și zloată
Șesul blajin și gras întâia dată,
Cu blesteme, nădejdi și rugăciuni?

S'a 'ndătinat copilul cel pitic
Să are și să strângă avuție.
Osânda și-a schimbat-o'n bucurie,
Clădindu-și slăvi și veacuri cu nimic.

MĂRTURISIRI

DE
ELENA VĂCĂRESCU

DE-AR ști să spună Ursitele ce vor dela noi, și de-am avea puterea să le răstălmăcim ținta și fața! Eu, cea dintâi mi-ași fi sfâșiat mâinile acestea cari au urzit atâta sbucium și atâtea dureri au prilejuit. Dintre aceste din urmă, cine ar fi putut prezice pe cea mai statornică și pe cea mai vie — otravă de esență subtilă picurându-mi în vine din pana-mi scriitoricească? Cine mi-ar fi putut-o prezice pe vremea când, tânără și vrăjită de serile toamnei noastre, simțeam înfrigurat dogoarea flăcării pe care'n adânc mi-o nutrea visul ereditar; când, fie de pe banca ce stăpânea câmpia, fie de pe trunchiul cu mușchii, mă lăsam furată de apele serii și desluseam în depărtare un cortegiu de plugari pe drum de casă sau o copilă cu rochie stacojie și podoabe de frunziș ce pășea mărunț puntea străjuită de-o fântână. Se'nșirau apoi turmele și carele cu încărcătura lor de balsam câmpenesc. Trecători grăbiți îmi urau un „bună seara” îngânat de vorba aspră a ciobanilor ce-și chemau turmele. Târziu, trecea preotul: în praful drumului, toiagul lui lăsa urme ce mi se păreau a fi transcrierea nedeslușită a unei taine înfricoșătoare. Dincolo de zidurile grădinii, grav și înclinându-se cu leneșă condescendență, puțul vechi scârțâia supărat. Se auzeau logofeții plesnind din bici, semn că e ceasul când se închid hambarele și pătulul, al căror pântece le știam pline de grâne aurii. Eram, în acest decor muntenesc, o fiică a locului, în sângele căreia trăia, bogat, trecutul rasei noastre. Sânge curat, încărcat de poezi și de atavisme imperioase, sortit dintru'nceput să nască verb românesc. Și totuși, această chemare de dincolo de ființa ei, această chemare ce de pe atunci îi brăzda sângele, copila plaiurilor noastre a nesocotit-o.

Zi cu zi, comoara de senzații și simțiri sporea. Erau simțiri și senzații născute din ființa locului, isvorâte din contemplarea colinelor familiare și-a orizontului oarecum străbun. Târgoviștea, îmbrățișând întinderea cu aspru-i braț de piatră, închipuie resturile unui câmp de bătaie, ruinele unei cetăți stăpânite de stații glorioase. Și pe drumeacurile ce ocolesc lanurile de porumb, umbre isvorăsc din pământ. Dar mai cu seamă simplitatea augustă și caldă a decorului vrăjește copila. În lumina de nalbă și de trandafir a înserării, luna însăși știrbită de culorile prea vii de pe sprânceană cerului,

nu-i decât o pată de lumină sfâșiată ce întinde căpcană argintie unde primele stele vin să se prindă și să moară. Cât e de caldă și de sfântă priveliștea! Copila gânditoare, cu artere clocotitoare de cântec, câmpia, umbrele, oamenii și, deodată, melodia trăgănată ce vine valuri-valuri din biserica ce-și înalță deasupra făgilor crucea — abur ușor și alb — totul e frumos, fraged și românesc.

În jurul copilei vrăjite de sfințenia locului, drama unei vieți întregi își urzește firul. Fiică a frământărilor câtorva generații de căutători ai cuvântului românesc, copila va scăpa din mreaja străbunilor. O magie inextricabilă o va îndepărta de verbul sacru, în care străbunii au făcut să răsunе bucurii și dureri, verbul natal al cărui catechism — cea dintâi gramatică românească — unul dintre înaintași îl strânge la piept, precum îl arată un portret ilustru.

Tot mai mult seara se înfășura'n manta-i albastră. Turmele adorm. Luna a prins în capcana-i de argint stelele stinse. Copila rătăcește singură pe plaiurile visului. Și din depărtări nelămurite, viitorul se naște clipă cu clipă. Cine-ar putea să-i întoarcă mersul?

* * *

Anii curgeau și copila, dintre băncile rustice, se așează tot mai des pe aceea care privea spre Apus. Un instinct, răsărit și el din fundul veacurilor, o amăgea tocmai către țările cărora soarta le hărăzise un gând și o năzuință mai deosebite de-ale noastre. De bună seamă, Asia o legăna încă pe aripi de mituri, cu scânteieri de nestemate orientale și cu adâncimi de vis vaporos și leneș. Dar vântul Răsăritului adusese rele nenumărate. Și'n mintea copilei, năvăliitorii aprigi se perindau cu stăruință fatidică, luau proporții uriașe, se actualizau. Sufletu-i răsuna de tropotul iute a cailor mărunți, călăriți de Huni cu fața schimonosită. Copila privea cu spaimă și cu ură retrospectivă pe acești turburători ai tihnei strămoșești. Apusul, dimpotrivă, în ciuda Maghiarului turanic și-a hrăpărețului vultur imperial, plutea într'un polei de lumină și respira libertate. Din când în când, suflul acesta vivificator al civilizației ne ajungea o clipă, atât cât trebuia spre a ne face să-l dorim nostalgic. În fața lui Ronsard, Harun al Rashid, regina Saba și înțelepciunea înflorită a pildelor arabe, păleau. Căci eram născuți cu dragul măsurii și al limpezimii. Belșugul imaginilor asiatice nu satisfăcea anumite virtualități din sufletele noastre.

Și astfel, în sufletul copilei de atunci, se încăerau două suflete colective, două mentalități de rasă, două civilizații contradictorii; grupare în jurul a două puncte cardinale. Conflict sumar și simplist, dar violent și dureros. Mintea ce se deștepta la înțelegere împletea alexandrinii lamartinieni cu stihurile lui Eminescu, înfrătea pe Jean Racine cu Eliade, pe cronicari cu Joinville. Săpate pe un fond latin, analele rudeniei între două neamuri căpătau un relief straniu și proporții de frescă. Luminate pe aceste gânduri, incolțeau în sufletul adolscenței doruri mari. Năzuia să-și înalțe glasul mai sus de granițele idiomului natal, pe care-l simțea, firește, cald și bogat, dar îl știa asemenea unor ciorchini încărcăți de suc și aruncați în teascu! din care podgoreni iscușiți nu isbutiseră încă să stoarcă vinul năimit să'mbete mulțimile. Și dacă-și dorea glasul răsunător departe, și-l dorea așa de dragul priveliștilor natale, pentru a spune depărtărilor câtă grație au liniile dealurilor din Dâmbovița, cât de blânzi și de voinici sunt plugarii locului.

Odată, linia destinului fu gata să se strângă. Străbunii păreau a interveni spre a mă smulge acestei dualități care, de-alungul vieții îmi va fi fost o adevărată uneltă de tortură, un adevărat rug. Înainte de a fi fost învăluit de întunerecul ce-i vestea moartea apropiată, Eminescu află de la Maiorescu o veste ce avu darul să-l turbure: coborâtoarea Văcăreștilor, ea însăși poetă, își scrisese primele versuri într'o limbă străină. Iși înalță atunci trupul încovoiat, muțenia lui obișnuită se desțeleni și rosti frumos cuvinte de anatema: „Să nu știe oare românește? Spuneți-le (era vorba de părinți, nevinovați totuși, căci în deajuns mă nutriseră cu basme și mă duseră la șezătorile satului), spuneți-le că voi învăța-o românește eu, și-om vedea dacă fiica Văcăreștilor va continua să ne nesocotească“. Hotărâre nerealizată, din păcate. Eminescu se apropia de sfârșit. Când îmi povestii această întâmplare, ochii lui Maiorescu lăcrămară. Amănunt mișcător și măreț care s'a încrustat în fundul amintirii mele în așa chip încât, după aceea, de câte ori publicam cea, imaginea divinului Eminescu se înalța muștrătoare și mă obliga să-i cer iertare.

Mânia lui Eminescu s'a răsbunat postum. Sau, poate, el însuși va fi îndreptat împotriva-mi uneltirile Mnemosynei — zeița amintirii — căci zeii sunt sub obiăduirea poezilor... Intr'adevăr, deși sub altă formă, conflictul adolescenței stăruia încă-n mine. Cuvântul nesocotit al strămoșilor îmi cutropea, confuz dar implacabil, sufletul, răsvrătindu-se împotriva cuvântului adoptat, căruia datoresc totuși ceace e mai bun din ceace-am putut fi și de care mă leagă, ca atare, o grațitudine fierbinte. Atunci când pentru a realiza și a te realiza împrumuți de la un neam ceace e mai al lui—cuvântul, rod al strădaniilor seculare — capeți îndatoriri tot așa de sfinte ca ale sângelui, îndatoriri pe cari eu mă mândresc de-ale fi respectat — Franța o știe, de-alminteri. Acest gând al unei îndatoriri veșnice, l-am pândit înălțându-mi-se'n suflet, alături de alte gânduri tot așa de calde și de adevărate. Zadarnic, în fruntea primului meu volum de poeme sfioase, ceream iertare patriei, iertare pe care, *in petto*, eu însămi nu mi-o acordam :

Si je te deviens étrangère,
 Și ma chanson pour s'essayer
 N'a pas choisi la langue chère
 Que l'on parle autour du foyer,

Celle qui vient, lorsque je prie,
 Sur mes lèvres tout simplement,
 Pourras-tu jamais, ô patrie,
 Le pardonner à ton enfant?

Voudras-tu seulement entendre
 Mes vers et les bénir tout bas
 Comme tu bénis, grave et tendre,
 Tes guerriers avant les combats?

Intreaga psihologie, în favoarea căreia viitorul avea să justifice prezentul, se ascundea în prevestirea versurilor din urmă — „Comme tu bénis, grave et tendre, Tes guerriers avant les combats“ — căci a fost dat ca războiul neamului nostru să împace tumultul dramei intime și mereu acute ce-mi împărțea sufletul în tabere vrășmașe.

Dar, între clipele acestea luminoase ale descătușerii și cele ale începutului brăzdat de dolii și, rareori, de luminișuri—câtă amărăciune! Căci țesătura spiritului și coloritul lui primitiv sunt urzite din materialul limbei materne. Dedesuptul limbii adoptive, cuvântul copilăriei se agită, luptă crâncenă împotriva uitării și apare brusc, în plin vârtej creiator, în plin proces de invenție, atunci când între spirit și lume se deschid larg zăgazurile. Apare, întriripat ca o zeiță sau ca un cavaler dintr'un Apocalips răsbunător, deformează tiparele limbii adoptive, i se împotrivește violent, înecându-i șubredele conture sub pete largi de culoare, sparge vasul cu esențe alambicate și, peste aroma subtilă, așterne victorios parfumul lui victorios. E ca și cum ai locui la marginea unei împărății expuse cruzimii năvălitorilor. Hoarda cuvintelor respinse pe ultimul plan al visului pornește, dintr'odată, o năvală furioasă și, prădând, pârjolind, pune stăpânire pe locul de cinste, care *al ei* era... Și atunci, câtă jale! Împotriva cuvintelor începe un adevărat măcel sacrilegiu—împotriva lor și împotriva ta, căci și tu și ele, coborâți din același trecut. Trebuie apoi să împaci cuvântul adoptiv, ca și cum, după o dragoste sălbatecă dar oprită, te ai întoarce la căsnicia legitimă. Ți-i sufletul un câmp de bătaie, ești trist și așa de singur între cele două tabere.

Să mi se ierte îndrăzneala cu care voi cita, alături de al meu, nume ilustre. Dar, de câte ori evoc această hărăț necurmată—potolită astăzi—retrăiesc fără voie și alături de a mea, vieța lui Hérédia și a lui Moréas. Cu înfățișarea-i mândră de Spaniol, având în glas o ușoară gângăvire care prelungea cezurile și lungea, cu sau fără voie, versul. José-Maria de Hérédia își spunea bucuros sonetele. Sonetele acelea smălțuite de fanarele galioanelor ce-au condus conquistadorii către noi stele, smălțuite de vegetația colorată a Tropicelor unde, printre Negri și trestii de zahăr, se născuse cântărețul cu vaste sonorități al *Trofeelor*. Hérédia era mândru de sângele lui spaniol. Într'o seară, la Albert de Mun, după ce recitase faimosul lui „Persée et Andromède“, proclamă fără

înconjur: „Pour moi, tous ces demi-dieux, voyez-vous, c'est le Cid.“ Și în clipa aceea îmi spuneam că pentru mulți, eroii de tragedie sau de epopee sunt, pur și simplu, un vovod sau un haiduc...

Cât despre Moréas, devenise așa de bine ceea ce de fapt nu era de loc — adică Francez — încât prefera pe Racine lui Sophocle. La întrebările mele răspundea invariabil că verbul înflorit în țara lui Phidias nu împiedeca niciodată curgerea melodioasă a stanțelor lui — Și totuși, insinuam, strofele Dumitale au ceva din rotunzimea grațioasă și din mlădierea împietrită a buchetelor de acantă săpate pe frontonul templelor antice. — Îmi aduci aminte o laudă, răspunse, pe care numai Ronsard o merită. Și dându-și astfel un certificat de rudenie cu cel mai francez dintre înaintașii lui, Moréas trecea la altă ordine de idei. Iar eu rămâneam singură, în fața neliniștii divine și crude ce-mi fusese hărăzită.

Între timp, necunoscutul se oferea tuturor explorărilor și tuturor decepțiilor. Minunate sunt cele dintâi jocuri ale gloriei! Le crezi durabile, veșnice chiar. „De-abia mai târziu îți vei da seama — îmi proorocea Paul Bourget — cât e de greu să rămâi statornic acolo unde câțiva au hotărât din capul locului că ești numai în trecere. Problema de-abia acum se pune“. Dar renumitul romancier, folosindu-se tihnit de verbul și de gândul lui, nu putea ști că lupta cea mare se va da, pentru mine, nu atât împotriva opoziției surde din afară, ci în propriu-mi suflet: luptă mereu nehotărâtă, dar pe viață și pe moarte, împotriva unui dușman scump care se preface că fuge și că se dă bătut, pentru a reveni sub mii de forme și a-și impune, viclean, victoria. Peisagiile, de pildă, estompate sau desemnate viguros în memoria mea, — peisagiile mele, sunt dela noi. Atunci când le-am contemplat, când le-am respirat întâi, un roi de cuvinte românești plutea deasupra lor, chipuri sonore ce le tâlmăcea grația. Aceste sunete, aceste chipuri, cum să le transpui în ogorul limbii străine? Unde să găsești realitatea statornică a lucrurilor dacă nu în glasurile lor de totdeauna? Și totuși minunea se operează tainic; aspectele naturii noastre și-au croit încet-încet, o haină convenabilă din epitetul, accentul și fraza franțuzească. Căsătorie laborioasă, plină de îndoieli și de sbucium...

Fericiți zidarii graiului strămoșesc! Fericit Dante clădindu-și, la marginea poleită a evului mediu, templul milenar al terțelor lapidare. Fericit Ronsard spărgând tiparele medievale ce nu mai încăpeau vehemența robustă și proaspătă a stanțelor lui. Mai fericit încă, în vârsta tânără a neamurilor, făuritorul anonim de sintaxă și vocabular, aceste cariatide ce se nălță din clocotul izvorului limbii, spre a sprijini capodoperile viitoare. Dar eu!

Pe de altă parte, e într'adevăr o mângâiere să te simți părtaș — fie și colateral — al unei moșteniri venerabile, să strălucești întru câtva din strălucirea ei. Pe câtă vreme la noi încercările mele fură privite, cele mai deseori, cu neîncredere și dușmănie, aici porți primitoare mi se deschiseră larg, căci pragul cunoaște pasul femeilor inspirate. M'au socotit printre ele, și nu printre cele mai neînsemnate. A fost o clipă de uitare amietoare! „Alții te invidiază și-ți doresc locul“ — îți șoptești. Și pentru noi muritorii — de ce n'am mărturisit-o — această reflexie trecătoare are darul să învâluie într-o ceață de-o clipă — clipă decizivă uneori — atâtea dureri și atâtea îndoieli cari, ele, sunt și rămân de totdeauna.

* * *

Nu împaci Zeii răzbunători cu ofrande pioase. Altminteri, de mult m'aș fi descătușat din lanțurile lor. De copilă începusem să culeg cântecele populare pe cari, în entuziasmul ei, Carmen-Sylva le-a botezat „rapsodii“. Tot ea boteză apoi culegerea „le Rhapsode“, iar eu adăugai „de la Dambovitza“, lămurire ce făcea să scânteie, în ochii mei, albastre și verzi apele râului de munte. Dacă Zeii ar fi fost mai blânzi, i-aș fi împăcat cu cartea aceasta pioasă și poetică, măreață și cinstită, care închide nu poeme întâmplătoare, ci însăși esența melopeelor făurite rând pe rând de cei ce, cuvânt cu cuvânt, le-au lăsat să plutească leneș în aerul încărcat de curcubeie al apusurilor. De-ar fi fost Zeii mai împăciuitori, ar fi socotit cartea aceasta ca pe-o faptă răscumpărătoare. Căci „Rapsodul“ nu-și mai amintește nici de umila lui culegătoare, nici de Carmen-Sylva, traducătoarea lui dintâi. Iși trăește viața lui proprie, ca o creație spontană a unui geniu anonim. Dese

ori mi s'a vorbit de cartea aceasta ca unui străin de soarta lui! A fost totuși, pentru indolelele mele tumultuoase, ca o ramură de măslin vestitoare de pace.

Vestitoare de pace... Voce efemeră, cele mai deseori. Dar luminișuri se așterneau tot mai des de-alungul căii mele. Incet-încet, o împăcare tainică înlocuia neliniștea nostalgică, sfâșiată de gemete. Petreceam pe plaiurile muntenești două din cele patru anotimpuri. Mă impresurau, ca odinioară, cu ritmurile lor, cu vederile lor ancestrale ce atingeau din sbor frunzele sălciilor pletoase și le făceau să-mi curgă 'n păr. Dar între mine și lumea Apusului legături nenumărate se țesură. Așa-mi era dat: vieață de sol și de crainic. Căci înțelesesem, într'un târziu, rațiunea mea de-a fi și utilitatea concretă a imaculatei mele greșeli inițiale.

Printre alte multe soluții, războiul a adus, într'adevăr, și pe aceea a conflictului meu intim. Indoielile nu-și mai aveau locul: drumul era unul, greu dar drept. Eu l-am urmat fără șovăire. Cuvânt cald și ascultat, stăruință neînfrântă, iată ce trebuia ca Apusul să ne înțeleagă și să ne respecte. Și a fost să se întâmple ceea ce, poate, nu se va mai întâmpla: apărând, chemând, cerșind, amenințând — o femeie a întins puntea de aur ce unește sufletul a două neamuri.

MA VREAU ÎN MUNȚI...

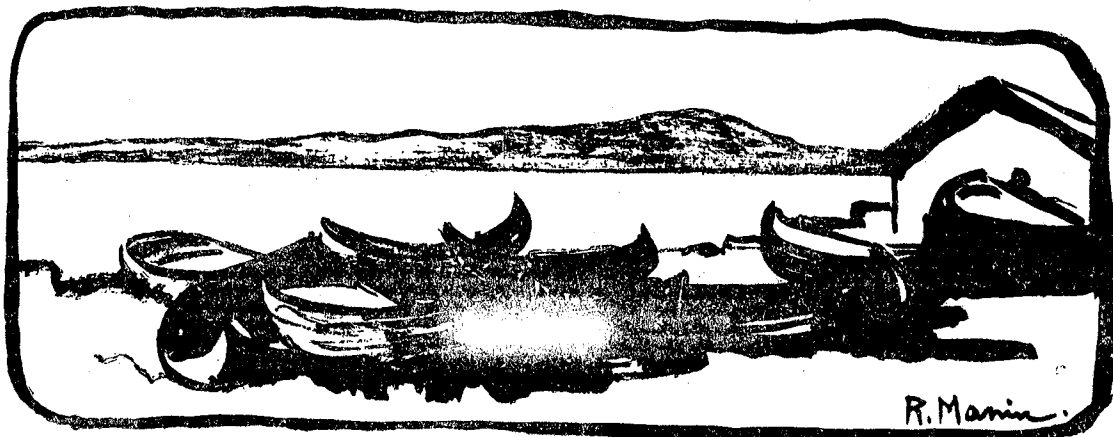
DE

ZAHARIA STANCU

Din câmpu-acesta simplu pe care-l ar cu boii
Dacă mă sui pe măguri când e văzduhul pur
Văd zugrăviți pe zare, cu fruntea'n nouri, munții...

Mă vreau atunci în munți c'o turmă de mioare
S'o pasc prin pajiști pline de iarbă și de soare,
Prin smeuriște ursul să-l junghii în grumaz,
Cu praștia să fulger ierunca printre brazi
Iar seara când din flăcări o floare de lumină
Va fâlfâi spre Tine mireasă de rășină,
Să-Ți las în pază, Doamne, mioare și dulăi
Și să urc tăcut lângă vulturii tăi,
Pe culmea cea mai 'naltă, cu pași de căprioară
Și-acolo să mă strădui s'ajung măcar cu bâta
O stea și ceru'n care stă muma Ta fecioară...

U R Ă T U L

DE

GIB. I. MIHĂESCU

IN noaptea aceia de drum de fier, când am pornit în sfârșit din orașelul meu pierdut într'un colț de hotare, n'am putut închide ochii, cu toate că aveam la cherem o canapea întreagă cât era de lungă și cu toate că vagonul capitonat mă legăna lin și îmbietor. În învârtiturile roților, în clănțănitul lanțurilor, în răpăneala fierului pe fier, auzeam prin fereastra lăsată, necurmatul rotogol al unui cânt de biruință. O, cum se rostogolea cântecul acela pe șinele vârtoase, cum era neconținut același, spăimântător același și — totuși — cum sufletul meu creștea neconținut!

Când s'a crăpat de ziuă, mi-am și înfipt capul în jilăveala diminutei, ca să prind din ceață primul turn al orașului pe care nu-l mai văzusem. Întâi n'am zărit nimic, apoi la un ocol al drumului mi-au răsărit departe turlle și coperișuri răslețe, ieșind dintr'un fund de vâlcea. Soarele era acum doar o biată fantomă translucidă — la care te puteai uita în voe — a soarelui adevărat. Pe acesta nu l'am văzut în minunata lui strălucire decât mai târziu și hăt, bine, deasupra muncelilor orizontului. A sbucnit deodată în vestmânt de foc, cu aripi de flăcări din crisalida-i transparentă și în locul unde mi se păruse că văd un oraș, a aprins coperișurile. Se părea că nebunia monstrului de fier care mă ducea în pântec, mă purta în goană dăsmițată în regiuni nebănuite, cu sori mulți, sclipind presărat pe câmpie, încercând să răsară în jerbe de sisteme complicate, ca 'n lumile surprinse de ochian. Doar câte nu eram eu gata să văd în ținutul ăsta miraculos, unde mă avântam de bună voe!

Pe urmă toate au dispărut, când pământul s'a ridicat de spinare în sus, într'un rând. Zarea s'a mai întunecat și orizontul a început să se strâmteze și mai mult: s'au ivit începuturi de mahalale, o fabrică — de bună seamă — cu ferestre și lumini multe, înfârșiate, apoi vagoane, șine ce se împreunau și se despreunau, șiruri întregi de vagoane și locomotive moarte, și neconținut lumini searbăde în jilăveala zorilor, pălpând jalnic, învinse de ziuă, ca lumânările în jurul racliei.

Întâi, impresia aceasta lugubră îmi strânse sufletul în care tot mai dăinuia, neam din neam, ca'n butoaiele de mult golite, tereghia superstițiilor, a semnelor și a vedeniilor. Dar închipuirea-mi mobilă puse îndată în locul sumbrelor visiuni, sfârșituri de bal, lumini de petreceri monstre prinse de ziuă, lumină necurmată, beție, fericire. Priveliștea amețitoare mă făcea să închid ochii; un felinar apropiat trecu pe lângă mine și sfredelițoarea lumină a arcului voltaic îmi pătrunse dureros pleoapa; și vagonul întreg nu mai părea

atunci decât un cosciug uriaș purtat pe brațe de fier, spre un cavou imens și necunoscut.

Speriat, am despreunat larg genele și am pipăit cu degete tremurătoare scrisoarea de recomandare și cele câteva bancnote, ce le aveam în buzunarul dela piept.

* * *

Scrisoarea aceasta mi-a deschis într'adevăr ușa unui puternic al zilei. Mijloacele părinților erau prea slabe ca să nu trebuiască să-mi găsesc și un serviciu pedesupra, pentru a urma cursurile universitare. Scrisoarea tatălui meu cu ortografia, — pe care o știam și de căre mă înroșii grozav când rândurile tremurate fură parcurse de ochii încruntați sub ochelari de aur, ai alesului politic și protectorului nostru — fu înlocuită de o carte de vizită a acestuia către secretarul general dela finanțe. Afară, cartonașul imprimat cu numele care însemna poruncă, îmi aduse inima la loc: nu atât prin cele trei rânduri așternute în grabă cu creionul, ce-mi deschideau poarta sorței, cât pentru acea lipsă completă de apostrofe și liniuțe și mai ales pentru acel admirabil acord de singular cu plural, solecism care niciodată n'ar fi scăpat tatălui meu.

Și totuși scrisoarea aceasta mică și cretină, pentru care aș fi fost «trântit» la absolența claselor primare, făcu minuni...

* * *

Am avut toată copilăria și adolescența mea o groază teribilă de cuvântul „percepție“. Nu doară că tatăl meu ar fi rămas în urmă cu dările și că prin urmare — cum se spune — ne-ar fi bătut toba la cap, că aș fi văzut cu ochi plânși umilința părinților mei rușinați și fără putere, înaintea oamenilor legeri, scofându-ne dulapurile și saltelele la mezat. Dacă tatăl meu n'a fost nici odată bogat, nici chiar așa de sărac n'aș putea spune că a fost vre-odată. Dar percepția din orașelul meu era o clădire lungă și scundă, de pe care egrasia jupuisse varul murdar și umflat, lăsând să se vadă pe-alocuri cărămida mucedă, de-un roșu de carne veche, stricată. Înăuntru niciodată nu pătrunsese vre-o rază de soare; era o veșnică umbră umedă. Pe pereți dantela egrasiei avea tonuri din ce în ce mai înegrite, cu cât scoborai ochii spre podea; erau par'că tapetați cu uriașe hărți hidrografice. Te infigura din cadrul lor umezeala unui întreg continent. Aproape de scânduri, mucigaiul vânat mustea; părea răspântia tuturor furtunilor și ploilor.

În încăperile acestea de peșteră lucrau oamenii fiscului. Li vedeam cu fețe chinuite de griji, cu încheeturi umflate de reumatisme, cu mișcări greoaie de mormoloci, cu ochi bulbucăți pe deasupra ochelarilor. Pentru mine erau zeitățile peșterilor și ale întunericului umed.

De aceia când secretarul general al ministerului de finanțe îmi întinse un plic cu adresa circumscripției XXIX de percepție, un fior rece mi se răspândi dealungul oaselor și un gust rânced mi se puse în gât.

Văzui atunci *urâtul*...

— E singurul loc liber pecare-l mai avem, îmi spuse pe-un ton cam înțepat domnul secretar, văzând codeala mea, și-mi întinse categoric mâna.

— O, vă mulțumesc, răspunsei timid, prefăcându-mă într'adevăr mulțumit. Și o rază de nădejde, lumină o fibră a cugetului meu: în capitală, desigur, trebuie să fie cu totul altfel... până și percepțiile... Iar în mintea mea răsări o clădirea albă, uscată, mai ales foarte uscată, într'un fund de curte cu câteva ronturi în față, care se umplu vara de zorele, de garoafe și de pansele.

Pornii deci fără răgaz și simții cum șoptea cineva în mine, cu răutăcioasă plăcere că bucuria izbânzii viitoare, va fi cu atât mai sdrobitoare, cu cât drumul până la ea va fi mai lung și va porni mai de jos. Pe sălile marei clădiri, nu mă sfii să întreb pe un domn cu părul omăt curat, cu haine înverzite, cu ochelari pe vârful nasului, legați c'o sfoară neagră de nasturele unei veste prea groase pentru dulcea îngânare de vară și toamnă de-afară.

— Domnule, un funcționar din percepție, poate fi adus ori când în minister?

— Hai?

Bătrânul tresărise par'că mușcat de această întrebare. Mă privi înspăimântat pe deasupra ovalelor de sticlă. Părea gata să-mi strige: Nenorocitul, ce-ai spus?

Li lămurii întrebarea: gradul de copist la percepție este acelaș cu cel de copist din minister?

— A, hal păru că se dumirește, dar ochii lui arătau aceeași groază amestecată cu compătimire... — Da, da, fără îndoială...

Pe urmă, fața i se umplu toată de răutate. Dădu din cap de mai multe ori și răsese cu gura lui știrbă, făcând din mână, a nimica toată: — Păi e tot una...

Și plecă, abia mișcându-se, cu răsul lui fonf și groaznic.

Mi se păru atunci că nu-mi râde, el, bătrânul ci bătrânețea dintr'ânsul. Era așa de alb, atât de imaculat de alb și vocea îi fusese așa de stinsă și totuși atât de aspră și hainele i-erău atât de verzi, că fiorul de umezeală îmi făcu din nou circuitul oaselor.

* * *

Nu știți ce e urâtul? Eu l'am întrezărit întâi rânjindu-mi din mucegaiul percepției orașelului natal. El trona acolo peste oamenii fiscului și tronează pretutindeni peste micii slujbași, ori unde-i umezeală, umilintă și groază. N'aș putea spune ce fel de figură arată și nici dacă are sex. De altfel toți condamnații să-l slujească, îl acceptă fără să-l înțeleagă, cea mai mare parte nici nu știu că există, așa de grozav i-a pironit în somnul stăpânirii lui.

Însă bucuria-i imensă e să supună tocmai pe cei hotărâți cu orice preț să-i scape; dar și acestora se arată numai în chip imprecis de vedenie. Iar în întreaga-i și teribila lui alcătuire nu se înfățișează decât în ultimul vis al răpușilor de mizerie, de disperare, de neputință; bolnavilor și neurastenicienilor cu o clipă înainte de-a se arunca sub roatele trenurilor sau din înălțimile etajelor.

Eu abia de l'am întrezărit aievea: O! întru început n'are nimic respingător sau înfricoșător, în figură. Dimpotrivă. Caracteristica lui grozavă e că râde. Râde cu hohote uneori, sau abia rânjește: cu dinți puternici sau știrb ca bătrânul de adineaori... Te atinge numai în treacă și trece înainte cu răsul și cu veselia lui, pe jos, în trăsura, în automobil... și te lasă în urmă cu scârșnetul neputinței și cu pustiul...

Ai vrea să te duci cu el, să fii în el, să fii el... și să te răsfrângi asupra *altora*. Dar te respinge, și se îndepărtează cu răsul lui triumfător...

Grozava lui caracteristică e triumful.

Astfel trecea el și'n această zi minunată de București, în soarele de toamnă la început. Trecea în hohot și sgomot mare, în călești și automobile... Era pretutindeni un triumf nemărginit!

Iar eu mă îndreptam spre percepția circumscripției a XXIX. Și tot ce era veselie, și răs și podoabe în lumea asta din juru-mi, mergea în *sens invers*... În faetoane sau chiar pe jos.

Cu capul căzut în piept, gol de gând, pășeam ca un automat spre percepția circumscripției a XXIX-a...

* * *

Domnul perceptor foarte gras și negricios, cu fălci enorme și nerase de țepoșii peri albi, negri și rari, mesteca în gol când mă privi cu ochii mici și roșii, prin ochelarii, pe care-i potrivea cu însăși spinarea nasului. Nu spunea nimic domnul perceptor, dar cu siguranță că'n neconținută mișcare a buzelor vinete, răsfrânte, mi-a șoptit sudălmii groaznice—și când și-a luat, întrerupt din lucru, ochii de pe coloanele de cifre, și tot timpul cât m'a ascultat fără să-mi răspundă un cuvânt, și mai pe urmă, când după ce mi-a cercetat hărțile, m'a dat cu un semn pe mâna subșefului să mă „plaseze”. Atunci și-a lăsat iarăși ochii pe registru, pentru a-i ridica îndată amenințatori, când a socotit că m'am întors cu spatele la dânsul, spre a urma pe ajutor.

M'am trezit la masă cu o față mică și măslinie poate, deși mai târziu mi s'a părut vânăta, de-o vinețeală pălită de cadavru vechi, injectat cu formol. Era slabă de tot, însă buzele i-erău groase și răsfrânte ca ale domnului perceptor. De pe fruntea mică și bombată porneau pieptănate pe spate fire groase și aspre de cal. Avea un gât atât de subțire, ieșind din șorțul negru, că acest soi de cap mic, ca o caricatură de chinez (Doamne, un chinez negru ca un african) părea înfipt ca într'o prăjină din gardul unui rege antropofag.

Astfel fu, când ridică spre mine ochii fără pleoape și rotunzi, de pasăre; apoi mâna pipăi în colțul mesei, o mână micuță de copil, apucă repede ceva și îndată pe capul înfipt în țepă, apărură uriașe lentilele de scafandru, al unor ochelari cu cârlige de fier. Ochii mici și rotunzi se măriră, se clătiră de-o parte și de alta, în cercul lentilelor și se fixară asupra mea umezi și dureroși, de par'că mi-ar fi cerut iertare.

M'am cutremurat. Era și ea o biată față, la urma urmelor, și nu merita un destin atât de vitreg! M'am cutremurat totdeauna dinaintea nedreptăței firei acesteia, care ne ocârmuește de-acolo, din centrul mișcării veșnice, din nepătrunsul locaș al Zeilor mari și mici! Unde sălășluiește desigur și „urâtul“, vrăjmașul vieții mele.

Trebuia să scriu la aceeași masă cu ea; față în față cu ea: — o masă mare, drept-unghiulară, acoperită cu mușama neagră, lângă care, brațele unui scaun lătăreț de scândură, păreau că mă așteaptă de mult să mă cuprindă. Mila de arătarea-mi din față mă pătrunse până într'atâta, că nu putui opri câteva cuvinte de bună întâlnire. Însă accentul — oh, accentul acela al vocii mele, par'că-l aud și acum! El îmi luase înainte și-l auzeam cum completează reținuta mea politețe: „Fie, domnișoară, mă resemnez să-ți sufăr și vecinătatea dumitale... poate nu va ține mult!“ Cu neputință ca o față atât de urâtă să nu întrezărească dincolo de cuvinte, în adâncul conștiinței, compătimită, mult mai jignitoare și mai repede de recunoscut, decât chiar desgustul.

Mi se păru că făcu o mișcare bruscă, par'că și-ar fi dat capul înapoi. Covârșit plecai privirile. Doamne, dacă nu-i adresam nici un cuvânt, n'aș fi jignit-o mai rău?

Sfios, înălțai spre dânsa doar pupila unui singur ochiu. Și când întâlnii ochelarii de scafandru, înapoia cărora ochii ei fugeau într'o parte și într'alta de par'că ar fi plutit în două borcanele cu apă, rămăsei impietrit. Urâtul era înaintea mea și râdea stăpânitor. Mă prinsese.

Gura capului, înțepenit în par, își prelungise colțurile până'n sfârcul urechilor, care, Dumnezeule! svăcneau ca la animale. Prin crăpătura ei vânăta, dinți scurți, lați și distanțați sclipeau de albeață; nasul se ridicase cu totul în sus și 'n lumina ochilor mei nu rămăsese în locu-i decât un fel de cerc cu două nări ca un rătășor de purcel.

Pe urmă toată întruchiparea asta căzu pe o parte, buzele se boțiră și ochii de pasăre se clătiră brusc, descriind pe câmpul lentilelor, mișcări repezi, sbucnite. Zei nemuritori! Capul de urangutan cocheta...

Am zâmbit cu milă și cu dispreț, dar urâtul n'a văzut sau s'a prefăcut că nu vede. Ochii lui licăreau cum trebuie să licărească ochii dracilor, când îți apar, aievea, noaptea. Jucau în orbite triumfători și cu cât le creștea strălucirea, cu atât mila și disprețul de până acuma începeau să se îngâne cu groază pe fața mea, care oferea astfel deodată triplul aspect al acelor sinistre măști, dedemult.

Pe urmă revolta-mi crescă fără margini, când mica simiană schimbă o privire cu o altă funcționară, ce stătea mai mult degeaba, dinaintea unei măsuțe, cu mașină de scris; o femeie înălțuță, slabă, suptă la față, cu nas coroiat, cu umerii obrazilor puternic ieșiți — ca la ofțicoși — de-o albeață de lapte și cu doi săni enormi, atât de enormi față de slăbiciunea ei, încât puteai crede că prisosul dintr'ânșii îi dă acea înfățișare lăptoasă, respingătoare.

Urâtul păru că spune tovarășei de birou:

— E timid...

Iar fața cea suptă, încuviință...

Revolta mi se ridică tumultoasă în coșul pieptului. Vroiam să fac ceva strașnic, un gest hotărât, ca bunăoară o trântitură sgomotoasă a registrului ce mi se pusese dinainte sau o înțepenire mai temeinică în scaunul legănător și scârțător de sub mine. O astfel de mișcare bruscă, dinadins și vizibil rea, era neîndoios că ar fi curmat dela început orice puțință de îndrăsneală urâtului negru și urâtului lăptos, din fața și din stânga mea. Maimuța dinainte-mi, păru că ghicește ce se petrece în gându-mi și avu par'că o mișcare speriată, o lucire în ochi, de groază.

Atunci trebuia s'o sfredelesc cu ochii mei... În clipa aceea am avut în mână isbânda și viitorul meu. O clipă, o singură clipă de răutate, de cruzime și totul ar fi fost salvat...

Dar atât de caraghioasă era schimonisitura aceea a chipului cu pretenții omenesti că mila m'a doborât... Mila, teribila mantie invizibilă, pe care groaznica fantomă, și-o aruncă pe cap, îți întunecă vederile și-ți amoarte orice mugur de virilitate.

Î-am spus o vorbă blândă, o vorbă de nimic, da, îmi amintesc. Î-am cerut oare-care deslușiri asupra modului cum trebuie să trec în registre (cu toate că era așa de ușor de înțeles acest lucru). Și ea s'a grăbit să-mi arate cu mare lux de amănunte și a început, pe nesimțite, să mă descoase...

Când mi-am dat seama cât de departe am ajuns cu vorba (am surprins ochiul ei lucios și scormonitor în gospodăria mică și creștinească a mamei mele întotdeauna suferindă, în biroul vechi și posomorât al întunecatului meu părinte, în curtea îngustă cu spuzenie de frați, de găini, de porci, de câini și de pisici de-avalma) m'am cutremurat de moarte. Am început îndată să răspund pieziș și i-am aruncat o privire supărată. Pe urmă am tăcut încăpățânat.

Era prea târziu. Urâtul râdea triumfător prin ochelarii cei groasnici și rătășorului se dilata și se contracta satisfăcut pe figura mică de omuleț ecuatorial. Râdea mut și înainte: iar mie mi se părea că-mi rânjește verdele mucigai de pe pereții percepției din orașelul meu natal.

* * *

Pe senin, localul percepției fiscale a circumscripției a XXIX n'avea câtuși de puțin înfățișarea jilavă a percepției din orașelul meu. Era o clădire veche, cu ziduri groase și cu etaj (la etaj locuiau domnul perceptor Vasilescu și cu nepoata: — „Chiar domnișoara cu care scrii dumneata la masă, e nepoata domnului perceptor!“ m'a lămurit moș Mihalache, omul de serviciu al instituției și toboșar la licitații). Mi s'a părut curioasă lămurirea moșului căci la etaj, observasem la venire, ferestrele cu glastre de mușcate și cu brisebise curate de borangic.

Dar dacă localul începea să-mi inspire încredere cu zilele ce treceau; personalul, dela mătăhălosul domn Vasilescu și până la nepoata-i crescută de-abia cât un picior de-al lui, — întregul personal, compus din doisprezece funcționari, bărbați și femei, părea din cale afară de curios. Era de neînțeles cum din tot Bucureștiul ăsta cu femei atât de frumoase și cu bărbați așa de chipeși, se adunase tocmai la percepția circumscripției a XXIX, figuri așa de ciudate, fie care cu câte-o meteahnă și cu seamă de animal.

Intr'un rând, ridicând ochii deasupra hărții mele am descoperit acest lucru uimitor, privind mai atent la unul din ei. Speriat, am întors ochii la cel dealături și acesta mi-a întărit și mai mult părerea. Și ast-fel, din masă în masă, cap cu cap, am avut impresia lămurită că mă găsesc în mijlocul unei menajerii.

Mi am amintit îndată de-o carte scumpă a copilăriei mele: „Le monde avant la creation de l'homme“. Ultimile file ale cărții acestea ca o adevărată cuprinsului ei, erau umplute de ilustrații cu diferite fisionomii de capete omenesti, puse alături de capetele diverselor animale, cu care semănau leit. Ast-fel erau acolo: o figură energică, bărboasă și cu plete (îmi pare, chiar a autorului), semănând cu un leu, apoi alta cu un nas coroiat și ascuțit, subțire la vârf, cu un ochi rotund, mai mare și cu altul mai mic, semănând cu un papagal. Erau pe urmă altele, (aproape toate speciile), puse alături de om și ai fi putut jura că fie care din indivizii arătați acolo au dăinuit vreme mai îndelungată, în generațiile lor ancestrale, sub forma animalului respectiv. Tovarășii mei de birou descindeau deci unul, hotărât, din cal (asemănarea lui cu prețiosul animal, era cu mult mai isbitoare decât a exemplarului din cartea lui Flammarion) — un altul era berbec sadea, un al treilea cameleon (un tânăr palid cu nas mare și ochi rotunzi ca monedele, o figură translucidă de ceară albă). Aveam apoi un mops, un epure (când sta în lumină) sau șobolan (când sta în umbră), în sfârșit unul cu lămurit aspect bovin (speța totuși n'aș fi putut-o preciza: bou, bivoul sau bison.) Femeile erau: o rață cu legănat greoi, un purcel șugubeț, cu guițat plăcut și un cocostârc — doamna cea lăptoasă când o priveai în profil sau știucă, văzând-o din față. Strămoșii tovarășei mele de masă sălășluiseră într'o formă superioară, poate urangutan, în ori ce caz maimuță.

În schimb domnul perceptor era mai greu de definit: cu bucle acelea enorme ale feței, cu bărbia revărsată și presărată cu țepi rari, cu nasul ridicându-se dintre ochii abia deschiși, pentru a se țepi mai jos, lăbărțându-se ca să se piardă în stuful muscărilor cărunte, cu feasta ascuțită și coperită cu stuț aspru, ca o colibă de sălbatec, în sfârșit cu trupul acela lung și enorm, despărțindu-se în picioare ca în alte două trupuri, îi făcea impresia unui exemplar de mult dispărut din arborele regnului sau poate o

alcătuire monstruoasă, o bizarerie a creației, o dublă reptilă cu organele centrale comune și cu cele periferice îndoite, în felul fraților siamezi, raportându-l la genul omenesc. Îți inspira părea aceasta când sta pe scaun cu picioarele întinse mult pe sub birou, până aproape în masa vecină, sau când ploua și era posomorât afară. Când se ridica în sus, și nu ploua afară, ai fi zis un proboscidian, tăiat în două mai încoace de pântec; nasul teșit jos jurai că e o rădăcină de trompă, iar hainele cenușii și soioase și pantalonii largi, cutați, cu tur șalvari, îți aminteau pielea crăpată în toate chipurile a elefantului.

Fără îndoială, ei nu puteau fi decât degenerații sub formă omenească ai unor neamuri, care-și avusesse maximul lor de strălucire fizică și poate chiar intelectuală, pe vremurile străbunului respectiv din întinsul regn de vertebrați, ce, rând pe rând, au stăpânit planeta.

În ziua când am făcut constatarea aceasta, abia revenit în odăița mea, m'am și repezit la oglinda punctată de găurele transparente, pe unde vechimea mâncase aliajul dedesupt și m'am contemplat îndelung. Am deschis și un tratat mic de zoologie, căci cu mine, adusesem din provincia, unde jurasem că n'am să mă mai întorc, până și cărțile de liceu. M'am comparat cu multă luare aminte cu fiecare din chipurile cărții plină de planșe și ilustrații. Bucuria mea creștea neconținut, cu cât vedeam că nici pe departe nu aducem cu vreunul din ele. Hotărât lucru — eram un om adevărat! Hotărât lucru: neamul meu trecuse repede prin diferitele forme anценstrale, ca să să oprească și să se desvolte până la maximul puterii și frumuseții sale, în forma aceasta: om. Poate nu eu eram exemplarul din vârful culmei, dar în orice caz — și cu atât mai bine — mă găseam în plină ascensiune.

Foarte mulțumit pentru neamul meu îmi venia să strig de bucurie. Dacă întunecatul meu tată, ar fi fost alături, l'aș fi sărutat — pentru întâia dată, în viața mea, de când mi-aduc aminte — și cu multă tandrețe încă.

Fericit, cu mintea plină de culmi uriașe, de vârfuri solitare, cu zăpezi eterne, cu sufletul plin de lumină, din ziua aceasta am pășit cu multă încredere prin odăile percepției fiscale a circumscripției XXIX, iar pe mica schimonositură omenescă alături de care fusesem condamnat să lucrez în birou, o priveam deatunci întruna cu semeț aer de biruitor!

* * *

Aveam ore de lucru dimineața și după amiază. Când venia „vărsarea“ și se nimerise să vie, tocmai acum, „biroul“ se prelungea mult după 7 seara și uneori ținea până la miezul nopții. Atunci domnul șef se zăvorea în cabinetul lui cu subșeful și cu subalteronii mai mari și acolo aveau loc desbateri, nespuse de violente. Când eșiau cu toții, păreau transfigurați, par'că scăpați de dreptul din peșterile strămoșești și ne măsurau — mai cu seamă pe mine — cu priviri oblice, bănuitoare. Iar după ce încasările erau predate Administrației financiare, după ce calculele și verificările se încheiaseră complet, eroii misterioasei operațiuni fiscale, terminau, bilanțul cum trebuie, la domnul Nae „comersantul“ — cum i se spunea — cu vin bun, din colțul cel mai apropiat.

În cele vre-o trei, patru zile — unicele într'o lună — care urmau acestei epoci, cu domnul perceptor se mai putea sta de vorbă, ba chiar glumi. (Ca omul după muncă spetitoare, îmi explicam eu această voioșie bizară). Altfel era „turc“, cum spunea singur. La 8 și un minut dimineața, condica de prezență era ridicată; la 3 și un minut, după amiază, de asemenea. Nu admitea nici o scuză și se desfăta strașnic când funcționarul întârziat cu peste un minut, rămânea încurcat în fața „altarului“ gol. „Altarul“ era pupitrul de lângă ușă, pe care stătea „sfânta evanghelie“ adică registrul prezențelor. Denumirile acestea erau cunoscute personalului percepției circumscripției a XXIX din vremuri imemorabile, totuși și acum, când le pronunța, întregul personal însoțea cuvintele de-un soi de surâs sec, ca o înghițitură — foarte accentuată mai ales la domnul șef. Desfătarea dumnealui se mai învedera și prin desfacerea buclilor obrazului, de frunte — și apariția între straturile de carne afumată a doi sămburi de măslină. În limbajul celor din birou, aceasta însemna că domnul șef „face ochi“ — glumă care se repeta deasemenea de zeci de ani, producând aceiași satisfacție și aceiași hilaritate.

Când nu era de față nici domnul perceptor, nici nepoata lui, „statul său major“ denumea pe șef „tâlharul cel bătrân“. La rândul lui, domnul Vasilescu, când lipsea vre-

unul mai de seamă dintre sfinții săi, îl categorisea față de ceilalți cu epitetul „pungașul ăsta” apoi complecta, deschizând o gură de celaceu, spre care arăta cu degetul: „să mă scuipați colea, dacă nu l’oi băga eu p’ăsta în pușcărie”. Pe fețele subalternilor apăreau atunci îndată vagi palori de culoarea pământului, de par’că s’ar fi îmbolnăvit cu toții pe loc, de ficat; însă își reveneau repede și rânjeau atât de larg către șef, că acesta nu se putea opri să nu le spună: „Ei ce vă chiorăți atât la mine? Credeți că mă spai?” Pe urmă râdeau cu toții și o împăcare generală avea loc la comersantul din colț. S’ar fi putut zice că glumele acestea vulgare cu tâlhari, pușcărie, scuipat și spă-r-iat erau făcute anume ca să se spargă în prăvălia negustorului.

Totuși erau prea tari, ca uneori o teamă vagă, de un viitor și mai teribil, decât cel dominat de urât, să nu-mi încropească simțirea. Gândiți-vă, o singura greșală de calcul în scripte și... Doamne ferește! Noroc că eram încă doar copist. Aveam toată vremea să scap de vizuina asta, în care căzusem...

Toamna era încă frumoasă. Bruma da coperișurilor aer de curățenie și eleganță; par’că toate ar fi fost de sticlă mată. Grădinile locuințelor își arătau prin grilajurile de fier, ultimele splendori; peste arbuștii mai plâpânzi se și lăsase sacul călduros și ocrotitor al grădinarilor. Contururile lucrurilor erau linii puternice; din pictorul acela în culori vii, tâlmeșuite și jucăuse în arșița verei,—Dumnezeu dădea acum mai multă luare aminte desemnului clar. Nu părăsise încă de tot culoarea, dar zi cu zi negrul cu albul triumfau asupra galbenului pământiu, unica pastă ce se mai îndărătnicea să mai persiste.

Relieful se accentuau.

Cu toată apropierea odăiței mele băețâști de birou, pe scurta porțiune de drum străbătută de patru ori pe zi, întâlneam neconținut revărsarea lumii «celeilalte», a lumii din care trebuia neapărat să fac și eu încurând parte.

De unde eșiau atâtea femei frumoase, neconținut și neconținut altele? Strada asta nu era locuită oare de aceiași oameni? Se schimbau așa de repede, se premeneau într’una, deveneau alții dintr’o zi pe alta? Îți venia să crezi în fantastic....

Era o lume care curgea veșnic, neconținut, nestatornic. Statornic nu era decât personalul cu tipar strămoșesc pe față al percepției circ. XXIX... Asta la birou — iar acasă, proprietăreasa, o femeie enorm de grasă, cu patru caturi de guși, cu pieptănătura șerpuită de nenumărate vine cărunte și totuși cu un trandafir învolut înfipt într’una, în cocul încolăcit după o modă de mult uitată.

Un pustiu groaznic în mijlocul acestei eterne prefaceri. Tot drumul meu, fie că ducea la birou, fie că-l prelungeam în zile de sărbătoare pe străzi mai depărtate — uneori chiar mă hazardam până sub bolțile de tei ale șoselei — nu era decât aceiași albie de nisip, peste care curgea vesel și săltăreț râul vieții celeilalte.

„În viața aceia trebuie să pătrund neapărat”. Aceasta era unica «hotărâre», pe care o luam în fiecare dimineață, înainte de a mă da jos din pat. Obişnuisem să mă trezesc înainte de a se crăpa de ziuă, tocmai pentru ca să mi-o întăresc și mai mult sau — când mă trezeam uneori ceva mai târziu, pentru a controla dacă nu e cumva slăbită, dacă are nevoie de noi întăriri.

Și hotărârea asta creștea.

O vedeam cum crește zi de zi, cum se ramifică și se împletește, cum umple sufletul și gândul ca un copăcel, un clopot de sticlă. O îngrijeam ca pe un oleandru, îi stropeam pământul din vadră, îi rupeam frunzele uscate și ramurile galbene. Și așteptam să-i dea florile, floare cu floare, un buchet de fapte care să-mi incunune începutul adevăratei vieți, să gonească urâtul.

Planta asta care se ramifica într’una și lua proporții de copac mare, era secretul și mângâierea vieții mele. La umbra ei trăiam o viață, cu totul alta... O! ce departe mă simțeam de percepția circumscripției a XXIX, de odăița mea, de proprietăreasa obeză și chiar de perina, pe care mi se odihnea capul, când contemplan, de pe ea, acea minunată, aromitoare, magică plantă a spiritului meu. Câte flori, cât de frumoase și de mirositoare! Pe crângile ei, începură dela un timp să crească alte plante și mai fantastice și mai amețitoare; și apoi din acestea altele. Se altoiau una pe alta, crescând umplând seninul, înălțându-mă în parfum nemaisimțit și’n cântec de pasări spre culmi nebănuite...

Pierzându-mă în visul matinal al acestui năprasnic copac de hotărâri și visuri înflorate, întârziat în mai multe rânduri și trebui să suport rânjețele celor cinci specii din

biroul meu, precum și glumele idioate ale domnului perceptor, pe care, fără îndoială, fu de neapărată nevoie să le subliniez cu propriul meu surâs de admirație.

Cum mi se puse în vedere însă, că dacă recidivele se înmulțesc, e cu putință ca salariul meu modest să fie influențat în mod invers proporțional, trebui ca în unele dimineți să mă arunc din fugă chiar dela jumătatea minunatului copac, și să mă îmbrac cu graba soldatului, pe care-l trezește trâmbița de atac, pentru a avea vreme să apuc condica.

Și iată, nu peste mult, involuntar, mă trezii cocoșat pe ramurile gigantului arbor al imaginației mele, chiar în plină activitate de birou, pe când treceam în registre sau pregețeam corespondența, caligrafiind-o, după conceptele șefului. Lucrul ce mi se impunea în acest anost birou devenise aproape mecanic, așa că nu pregețam să dau drumul imaginației mele, așa cum ai deschide unei păsări, ușa coliviei. Și îndată, mă vedeam sburdând din creacă, în creacă din floare în floare, ciripind de beția dimineții, a văzduhului deschis.....

Până fusei chemat de domnul șef, lucru nespus de ciudat: Domnul șef dădea din mâini și se înverșuna la mine ca un om fără măsură de necăjit. Și cu toate astea, ochii domnului șef străluceau de bucurie și de triumf.

— Cum ți-ai permis să pui pe hârtia asta, în loc de numele ministrului... să pui «indescifrabil»? *Cin' te-a învățat? Cin'?*

Erau niște adrese, ce se trimeteau însoțite de copii după acte și decizii ministeriale, unor contribuabili, încurcat răspuns al oficialității la niște oferte tot așa de încurcate, cu imobili, licitații, mai știu eu ce? pentru a se curma pe cât am înțeles, un proces, cu taxarea greșită a unei succesiuni. Sau cam așa ceva — în sfârșit o grozăvie întreagă.

— Indescifrabil, ai?... Domnul ministru indescifrabil... Dumneata știi ce înseamnă asta? Imediata punere a dumitale în disponibilitate, ca să nu zic altfel... Și culme, mai faci și pe alții să greșească...

Și culme, voarba dumnealui, îmi trânti în nas o hârtie la fel cu a mea, lucrată de micul maimuțoi.

Îmi fu rușine să-i lămuresc că tocmai maimuțoiul mă încurcase. Căci în ajun arătasem nepoatei domnului perceptor hârtiile și-o întrebaser ce nume arată semnătura indicată, pe care trebuia s'o reproduc în copie, însoțită de tradiționalul semn: (ss). Era destul de natural — cred — să recurg la cunoștințele tovarășei mele de birou, mai veche ca mine în slujbă, cu doi ani.

— Ce-are aface! se grăbise să-mi răspundă maimuțoiul... — Scrie și dumneata „indescifrabil“. Așa se scrie de obicei, când nu se înțelege prea bine iscălitura.

— Bine, domnișoară, știu eu asta, ...dar aici e vorba de un ministru.

— N'are nici o importanță... uite la mine...

Și răsfoind teancul de copii, scoase tocmai pe aceia, pe care mi-o arăta acum indignat la culme domnul perceptor.

— Poftim, de doi ani, de când fac așa...

Și liniștită, pusese dovada indiscutabilă, la loc, printre hârtii...

...Cu toate astea, un ultim pic de mândrie mă împiedica să mărturisesc că a trebuit să mă adresez unui biet căpșor de maimuță spre a mă dumiri într'o chestie așa de simplă. Și pe urmă cum aș fi putut răspunde acestui furibund care urla acum la mine, cu ochii scoși:

— Dumneata... care va să zică, îmi... îmi... îmi strici... care va să zică, funcționarii.

După care, potolind brusc vocea, tentat de-o supremă curiozitate, pentru a desgoli complet, par'că, halul de degradare, în care mă găseam:

— Dumneata, domnule, strigă, se vede că nici nu știi cine-i ministru, astăzi, mă rog...

Indrăsnii să ripostez cu o îngăimare ininteligibilă, însoțită de-un chip special de-a clătina capul, gest care 'n consensul general al vorbitorilor prin semne, se traduce prin cuvintele: „Ce dracu, și dumneata acum... prea mă crezi...“

Dar fie că domnul perceptor era needificat asupra acestui soi de limbaj, fie că (însăpământat de ce-ar mai fi putut urma) modul cum mă servii de el, fu ori prea imperceptibil, ori prea vrednic de milă — domnia-sa nu se lăsă până nu mă îngenunché definitiv:

— Ia uite, domnule... nemai pomenit... Cine e domnule, ministru de finanțe, acum .. cum chiamă domnule, pe actualul dumatile ministru... dar e nemai-po-me-nit ..

Cine știe... poate că așa fi putut să număr câțiva miniștri. Dar cine anume să fi fost la finanțe... de... mai înainte știam că fusese un ardelean, ba doi... iar acum sub noul guvern trebuie să fi fost altul, însă și mai încoșa știu bine că a avut loc o remaniere...

Deși memoria mea lucra acum cu o înverșunare neobișnuită, tăcerea care se prelungea și expresia de durere a feței fură pentru domnul perceptor argumentul hotărâtor.

— Du-u-te domne! îmi spuse atunci, clătind la rându-i din cap a pagubă și privind-mă atât de cămpătimitor, că fără să vreau îmi fu și mie milă de mine.

Căci în momentul acela până și eu trebui să-i dau dreptate domnului șef. Păi bine, domnule, să nu știi dumneata cum chiamă pe propriul tău ministru... Nici măcar, atâta interes... Du-u-te domne... du-u-te domne...

Îmi făcea o nespasă plăcere și, curios, simțeam ca un fel de ușurare, să-mi spun astfel singur, cu acelaș ton și cu aceiași mină, pe care le avusese domnul șef când mă concediasse.

— Du-u-te domne...

Și tată-meu, care-mi scrisese că dacă mă vor îndepărta din slujbă prin vre-o greșală a mea, îmi tae și pensioara și nici acasă nu mă mai primește.

Nu, nu, trebuie să iau măsuri drastice cu mine. Trebuie să mă scutur odată... Trebuie să fac orice, ceva... dar să fac...

Fără milă, creangă cu creangă, ramură cu ramură, am tăiat cu securea sarcasmului, împiestrițatul arbor al dorurilor și gândurilor mele. Văzusem acum: nu hotărâri îmi trebuiau... ci fapte, orice fel de fapte. Fapte!

* * *

Intr'una din seri, întreaga grămadă de carne, oase și grăsime a proprietăresei, se revărsă în patul meu așa cum trebuie să se reverse pe fundul furgonului, la abator, hrana pe-o zi a unui întreg regiment.

Gazda mea,—de mult băgasem de seamă—mă primea cu zâmbet și cochetării de mastodont. În găteala ei apăruseră mai multe pânglicuțe ca de obicei, iar în cocul încolăcit ca acum treizeci de ani, se răsfața în locul trandafirului cu care o găsisem, un întreg buchet.

Ea se prefăcea că rămâne cu de lucru prin odaie la mine și nu arare, așezându-mi obiectele de pe măsută, deși slavă Domnului! erau destul de așezate, se întâmpla să mă atingă cu o mână sau să-și ștărgă întregul șold de coapsa mea.

Roșeala îmi aprindea îndată atunci, viu obrazii și sficiunea îmi puneă nod în gât, dar astea păreau că îndârjesc și mai mult pe coana proprietăreasă.

Și astfel într'o bună zi mi-m dat seama că mă găsesse în fața „faptei“.

Lucrul acesta m'a emoționat profund. Însă nu era timp de pierdut! Cu toate astea, înainte de a schița primul gest... am meditat, desigur.

Dar ce deosebire între meditația de acum rece, calmă, sumară, precisă și vaporosul copac de planuri și aranjamente suprapuse, ca podoabele bradului de sărbători. Cu ce nervi de oțel, aruncam, vreasc nefolositor, orice complicație de scrupul, orice piedecă de conștiință! Nu mă mai recunoșteam. Eram veritabilul cinic din romanele lui Balzac... Ce Balzac?! Eram autenticul fiu al trotoarului Bucureștean!

Socoteala era simplă și înfiorător de precisă:

Înainte de toate, porțiunea din salariul meu, rezervată chiriei, era asigurată. Fără îndoială, namila de carne, avea cel puțin atâta bun simț, ca să înțeleagă dela sine lucrul.

Acesta era deci punctul de plecare. Din el pornea zigzagul scurt al unui viitor doar de trei linii (Totul era așa de simplu, că se putea transpune grafic.) Lungimea fiecărei linii însemna timpul necesar—după calculele mele—două, cel mult trei luni) pentru a pregăti modul de viața ce urma a fi parcurs de linia următoare.

Ergo: ⁽¹⁾ neplata chiriei ⁽²⁾ menajul în doi fără vre-o contribuție din parte-mi ⁽³⁾

când tinerețea mea avea să devină complet indispensabilă nevricalilor quadragenarei : părăsirea percepției (mai incapa îndoială?) și luarea din scurt a studiilor. Iar la urmă: punctul de ajungere—apoteoză: licența în drept și piciorul în dorsul amatoarei de carne crudă. (Imi plăcea mult la facerea acestor calcule, să-mi reamintesc calitățile juvenile ce oferam în schimb; credeam atunci că mă văd și mai cinic decât mă inchipuiam — deși, poate, nu era decât nevoia conștiinței ofensate de a valorifica prețul plănuitelor josniciri).

Gândul mergea și mai departe chiar; el compunea și o scrisoare despotului autor al zilelor mele, cu arătarea demnă și cuviincioasă însă fermă, că mă pot dispensa pentru totdeauna de oblăduirea-i calică. (Aceasta în urma ultimei lui scrisori, prin care eram amenințat din nou cu tăierea miciei pensioare de-acasă, în cazul când — »e lucru notorolu în târg“ (târgul meu de origină) — voi continua să ocolesc universitatea. (Dumnezeule, omul ăsta imposibil nu poate ști și cu siguranță nu se va putea convinge niciodată, cum se încrunță domnul șef doar că-i pomenești de universitate și cum îți scoate ochii a două zi, după ce de-abia ți-a dat voe un ceas, în ajun). De altfel în privința tatălui meu, mai rău desigur decât unul vitreg, când era vorba să recunoască dreptul la libertate al vârstei mele, gându-mi pregătea și alte răsbunări la fel de demne și de cuviincioase. (Inșă pentru că gândul, de-abia înmugurit, începea să crească deodată, zănat, altoind din nou crengi sterpe pe cele trei brațe ale cumplitului zigzag, securea intră din nou în funcțiune).

De altminteri, orice prisos de imaginație căzu jertfă, descătușerei de rut, ce avu loc, în patul meu, după căderea proprietăresei, — mai de grabă după căderea mea, — într'o seară din luna nouă și cu crai nou apunând pe cer. Intr'un noroc!

Căderea în purgatoriu: cum voi ști să suport scârșnirea dinților și tăiușul flăcărilor așa voi putea să birui.

Și mă purtai de minune.

Ce pot să mai spun? Cât mai fură trei zile până la venirea căștiului următor, coana Mândica' precum îi zicea, își reluă odaia ei de dormit. O revăzui de-abia în ziua plăței: coana Mândica nu semăna nici pe departe cu cea de până acum. Par'că între noi nu fusese de când lumea nimic altceva decât un simplu contract verbal de locație.

— Când iei leașa *maică*? Fă cum oi ști și mâine s'o aduci. Că (aici oftă odată) dacă n'ar fi chiria asta, nu știu zău cum aş mai scoate-o la capăt (aici oftă de două ori). A doua zi, bătu discret la ușă.

— Intră!

Ea începu să deretice p'ici, pe-colea, ca'n primele zile ale construcției zigzagului meu de fier. Atunci, cu inima strânsă, cât un pumn de copil, dădui lovitura supremă:

— Vrei chiria?

— Da maică, da... că dacă n'ar fi...

— Uite chiria! strigai apucând-o desnădăduit în brațe și, cu sufletul pe buze, popotind-o de sărutări pe guşa cu patru caturi.....

— Uite chiria...

Mă respinse dintr'un brânci. Și ce-mi auziră urechile mele!..

Trebue să fi fost galben ca un mort când îi dădui banii. Și trebue să fi tremurat ca o vargă, când îi șuerai în ureche, împingând-o afară.

— Aici nu mai calci, decât în lipsa mea, când faci curățenie...

Ea a eșit pe ușă, dar a revenit la fereastra, pe care tocmai apucasem s'o deschid pentru a goni mirosul fad al apei cu miresme eftine, cu care-mi stropea odaia de-o lună încoace.

— ...și să știi (țină să-mi strige cu orice preț, în auzul vecinilor)... ori când poți pleca... mie nu-mi trebue chiriași d-ăștia... eu altfel de lume am apucat până acum... eu sunt femeie cinstită... eu nu sunt d'alăea, ai înțales?... plata pe două săptămâni înainte și pașușul... scurt... așa... cu mine nu merge...

Două luni după aceia, ne-am perindat amândoi prin cameră ca ziua cu noaptea. În cele din urmă a trebuit să-i bat la ușă, cu o cutioară de bomboane în mână. I-am dăruit-o galant și-a trebuit o desfășurare metodică de curtuozie și îndrăsneli, ca s'o înving din nou. Ce să spun? Era pentru mine, o nouă obișnuință, de care nu mai puteam să

mă lipsesc... Ajunsesem chipurile să pierd iarăși noapte cu noapte, ca să văd, cum crește aieveau copacul nemărginit al miragiilor în pustiu.

Iar seara, când fu să-și ușureze șiretul fustei, dând spațiu liber maldărului de grăsimi, mi-a pus din nou ca un sclipș de stilet între ochi, neînduplecatul imperativ:

— Inșă chiria trebuie plătită la fiecare cincisprezece ale lunii. Să știi că nu mai admit întârzieri.

Înainte de a mă îngropa definitiv în mormântul de cărnuri, îi văzui ochii cum se rostogoliră șireți și batjocoritori spre lumânarea ce trebuia stinsă. Cum semănară în clipa aceea cu ai maimuțoiului dela percepție!.

Ochii urâtului...

* * *

Potopul începuse de cinci zile. Ploaia răpănea în ferestre cu atâta tărie și atât de abundentă că o vedeai găleți, găleți isbind geamurile, pentru a se scurge în șuvoaie murdare, pe prichici în jos. Pretutindeni răsuna sgomotul de cascadă, pretutindeni domnea întunericul. Corabia lui Noe aluneca tristă, cu odăile luminate în timpul zilei, pe oceanul mâniei dumnezeiești.

Din chiar dimineața de-a doua, umezeala străpunsese pereții și acum creștea văzând cu ochii spre tavan. Aproape de podea, culoarea verde a mucigaiului începea să arate rânjetul pustiului. Nava biblică semăna cu percepția bătrânului meu orașel. Animalele rumegau îngândurate măruntele lor socoteli; capetele aplecate pe registre păreau aplecate peste iesle. Tăceau. Și eu tăceam cu inima cât un ou de furnică, pe adresele mele monotone, ca și vaerul de-afară.

O frică de moarte îmi cucerea pe încetul mădularele ca gangrena umezelii, păreții. Nici nu îndrăsneam să ridic ochii spre micul maimuțoi din față. Căci mai de dimineață, când îi ridicasem fără să gândesc, un șir de dinți mici și ascuțiți mi se deschisese răi în luminile privirei și doi ochi se lăbărțaseră teribil, clătindu-se înlăuntrul ochelarilor uriași.

Așteptam îngrozit.

Percepția circumscripției a XXIX nu mai exista. Prea era urâtă și groaznică pentru a nu fi decât o imagine și-un vis. Un vis urât, în pătuțul bătrânesc de-acasă, înainte de a pleca spre orașul acela mare și îngrozitor. O, dacă mă voi deștepta, nu voi mai pleca, nu voi mai pleca...

Așteptam îngrozit...

Îndată, toată menajeria asta trebuia să necheze, să mugească, să behăie, să chelăie. Maimuțoiul din față-mi să urle și trupul de plesiosaur al domnului șef, să plesnească din cele două cozi, prefăcute în picioare.

Doamne, Dumnezeule unde m'ai adus? Ah, iată! A început purcelul... Mi se adresează mie, desigur. Mă prefac că n'aud. M'am adâncit cu totul în registre. Purcelul plecă supărat. Guițăitul s'a transformat în grohăit:

— Da ce, nu mai auzi?

Și atunci hohotul se ridică. E un iad întreg. Auzi cum plânge cornutul cel mare cum se repede berbecul, cum măcăne rața!..

Doamne, de ce nu i-am răspuns purcelului? Trebuie să faci pe voe tuturor în lumea asta de vrăjitorii... Uite că se întoarce purcelul...

— Mie v'ați adresat madam Georgescu?... zău că nu v'am auzit... De-ați ști cât de departe mă gândiam...

Priveam drept în râțișorul alb de purcel de lapte, fricos, să nu se amestece în vorbă maimuțoiul de alături.

— Da.... v'am văzut eu că aveți o natură de poet... glumi șagalnic madam Georgescu, satisfăcută...

Iar menajeria, crezând c'a făcut o glumă, se porni iarăși să sguđuie corabia. Se auziră pașii domnului receptor. Madam' Georgescu fugi în biroul ei de alături cu ușile căscate. Nemișcare generală... Doar tâlpile lătărețe plesneau podelele roase, ca cozile de reptilă... Afară bubuia urgia Domnului...

Ridicai doar un singur ochiu de pe adrese. Pe domnul receptor nu-l vedeam decât dela mijloc în jos. Picioarele lui groase, cât stâlpul de coloană, în pantaloni largi cu turul jos, păreau acum trupuri de cetaceu, sfârșite în vârful, de ghetete fără talpă și

ascuțite ca aripioara din coada morunului... La mesele cealalte, capul de cocostârc al doamnei Popescu părea că ciugule din mașina de scris; capul de cal al ajutorului domnului perceptor, chiar sforăia sdravăn, ca un armăsar în apropierea lupului (un tip care nu mai lăsa nici o îndoială asupra originii domnului subșef). Mopsul lucra cu gura deschisă, lăsând să se vadă totdeauna șirul de dinți dedesupt, iar epurele mustăcea într'una. Prin ușile date de părete, simțeam pe ceilalți, fiecare la masa sa, cu mutra lui, care mai isbitoare decât alta, în asemănarea cu specimenul strămoșesc. Inchipuiți-vă corabia lui Noe cu exemplarele faunei terestre, pe care plesiosaurul, hărăzit să rămână dincolo de bariera veacurilor, o atacă, aruncă pe alesul lui Dumnezeu în valuri și întoarce vremurile spre besna începutului. Toate animalele tremură, chiar și eu, unic exemplar al speciei mele, păstrat de usurpător ca obiect de ironie.

Urișa formă și-a oprit de mult carapacea lângă masa mea. Pare că mă examinează cu atenție. Literile și țifrele, deși scrise de mine, îmi joacă pe dinainte. Abia se smulg din vârful tocului și încep să se învârtască par'că, inelele fumului de țigare, unele încet, altele repede, din ce în ce mai repede, în circumvoluție de adevărat vișor. Rămășița izbânditoare a erei secundare mă fixează într'una. Imi inchipui ochii aceia crăpați în straturile de grăsime ca două botișoare de cârțițe, eșite la pândă, seara, din dealul complicatelor galerii ale mușuroiului.

Vorbește. A spus ceva... Un cuvânt... Mai multe... Spune încă... Nu pricep nimic... N'am auzit... dar a vorbit cu grai de duh sfânt...

Reptila cu duh sfânt!..

Dumnezeule, vorbește iarăși sau poate repetă:

„Ce pereche potrivită!..“

Potrivită? Pereche? Adică eu... și... și... maimuțoiul, nepoată-sa..

Tăcere amenințătoare. Apoi îndată întreg biroul bubuie de râs. O, nu e râsul care ar trebui, râsul a bătaie de joc, râsul aprig și sănătos, ca fierul înroșit, care să ucidă vătămătura din rădăcini. E râsul acela josnic al birourilor, râsul târător și umilit, ipocrit și forțat. Ascult cum îl întind cu toții ca pe-un elastic, cum îl apucă unul de la altul, încurajându-se pe rând. Menageria e în răget. Presimt pe cei din despărțiturile vecine infundând ușile; râsul crește și prinde putere tot mai mare, e asmuțitor; simt toți ochii îndreptați spre mine, simt pe vecina din față, făcând cochetării de june cimpazeu, simt ochii aceia dându-se peste cap pe sub lupele uriașe.

Ah, domnul șef dă semne de nerăbdare. Una din cozile de morun a plesnit din nou pe podeaua nevopsită, bulburoșată de noduri. Tăcerea s'a lăsat încordată. E par'că în clipa pronunțării unei sentințe sumare de moarte, solului care nu știe răspunde grației suverane. Nu pot să mai îndur săgețile fluide, care mă sfârtică.

Ridic ochii înspăimântat... și văd atâtea capete de animale gata să mă sfășie, să mă împungă; plesiozaurul e atât de uriaș că ar putea să mă înghită dintr'odată.

Zâmbesc... un zâmbet umilit, fără culoare. Trebuie să am exact expresia supusă și slugarnică a câinelui bătut.

Zâmbetul meu s'a desfășurat ca un curcubeu deasupra talazurilor de ură, ce curg din atâția ochi. Un tumult de veselie îmi primește răspunsul.

Gura domnului perceptor se întinde de satisfacție, până sub urechi, ca o semilună răsturnată. Fața maimuțoiului, pe care nu îndrăznesc să-l privesc decât cu coada ochiului, e în extaz, — un extaz care prin ochelari — din afară înăuntru, pare monstruos.

În sfârșit: rumoarea s'a potolit.

Domnul șef se îndreaptă spre biourul său, cu siguranța de călcătură a vrășmașului care și-a lăsat în urmă, victima nemișcată pentru totdeauna.

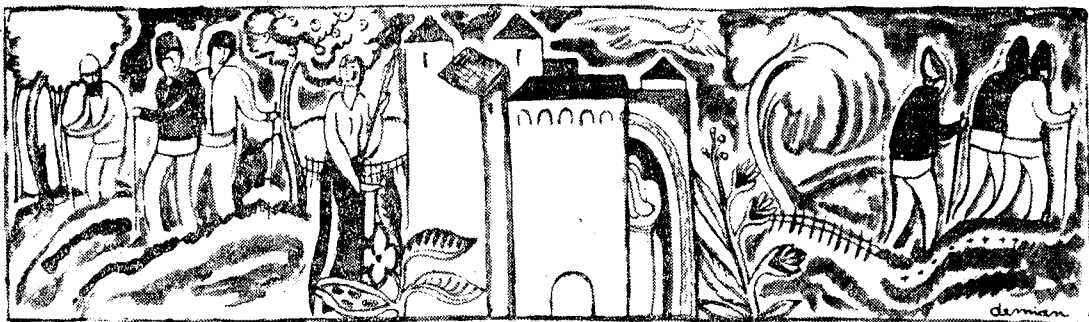
Nu mă uit la maimuțoi; mă simt capabil de gesturi nesocotite. Gem numai în adâncul sufletului.

Afară furtuna îmi ține hangul. Pe geamuri, gălețile potopului se reped îndărjite, pentru a se scurge necurmat pe sticlă, în pâraie murdare, pline de mâl. Corabia trosnește din încheeturi și plutește într'una pe marea urâtului. Nicăieri, nici cea mai neînsemnată amăgire de înseninare, pe cerul sur ca părul de lup.

(Sfârșitul în No. viitor).

DIN „CHILIMURI OLTENEȘTI“

GÂNDURI DE HAIDUC, PE LUNĂ.....

DE

RADU GYR

Hai, Roibule, aleargă !... De-acuma drumu-i mort,
dar drumuri răsucite deșiră gândul viu...
Din munte luna plină coboară pe Gilort,
de vale curge luna, spre Dunăre, pe Jiu...

Hai... drumurile țării de-aseară-s ațipite;
Abia în zori vor plânge din nou, cu roți de car...
Hai Roibule, și frică să n'ai când subt copite
Șopârle verzi de lună se svârcolesc și sar!...

Hai... Stelele prin lanuri ca spicele sânt coapte —
...Ni-i goana pe subt noapte, ori ni-i pe subt pământ?
Subt noapte: noi — prin noapte: cărări — și peste
noapte:

un drum nemers de lapte
se leagănă pe vânt —

Hai, Roibule.... Subt zare e-un han și hanu așteaptă
și de-om sosi, pe prispă s'or gudura zăvozii...
...Tăcerea se înalță ca o trciță dreaptă
la o răscruce-a nopții, ca pe un drum cu bozii—.

...S'ar gudura zăvozii....
Te uită: mai vezi luna ?

De o fi dus-o Jiul departe'n bălți, în ele
o fi, de-acuma, apa, de aur totdeauna....

Hai....- și de poți, pe drumuri —vezi— nu călca pe stele!

Hai, Roibule.... Stă hanul subt zări... Zăvozii latră...
Nimini nu ne gonește din urmă, numai dorul...

...Pe la conacuri, luna o înflori pridvorul
cu viță de aramă și iederă de piatră.

Și-poate-o Jupâniță, cu gene'n tremurări,
o sta'n pridvorul galben și brațele și-o 'ntinde
ca să îi pună luna inele și brățări,
Și 'ncet de subt cunună, — val — părul și-o desprinde

Ca să descurce luna ce s'a 'ncâlcit în fire..
...Zambilele i-or crește pe mâini, și 'n adevăr
s'o pomeni cu nuferi în păr, și-o să se mire:
ce grădinar i-aduse și cine-i puse'n păr?

...Intr'un pridvor cu viță, și iederă și nalbe
o sta o Jupâniță.....

Hai, Roibule!.... Haiducul

la ce să se gândească la Jupânițe albe?..

...Subt zări l-așteaptă hanul și'n codru-l cheamă cucul!

Hai, Roibule, că luna, de vroi, și mie-mi pune
la brațul drept brățară ca să i-o duc în dar
hangîței, — iar pe umeri, de vroi, ca prin minune
mi or crește doi luceferi ca doi scatii de jar!...

Țai, Roibule.. Ei, Doamne, de ce-ai rămas pe loc?
De ce nechezi și sforăi?... Podișca nu e bună?
Ereă de paltin putred și-acuma e de foc
ca punțile din bazme... Țai... nu-i decât de lună!..

Țai, Roibule!.. Dindată ce-om părăsi vâlceaua,
ce am face dacă drumul ce curge înspre șesuri
ne-ar ține o căleașcă, cu arnăuți cu fesuri?...
Ței, ași opri căleașca dând jos beizadeaua?...

Pistoalele mi-s grele și flinta-și luce fierul,
mă știe surugiul și tremură țigani!...

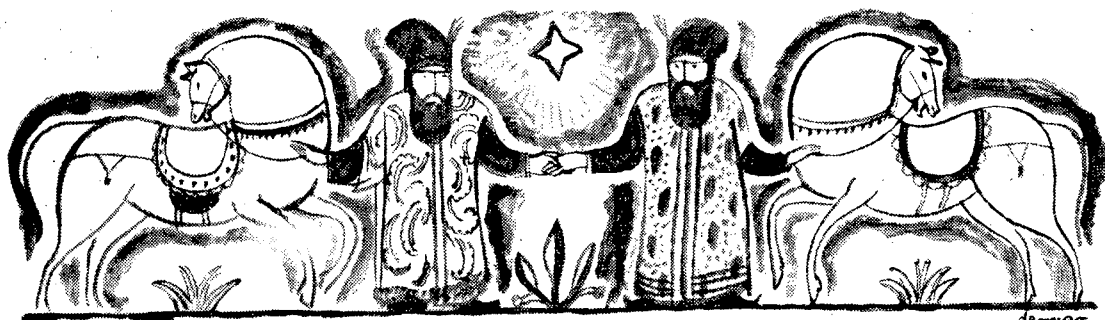
...Ași ține armăsarii și-ași jefui „boierul“,
Și-ași smulge de pe deget inelele cucoanii?...

Ăpoi, cu mahmudele și galbeni îmbuibat
ajuns la han, ași umple cu galbenii trei oale?...
Ori-poate, unde-atâtea comori de lună-mi bat
cu pietre nestemate și flintă și pistoale,

și pentrucă de aur mi-e inul din cămușă,
mult mai bogat m'ași crede, și nu ași mai opri
căleașca grea, în care mult mai săraci ar fi
beizadeaua grasă, ori îngâmfatul pașă?....

...Hai, Roibule... Stă hanul subt zări și'ntre zorele...
S'or gudura zăvozii și va zâmbi hanğița...
Hai, Roibule.... Tot drumul   presărat cu stele
și la răscruci, tăcerea și-a înalțat troița!

CRAII DE CURTEA-VECHE

DE

MATEIU ION CARAGIALE

Profundum est cor super omnia; et homo est;
et quis cognoscet eum?

Jer. XVII, 9

(urmare)

INARMAT cu îndrăsneala ce ai când mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Paşadia. Era acasă: în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta nu fui introdus, ca de obicei, deadreptul în odaia de lucru; bătrânul fecior care îmi deschisese şi mă uşurase de palton şi de pălărie, mă rugă să aştept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra câtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin; pâlpâiala ei însuflătea straniu vechile pânze de pe pereţi, desvelind într'ânsele, sguđuitoare, ca pe nişte ferestre deschise asupra trecutului, privelişti dintr'o lume de mucenicii şi de patimi. Rezemaţi în suliţi, sutaşi de ai lui Domiţian sau de ai lui Decie şi călăreţi ai pustiului pe sirepi sălbatici sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite şi a copilandrilor săgetaţi sub goana sumbră a norilor deasupra mohorâtelor frunzişuri. Eram la Paşadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufleteşti.

Policandrul se aprinse, înmiindu-se în oglinzi. Peste puţin, feciorul se întorcea să îmi spuie că eram poftit sus.

Urcai pentru întâia oară scara străjuită de sfinţi baroci şi fui purtat prin nişte încăperi şi mai ticsite de lucruri de preţ decât cele dela catul de jos, având aerul de muzeu nu de locuinţă. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins câteva clipe.

Fără îndoială că nu pentru a merge la casa de întâlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Paşadia în frac, îşi puse selentă, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lângă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai şi vorbirăm, în însăşi făptura sa: părea întinerit, din mişcări şi de pe faţă îi pierise orice urmă de oboseală, ochii îi luceau vii, până şi glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Imi veni dar greu să îl cred când mă asigură că demult nu îşi aducea aminte să fi fost atât de plictisit.

Căzuse peste dânsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personagiu austriac care mergea cu soţia sa în Egipt, trecând prin Bucureşti, se oprise trei zile. Indată ce sosise, căutase să îl vadă pe Paşadia, cu care fusese în şcoală şi nu îl mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea; pe dânsa trebuise să o însoţească la „Furnica“ să aleagă împreună bluze româneşti. Şi ţinuseră ca Paşadia să nu lipsească dela marele prânz ce legaţia da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gând, din suflet, să aibă parte cât de asemenea plictiseli mai des. Mă întrebai totdeodată dacă, ştiind că avea să retrăiască o oră-două viaţa pentru care fusese menit, adevărata sa viaţă, nu cumva era tulburat adânc, nu încolţea oare într'ânsul târzie, căinţa că renunţase la ea? Şi îl scrutai pe furis. Inchis şi rece, el rămânea ne-

pătruns dar, netăgăduit, în întreaga sa ființă, ceva vechiu și mult nobil își tânguia sfârșitul.

Îi spusei că în locul lui mă ași fi simțit măgulit, mișcat chiar; oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.

— „Ce înșeli“, îmi zise, dacă au făcut-o, e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani în Balcani mocnește focul; cancelariile lucrează de zor. Își au adus aminte până și de mine... Nu, crede-mă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.“

Fiindcă venise vorba de prietenie și de făcut bine, socotii momentul potrivit să îi spun ce mă adusesese la dânsul. Zâmbi.

— „Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar așa ca să îl fac om pe Pirgu, nu“!

Îl auzisem totuși, în timpul din urmă, și nu o singură dată, făgăduindu-i solemn nedespărțitului său Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereușită.

— „Nu numai“, adăogă el, „că nu am stăruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grijă să o împiedec; nu e întâia oară că îl lucrez astfel; crezi că șnapan cum e, nu ar fi parvenit până acum și el, nu îl ai fi văzut ce șef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu s'ar fi și însurat bine dacă nu ași fi fost eu să mă pun deacurmezișul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viață, mai cinstit; să fi procedat altmintreli, ar fi fost imoral. Și, deosebit de aceasta, lăsându-l să se ridice îl ași pierde, mă ar părăsi și îmi ar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale“.

„Din nenorocire! Ca să pot vâna fără casnă și fără a mă mânji în mlaștinele vițliului, trebuie să mă întovărășesc cu această hienă, să o hrănesc, să îi sufer puturoșia. Ce te indeamnă însă pe dumneata să îl frecventezi pe Pirgu? — haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupidă. Demult țin să îți atrag atenția să te ferești de el; e mai primejdios decât îți închipui, e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari lașitatea îi împiedecă de a merge până la crimă. Are mai mult de una pe conștiință. Ia seama: împotriva dumitale e foarte pornit, neputându-și însă face deocamdată ceva mai grav, se mulțumește să te acopere de bale; o noapte întreagă a stat deunăzi cu Poponel să te batjocorească, da, cu Poponel căruia de câte ori are mica sa afacere de moravuri, sari să îi iei apărarea cu aceeași naivitate cu care ai alergat astăseară la mine pentru Pirgu“.

«Am avut dealtfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatul declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă și nu îți ași găsi scuză nici când ași ști că e numai pentru a face studii, a lua «schite», fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale scump».

«Boema, odioasa, imunda Boemă ucide și adesea nu numai la figurat».

«Cum țin la dumneata mai mult decât la prietenia dumitale, nu mă am temut că ai să te superi pe mine și îmi am permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că ești mulțumit, că după momentele de uitare-de-sine nu simți în dumneata gemând demnitatea rănită?».

«Știi», urmă el, «fără să aștepte să îi răspund, «știi ce precară, ce penibilă a fost existența mea lungă vreme, recunoști că ași fi avut tot dreptul să mă cred „mamzer“-ul din Talmud. Știi cum ani și ani — grande mortaliūm aevi spatium — mă am sbătut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare și de sbucium, de privații, de umilințe îi am nostalgia... Eram mulțumit. Indată însă ce persecuția a încetat și mă am pomunit ajuns deodată la o situație la care demult renunțasem să mai sper, a început neîmpăcarea».

„Eram departe de a fi un romantic și totuși amorul meu propriu a suferit văzând că cecece treizeci de ani de viață austeră și probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu și de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut câteva nopți petrecute cu a-totputernica soție a unui președinte de consiliu. Curând ajunsei apoi la convingerea că amețitorul meu succes nu era decât o cursă perfidă pe care soarta mi-o întinsese ca să îmi arate până unde îi poate merge ironia. Tot ce râvnisem până în ajun cu ardoare: putere, parale, distincții, nu numai că, odată dobândite, nu îmi procurau nici o satisfacție, dar mă indispuneau, mă iritau, tămăerile îmi păreau ofense, însăși voluptatea răsunării o găseau fadă. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziție ferm până la fine — și, înșelându-mă singur, să consimt astfel

ca falimentul moral al vieții mele să fie și fraudulos — ori eleganța de a îmi suna re-tragerea. Eleganța aceasta am avut-o. Și, cum ce mai îmi rămânea de viețuit avea să fie fără nădejde și fără fel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din întâia mea tinerețe, venea în totdeauna să mă ispitească în faptul serii“.

«S'au mirat cei ce mă cunoșteau că nu mă am expatriat. Iți aduci aminte de istoria Italianului care, venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnițat la Bastilia și uitat acolo treizeci și cinci de ani. Când, în întâiele zile ale Regenței, a fost înșfârșit cercetat și, dovedindu-i-se deplina nevinovăție, îi s'a spus că îi se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristețe ce să mai facă cu ea și a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dânsul am fost și eu, sunt poate reincarnarea lui. Ce ași fi căutat aiurea? din ce e pe lume nu mă interesează și nu îmi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce îmi a fost atât de drag, studiu, artă, lectură, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, că nu trăesc; e mult de când așteptând să i se deschidă, sufletul meu aștepte pe prispa sălașelor Morții. Adăstarea e pe sfârșite. Va veni apoi, adâncă, uitarea...»

— «Uitarea», exclamai eu, «în nici un caz. Opera pe care o desăvârșești de peste treizeci de ani, ieșind la lumină, îți va hărăzi nemurirea».

— «Nu! Odată cu mine va pieri și ea. Când voi fi închis de veci ochii, o mână credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. Ai văzut că în cabinetul meu de lucru, dulapurile sunt ferecate în zid și au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund: sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin față să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos, nevăzută, mâna își va face datoria».

Mă înfiorai, știind că nu era om care să glumească. Erau osândite dar să piară necunoscute lucrări ce ar fi făcut admirația veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora re-găsise pana cardinalului de Retz și cerneala lui Saint-Simon, file vrednice de Tacit. Și mă cuprinse o părere de rău sfâșietoare.

— „Crescut de copil în străinătate“, urmă el, „nu aveam de unde ști că aici suntem la porțile Răsăritului, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpățănare ce nu pledează în favoarea inteligenței mele, dar pe care nu o regret, căci dacă ar fi să reîncep, ași face la fel, nu am consimțit să mă asimilez, să mă adaptez, deși învășasem că „si Romae vivis, romano vivite more“. Am fost firește deci privit ca un străin, îmi am făcut duș-mană toată lumea. Cu scârbă a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Vă-zând că era greu să mă distrugă cu «zeflemeaua»: mușcam eu mai veninos, s'a urzit în jurul a ce începusem să public, complotul tăcerii. Dându-mi seama că singurul mijloc de a mă răsbuna era să nu las în urma mea nimic de care să se folosească și să se bucure alții, cum sunt lipsit de vanități subalterne, am considerat acel complot ca binevenit și am aderat la el eu-însumi. „Patrie ingrată nu vei avea oasele mele“, a pus Scipio Africanul să îi se scrie pe mormânt. Oasele, eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!“

Se uită parcă îngrijat la ceasornic. Mă ridicai să plec. „Mai șezi puțin“, stăru-i, „eșim împreună, mă însoțești până acolo“. Și cu glas surd: „e mai sigur“.

Străbătui iar șiragul de saloane, unde între toate florile afară de cele firești, dăinuia, ca îmbălsămat, cu olimpul său sulimenit și pastorală sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit din ele, contrastând viu cu minunile de gingășie ce se aflau acolo, răsărea posomorât, din umbra unui colț, chipul unui om de o stîrpe cu totul alta decât a acelor, bărbați și femei, ce își surădeau viclean sau galeș din cadre. Mă oprii să îl privesc. Asemănarea sa cu Pașadia era așa isbitoare că se ar fi zis că era chiar acesta, mai tânăr numai, costumat în urâtul port boeresc de acum o sută de ani.

— „E străbunicul meu“, zise. „Fiind din familie singurul pentru care am oarecare simpatie, nu îi am ars ca celorlalți portretul. Fu un Bergami. Mândrețea lui, aureolată de prestigiul ce înveșmântă în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă dela coada butcei Domniței Ralu la dansa în pat. Primi drept plată Măgura și topuzul armășiei. Cum vezi ar, surceaua nu a sărit departe de trunchiu și cred că și starea sa sufletească trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vârstei, să se fi lăsat, cu știrea lui, să fie otrăvit“.

„Portretul acesta e unul din puținele lucruri de aici ce îmi aparțin, restul e tot cu chirie.“

Coborâram încet scara, vorbind. Jos așteptau doi feciori și Iancu Mitan, credinciosul casei. De după uși priveau curioase slugi. Cupeul porni repede și curând aiunserăm în strada Vienei. — „Dacă îl întâlnești pe Pîrgu“, îmi recomandă el la despărțire, „spune-i că am făcut cum am crezut mai bine și că în noaptea asta plec.. la munte“.

(Va urma)

EU ȘI ȚARA MEA

DE

ELENA VĂCĂRESCU

De când copilăria-mi vioaie, știu deplin
S'atârn de mine însă-mi și să cutez senin.

Imbrățișând destinul la pieptul meu sburdalnic,
Voinică și stăpână, pașii 'nainte falnic.

Imi legănam visarea ca pe-o văpaie caldă,
Prin zorile 'nflorite ce Orientul scaldă,

Și auziam, în zvonul rugării mele-adânci,
Cum cântă rasa 'n mine ca un șivoiu prin stânci.

Eu ascultam vâltoarea din propriile-mi vine,
Cum dau viteji năvală, cum se târăsc regine.

Cum — între două harțe cu megieși nebuni —
In aspra 'mbrățișare a crunților străbuni,

Pătrunde — șarpe de-aur — Bizanțul, rob iubirii,
Și tu, Moldovă arsă de jaru 'mpătimirii.

Mă învățau cu brațe deschise să primesc
Iubire și vieață și har dumnezeesc...

Sub argintatul licăr de candeli, la icoane,
Mă alinta blând mama cu basme năzdrăvane...

Tot largul amintirii mi-i năpădit de voi,
O, râuri de porumburi, o, grâu cât valul mare
Ce trupul blond spre brazda cernită-ți încovoi
Și sorii de pe frunte-ți slăvești cu-o închinare...

Vreaua țara aceasta 'ntr'una s'o cânt, căci mă doboară
Cu calda ei vigoare ce freamătă-a pustiu
De-alungul toamnei triste, și n'are primăvară:
Asemeni ei, adâncă, sălbatecă mă știu.

Ca văile-i mănoase, m'am parguit de-odată;
Am doruri ce se 'mbată de ferme-cu-le ascuns;
Sunt fluviul greu ce smulge cu furie, ci iată
Că pentru-a-mi frânge cursul o vară-i de ajuns.

O, joc ușor al ierbii pe șesurile-ntinse
Și codri plini de floare ce, mândri sau plângând,
— Pe când adoarme noaptea eri ziua e pe stinse —
Vă turbură tăcerea și freamătul pe rând!...

Zări fumurii, strivite sub aur și lumină,
Copaci ce 'ntinsul gliei îl străjuți, subțiri,
Ca'n toată goliciunea pământului, deplină
S'apară frumusețea supremei plăsmuirii,

Și fragedă-ațipire de seri orientale,
Contururi de fântână și car săpate fin,
Zori lepădând a lene vesmântul vostru moale
Spre a pași pârâul mânat pe coastă lin,

Vechi schituri bizantine chircite'n văgăune,
Zidiri de nea, profiluri semețe de păstori,
Copile ce străbateți vioiul val de grâne
Și oacheșă sprânceană v'o arcuiți spre zori,

Desfășurări mărețe de 'ntinsuri verzi și bune,
Legende izvodite din învârtiri de fus,
Povești, vâl alb al unei femei trecând ce-și pune
Picioarul gol și ritmic pe culmi de dealuri, sus;

Voi toate șapte glasuri de naiuri șoptitoare,
Voi, agerimi de fluiet ce pe 'nserate nasc,
Joc de ciobani și chiot și palidă-așteptare
A dragostei, la margini-de puțuri și de teasc;

Mi-ați plăsmuit un suflet din vâlva voastră sfântă,
Din frumusețea sfântă sporind ca un șivoi;
Eu cresc din saltul sevei ce trupul vi-l avântă:
Ca sângele-mi, în mine mai tare ardeți voi.

Pământ de stăruință, de dor și de vigoare,
Cu veri și ierni mânate de gând ucigător,
Eu mă cufund în sânul adâncului tău mare,
Și-ai tăi Zefiri puternici mă frâng în brațul lor.

Tu singur îndrăzneala-mi o'nveți a fi mândrie
Și-mi verși prin tâmplă suflul ce'n clocote cresc
Din Dunăre, spre seară, din Olt, pe la chindie.
Eu nu mai sunt eu însă-mi, pământule, ci tu.

Traducere de VASILE MUNTEANU

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

ELENA VĂCĂRESCU

DESCENDNETA a Văcăreștilor și reprezentantă a României la Societatea Națiunilor — iată cele două calități pe cari i le cunoaște mai cu seamă publicul românesc. Aceste epitete disparate constituiesc un temei prea subred pentru impunătoarea personalitate cu dublu caracter — poetic și social — a D-rei Elena Văcărescu.

Poetă de expresie franceză, D-ra Văcărescu se bucură în Apus de o notorietate incontestabilă. Tradusă în diverse limbi, versurile ei figurează în Antologii, se spun și se cântă în saloane și pe scenă. I se cer autografe, prefețe, dedicații — hărțuială bine cunoscută cu care se cumpără și se plătește celebritatea. La noi, poezia ei rămâne totuși ca și necunoscută, în ciuda celor câteva traduceri prilejuite de alegerea pceței ca membră a Academiei române. Această necunoaștere e cu atât mai supărătoare cu cât lirismul D-rei Văcărescu e nutrit cu substanță românească. Lirismul ei cântă o vieță care întotdeauna și-a exaltat naționalitatea, vieță condiționată de împrejurări și de relații românești. Bucuriile și peisagiile și ereditatea pe cari așa de des le-a evocat. Substanță românească în tipar franțuzesc — iată semnalmentele poeziei sale.

Considerat în sine, lirismul D-rei Văcărescu e de cea mai pură esență. Nici cea mai ușoară umbră de căutare rafinată a unei formule noi. E o spovedanie în ton major, susținută și amplă. E o poezie cu sens optimist și stil oratoric: largi volute sonore învăluind, în valuri fastuoase, acte sufletești de mare vigoare. Natura participă activ la această vastă mișcare interioară, oferindu-i bogat material de transcriere concretă. Metafora D-rei Văcărescu e de o exuberanță salbată. Nu e simpla notație a unei corespondențe

de senzații și sentimente interdependente. Ea înflorește, dimpotrivă, organic și atinge în chip firesc proporțiile unui adevărat spectacol panoramic. Racourci-ul precis, lapidar și hermetic se întâlnește rareori în poezia D-rei Văcărescu.

Lirismul acesta patetic e mai mult decât un simplu mod de expresie poetică a unei viziuni sentimentale: e armatura unui suflet în toate manifestările lui. Unitar și permanent, lirismul D-rei Văcărescu are consistența și proporțiile unei concepții filosofice. Căci D-ra Văcărescu gândește liric și o mărturisește fără înconjur. Gândirea ei — în afară chiar de orice preocupare poetică — îmbracă uneori haina armonioasă a alexandrinului. „A celle dont toute parole est inspirée“ — așa-i închina una din cărțile sale celălalt mare inspirat al destinului noastre, D. N. Iorga. Și e adevărat.

Dar, suflet viguros și patetic, D-ra Văcărescu nu-și închide personalitatea în capcana fluidă a versului. Își poartă fără șovăire visul poetic, devenit ideal activ, prin meandrele vieții. „Lucidité du lyrisme, seule lucidité“ — iată o foarte limpede profesie de credință care explică și justifică acțiunea ei socială. Steaua care-i călăuzește mersul e aceea a neamului. Simplu, dar impunător, idealul D-rei Văcărescu e un ideal românesc. În slujba lui pune de multă vreme acea „lucidité du lyrisme“ — intuiție și instinct ce-i luminează calea izbânzii. Caldă sinceritate, sârguință discretă, mândră demnitate, bunătațe delicată și activă — iată și celelalte arme de luptă și de izbândă prin care D-ra Văcărescu s'a impus pe sine pentru a ne impune pe noi. Căci, după cum o caracteriza Maurice Barrès, „ce n'est pas une femme, c'est une race“.

V. MUNTEANU

ÎNTRU 1887 și 1905 a avut loc în Franța o faimoasă bătălie literară botezată de Maurras „*la querelle du peuplier*”, la care au luat parte condeiele cele mai variate ale epocii, dela Rémy de Gourmont, Jules de Gaultier și André Gide până la neinteresantul profesor Faguet, banalul René Doumic și insignifiantul Blum. Intreaga ceartă era un acompaniament — cu stridente uneori wagneriene — pentru „*Les déracinés*”, o pera cu destin triumfal a lui Barrès. Cel dintău care a aruncat piatra a fost André Gide, într'un articol din *l'Ermitage*. Autorul lui Corydon și al atâtor pederastii intelectuale, născut la Paris, dintr'un tată originar din Uzès (în sudul Franței) și o mamă din Normandia, se întreba cu impaciență unde ar putea prinde în sfârșit rădăcini. Negăsind niciun răspuns a optat pentru ocupația de commis-voiajor. Vocația se arătase de mult, de vreme ce scrisese înainte de apariția „*Desrădăcinaților*” o carte „*d'une folie très méditée*” — după proprie mărturisire — pentru a exalta frumusețea voiajului și bucuria de a te simți fără rădăcini. Imaginea biblică a Jidovului etern rătăcitor — cel mai tragic blestem care poate apăsa asupra unei existențe omenesti — fusese energic refuțată de protestantul Gide, care a început cu subtilitatea unanim recunoscută căutarea pasionată de motive obiective pentru apărarea unui proces mai mult personal. În primul rând, s'a făcut firește un *distinguo* (toate disputele scolastice începeau cu acest *distinguo*): desrădăcinarea este excelentă pentru cei tari și periculoasă pentru „proști”. Trebuie deci un dozaj cât mai savant în administrarea instrucției și a desrădăcinării. Cu cât individul este mai puternic, cu atât eliberarea de sub forța tradiției și a trecutului îi va înzeci forțele și-l va sili să valorifice la maximum potențele sale.

Sub suggestia reflexiilor lui Gide, Rémy de Gourmont opune cuvântului „desrădăcinat” al lui Barrès un altul: „transplantat”, care să exprime aceeași operație, însă cu rezultat opus. Pentru susținerea tezei se aduc o serie de analogii horticoale de cea mai amuzantă specie, invocându-se autoritatea grădinarului Vilmorin-Andrieux și a catalogului pepinierii din Croux (anul 65): „arborii noștri au fost *transplantați* de 2, 3, 4 ori și mai mult după forța lor, operație care favorizează prinderea din nou; sunt puși apoi la o distanță convenabilă pentru a obține vârfuri bine făcute” etc. Firește, că detaliile citate nu sunt deloc concludente, ci mai mult vesele prin asimilarea omului cu arborii, dusă până în pânzele albe. Toată această serie de comparații aduc aminte de naivul organicism sociologic inaugurat de Schäffle și Lilienfeld. O eroare de optică intelectuală a făcut pe câțiva sociologi din veacul trecut să clădească un sistem, sprijiniți pe faptul, că există o oarecare asemănare între corpul social și corpul omenesc. Dintr'o simplă analogie s'a făcut o identificare între cele două noțiuni, vorbinduse cu patos pseudostiințific de capul, inima, nervii și membrele societății. Se cerea chiar, pentru stărpirea crizelor sociale, aplicarea de

remedii naive, luate de-ăgata din medicina umană. Alegorii de acelaș gen, cu aceeaș importanță pur retorică sunt și cuvintele de „transplantare” și „desrădăcinare”. De aceia în locul celor doi termeni care conțin — după un criteriu extrem de subiectiv — elemente superlativive unul, și peiorative celălalt preferăm cuvântul „dezaxare”, mult mai propriu și mai obiectiv pentru a evoca întregul proces și de a picta starea sufletească pe care o implică.

Un al doilea argument al lui Gide, amicul dezaxării este următorul: dezaxarea constrânge chiar pe individul banal la atitudini noi, îl face original. Iată un criteriu într'adevăr straniu pentru a valorifica. Concluziile logice nu pot fi acceptate decât poate dintr'un amor prea intens, dus până la viciu, pentru paradoxul scilicet și inutil. Realitatea istorică de totdeauna condamnă un astfel de criteriu. E suficient să amintim anonimatul care prezida la înfăptuirea marilor opere, începând cu clădirea imperiului roman ai cărui primi servitori nu erau menționați în analele și istoricii dela început, decât prin titluri, fără adjucețiunea numelui lor și sfârșind cu catedralele și arta medievală unde impersonalismul e axiomatic. Nici afirmarea că timpurile moderne reclamă neapărat originalitate nu mi se pare fundată. Vestita lege a interdependenței și a solidarismului social — caracteristica epocii actuale — nu e posibilă fără rețușarea individualismului exagerat și încetușarea marelui masse în reguli precise pentru a obține armonia, ordinea și erarhia, atât de necesare.

„*La querelle du peuplier*” în România (euro-peism-tradiționalism) are o semnificație și aspecte inedite: ea este de fapt mișcarea pentru păstrarea autonomiei sufletești, apărarea dărză împotriva invaziei spiritului străin, care încearcă să se substituie spiritului autohton. În Franța „doctrina înrădăcinării” — spune Gide — aplicată prea riguros, ar risca, protejând și accentuând eterogenitatea diverselor elemente franceze, să le facă să nu se mai înțeleagă niciodată, să formeze din bretoni, normanzi, lorenzi, basci, mai mult bretoni, normanzi, lorenzi, basci... decât francezi”. După cum vedem avem de a face, în ultimă analiză, cu o luptă împotriva exagerărilor spiritului provincial. André Gide având rolul pe care în România de după războiul I-a jucat Octavian Goga. De aceia, crede Gide, că e bine să se nască din când în când Francezi ca Victor Hugo.

„...d'un sang breton et lorrain à la fois care vor face sinteza mentalităților disparente, luptând și întruchipând astfel unitatea Franței. Din nereficire, la noi, amabila ceartă a plopului (care rămâne tot surzătoare, chiar când ia aspectul luptei dintre Franța republicană și Franța monarhistă — o afacere deci de politică internă) se transformă într'o luptă pentru dobândirea independenței cugetului românesc, sufocat de influențe din afară. Această cotropire care merge în unele domenii până la anularea noastră este una din cauzele dezaxării — tara de care suferă cultura românească și reprezentanții ei.

O altă cauză a dezaxării este procesul fatal de primenire a categoriilor sociale, trecerea dintr-o clasă într-alta, fie sub forma ascensiunii, fie sub forma declasării. Jules de Gaultier, într'un pătrunzător studiu din „La fiction universelle” consideră pe desrădăcinați ca pe niște victime ale iluziei bovarice, biete păpuși care și-au pierdut firul creditar sau social care le făcea să-și găsească un echilibru în furtuna vieții.

Dezaxatul își părăsește tablele de valori ale grupului social din care făcea parte și nu mai poate adopta altele. Fenomenul are o întindere cu mult mai mare decât se bănuște. Un efect al dezaxării este — de pildă — și copleșitoarea tristețe din cărțile lui Proust. E tristețea și neliniștea omului dintre două rase (tată francez, mamă evreică) și dintre două lumi. (Swann e burghez prin naștere și frecventează aproape numai faubourgul Saint-Germain). Omul dintre două lumi trebuie să-și creieze toate gândurile și faptele dela cele mai de sărbătoare până la mărunțul cotidian pentru a-și armoniza eul bătut de tendințe contradictorii. Cel dintr-o lume așezată în tipare definitive își croește personalitatea după tiparul dat. Cel care este la marginea dintre două lumi trebuie să caute o formă nouă pentru cele mai mici lucruri. Este creierul încontinuu — și atributul creației a fost totdeauna sbuciumul și căutarea. De-aici neliniștea lui, adăogată la amărăciunea, că trebuie să creieze lucruri pe care alții le moștenesc dintru început.

Majoritatea scriitorilor noștri se recrutează dintre cei care sunt între două clase. Aici este explicația profundei lor dezaxări și a ratării la o vârstă când în alte părți începe adevărata creație. Naturile excepționale, înfrâng această lege de aramă a mizeriei vieții noastre sociale, aflate într-o necurmată osmoză, ori își refulează sbuciumul lăuntric — sublimându-l sau într-o lume imaginară (1400 al lui Eminescu) sau în Amintiri (Creangă) sau în evocarea tinereții în Balade și Idile ca George Coșbuc, al cărui *tipic* exemplul îl vom analiza pentru a surprinde ceva din mecanismul dezaxării refulate. Fiu de popă de țară, cu adânci rădăcini în pământul său natal, Coșbuc a rămas toată viața frate de sânge și de suflet cu țărani din Bârgăul Năsăudului. Instrucția și plecarea din Ardeal pentru a scăpa de armata drăguțului de Impărat, venirea în pământul făgăduinței cu deziluziile întâmpinate l-au instrăinat de țarina sa, de ambianța în care își găsea echilibrul sufletese. În amintirile lui Th. D. Speranția (publicate în Revista soc. „Tinerimea Română”, VII, No. 7) se găsesc câteva detalii semnificative. Coșbuc a avut totdeauna nostalgia brazdei părintești. „La satul lui era vecinic cu gândul, de satul lui dorea, satul lui îl cânta. Nimic nu-l interesa decât satul lui. L-am cunoscut pe Coșbuc prin 1891 și am petrecut o vacanță împreună la Sinaia în același hotel. Lucram cu el și cu profesorul Barbu Constantinescu la niște cărți didactice. Parcă-l văd pe Coșbuc, culcat în pod sub strașină pe niște fân. Iși alesese o cameră din care putea ajunge în pod, ca să fie ca la țară, la el acasă. Ca la țară mânca slănină, ca la țară mânca ceapă crudă, ca la țară se scâldea în gărlă”.

Intr-o stațiune climaterică „chic” unde dezaxarea sa o simțea probabil până la paroxism, Coșbuc doarme în pod pe fân refuzând confortul

tabila somieră, mănâncă slănină cu ceapă, nu din mizerie, ci fiindcă are o oroare de sosurile lui Brillat-Savarin și de mânuirea furculiței, lingurei, cuțitului și a atâtor drăcii moderne. Este o scenă burlescă unde pe lângă surăs își alunecă o lacrimă și un suspin: destinul inexorabilelor legi istorice care cer salturile dintr-o clasă într-alta este crud, ca orice destin. Categoriile sociale primesc din timp în timp curente care înviorază atmosfera, cu prețul suferințelor individuale, fatal întovărășite de dezaxare. Coșbuc a îndurat și el — ca toți intelectuali din pătura rurală — chinurile și îndocilele celor dintre două lumi.

Sublimarea artistică a acestor neliniști a fost însă deosebită de a marelui său înaintaș, Eminescu. Fiul căminarului Eminovici, și-a îndreptat fantezia spre viața dela 1400 și spre buddhism, aruncând asupra contemporanilor fulgerile sale de Jupiter mănios. Coșbuc și-a retrăit prin baladele și grațioasele idile viața de până la douăzeci de ani. A descris-o pentru alinarea iremediabilei lui nostalgii. Când avea vreme și puțință își reimprospăta imaginea satului iubit prin călătorii acasă sau numai prin convorbiri cu oameni de prin partea locului. Acelaș prieten dela Sinaia al lui Coșbuc ne informează că, atunci „când îi venea la îndemână se eclipsa, dispărea două, trei zile, fără să se știe unde. Am aflat în urmă că se ducea pe unde găsea oameni de prin partea locului de unde era el și stătea cu ei”.

Evadarea dintr'un mediu pentru care nu avea nici o afinitate o făcea deci, sau cu ajutorul artei sau prin contact temporal. Câteodată — ca și Eminescu — se cufunda în lumea veche indică, de unde au ieșit traduceri minunate (Sacotala), sau în Virgiliu și Dante, din cari ne-a dat în versuri Eneida și în terține aproape perfecte Divina Comedie. Toți cei care au cunoscut pe Coșbuc ni l-au descris fără exuberanța idilelor sale și ros parcă de un rău interior. Din sbuciumul său George Coșbuc nu ne-a lăsat decât două fațete: evaziunea în amintirile vieții sale din copilărie și prima tinerețe, apoi evaziunea în culturi străvechi, fațete care nu vorbesc decât indirect despre sine. Eminescu n'a avut puterea de evocare a paradisului patriarhal pe vecie pierdut; a vorbit însă direct și ne-a lăsat și aspirația pasionată pentru alte lumi și alte timpuri, comună și lui Coșbuc. Ambii pornesc din aceeași ambianță, din aceeași structură a sufletului românesc dela sfârșitul secolului XIX.

Tot o urmăre a dezaxării, provenită din osmoza socială e și atitudinea de negație a unor realități contemporane. Există, de pildă, în societatea românească — aflată în continuă prefacere în secolul trecut și în deceniile ultime — un personaj extrem de frecvent, care încă nu și-a găsit marele și obiectivul cântăreț: cel care „parvine”, cel care trece dintr-o categorie în altă categorie socială. Nicio înțelegere n'a fost pentru el. Aceiaș neiertătoare și crudă ironie l-a urmărit în republica literilor, începând cu Filimon și sfârșind cu Cezar Petrescu în „Povestea lui Moș Toma” sau „Prietenul meu Jan” din „Scrisorile unui răzeș”. (Excepție întrucâtva „Cariera lui Vidran” și probabil definitiv Radu Comsa din „Intunecare”); Duiliu Zamfirescu l-a

pălmuit cu disprețul său: Hogas l-a aruncat hohotul homeric și ironia lui mesivă; Caragiale l-a urmărit cu biciul sarcasmului său amar, iar fantezia aprinsă a lui Barbu Delavrancea l-a deformat grotesc. Când d. F. Aderca a privit acelaș spectacol a avut nefericita grije de a nu uita ochelarii d-sale fumurii și a scris: „Domnișoara din str. Neptun”, tragedie în ritm de polcă și înzorzonată ca o paiată. Iar teoreticiana politici și nepolitici s'au năpustit în roiri asupra-i: „element bugetar și bugetivor” (P. Carp), „plebe de sus” (T. Maiorescu), „proletar al condeiului înstrăinat” (C. Rădulescu-Motru). Nu s'a observat imparțial ciocnirea dintre mediul social și noua forță virgină și nici mai ales ciocnirea contradictoriilor tendințe în sufletul celui care „parvenea”. Conflictul acesta dramatic cu două aspecte: exterior (lupta cu mediul înconjurător), interior (lupta cu sine nsuși), plin de o pitorească și tragică acuitate a rămas fără răsunet obiectiv în literatura românească. Răsvrătitul împotriva unei atavice ingenuități în fața stăpânului, cel care sub pana lui Stendhal a fost Julien Sorel — înfășurat într'o dulce și atrăgătoare melancolie — a purtat în românește numele de Tânase Scatiu sau Dinu Păturică, fiind cinice fără niciun sămbure de umanitate. În lupta tragică pe care o ducea acest titan al unui nou ideal, avea nevoie de balsam sufletesc și în locul balsamului i s'a dat fier și oțet. Numai gândindu-te la acest lucru ai o limpede intuiție a nevoiei unei alte valorificări a literaturii românești.

În bună parte, literatura românească nu este o hrană vie, indispensabilă hrană spirituală a oricărei societăți umane. Ea este produsul unor organisme intrate în descompunere: clasa boierească și vechea clasă mijlocie, lovite de formele nouă. Știu, desigur, că frunza care cade îngălbenită de vânturile reci ale toamnei provoacă întristare și regrete aureolate de simpatie — după cum ne poate spune orice carte de popularizare a științei sufletului. Știu că tot ce se duce e plin de o adâncă și tristă melancolie. Cerem însă poetului să nu fie numai un pian electric, căruiă dacă îi pui o anumită fisă, cântă un a-nume cântec. Omul n'are numai pasiune, ci are și altceva care este mai prețios decât totul: rațiunea (suntem un aluat latin) cu care scrutează și conduce emoția anarhică. Gândului îi cerem, o cât mai largă funcțiune. În Franța — și în toate celelalte țări — romantismul este cântecul lebedei, al vechei aristocrații sortită să dispară de pe arena istoriei. În literatura românească, chiar printre cele mai bune pagini ale lui Eminescu s'au strecurat interese politice — în „Scrisori” de pildă, unde găsim disgrațioasele finaluri — și am avut ridicolul spectacol când s'a ridicat în slăvi și s'a dat chiar prioritate ideologiei lui politice (Aurel Popovici), din motive dubioase și condamnable. Aristocrația și clasa mijlocie românească în pragul prăbușirii, în locul unui armonios și măreț adio dela viață, a scos imense hohote de batjocură și prelungi blesteme. Toată rezerva de simpatie și de compătimire s'a prăbușit asupra celor care se duceau sau asupra nesfârșiților „inadaptabili” (Al. Brătescu-Voinesci). Numai scrâșniri din dinți, ură și dispreț feroce pentru noul venit, care era chemat însă, din ineporabile fatalități

istorice. Nimeni n'a văzut elocotul energiei lui, iubirea vieții sau desnădejdea lui — o adevărată desnădejde provenită din lupte unde se înmormântează visuri și dorinți intense.

Lupta dintre vechea nobilime agrară și dintre păturile care se ridică a umplut cinci decenii de cultură românească cu rezonanța ei și formează încă pivotul multor manifestări ale culturii noastre. Sub influența mai ales a școlii junimiste, care plecând dela o premisă bună: necesitatea păstrării eului național, s'a ajuns — din interese de clasă — la tăgăduirea multor realități ale vieții noastre, s'au inversat noțiuni și s'au pus în circulație idei care au dus la o serie de interpretări greșite. Care este geneza acestui conflict? În urma tratatului dela Adrianopol (1829), prin stabilirea în paragraful V a libertății comerțului încătușat până atunci de obligațiile către Poartă, se aruncă fermentul unor importante transformări sociale. Raporturile agrare feudale de până atunci, prin lăsarea libertății depline de schimb (aplicarea principiului laissez-faire, laissez-passer, aflat în apusul Europei și interzis țărilor românești ce erau sub apăsătoarea dependență de Turci) se schimbă fundamental. Vechea economie naturală (bunuri pentru consumație, iar nu pentru schimb), treptat, treptat se transformă în economie bănească, economie de schimb. Toată această schimbare este făcută sub influența capitalismului înaintat anglo-francez, fenomen analizat cu luxuriante amănunte de d. Șt. Zeletin.

Întotdeauna o țară înapoată din punct de vedere economic, venind în contact cu capitalismul înaintat va suferi mari schimbări. Primele schimbări se arată pe tărâm economic. Într'adevăr, de unde mai înainte toată producția grâului (spre a lua un caz concret) se mărginea să umple golurile făcute de consumul intern, acum se fac însămânțări de grâu cu mult superioare trebuințelor interne. Pentru prima oară se exportează grâu în condițiunile pe care le dictează imperioasa lege a cererii și a ofertei, iar nu cu un preț fixat de Turci cum era până atunci. Crererea era din ce în ce mai mare din partea țărilor apusene (Anglia în deosebi) care se industrializau vertiginos.

Atunci se petrece marelă fapt care revoluționează definitiv economia românească feudală: pământul ce n'avea propriu zis o valoare de schimb, devine un bun de circulație, iar raporturile dintre boer și țaran tind să ajungă la nivelul celor economice, adică pe picior de egalitate. Și de unde mai înainte pământul aparținea celor două clase, fără nimeni bucurându-se efectiv în schimb doar a unei mici dijme datorite proprietarului, acum se începe competițiunea pentru stăpânirea numai a unei clase, căutându-se excluderea dela dreptul de proprietate a celorlalte clase. Așa de pildă, încă din prima jumătate a secolului XIX, boerimea oferă libertatea deplină a iobagilor, cu condițiunea să rămână definitiv în mâinile lor. Ar fi fost (după cum a fost mai târziu) o libertate cu mâinile și picioarele legate și cu stomacul gol. Războiul mondial a accelerat evoluția socială în România și printr'o complexă și fericită serie de împrejurări, clasele noi, au câștigat (deși nu definitiv) lupta începută. Dar caracteristic este faptul, just observat de filozoful „Religiei naturii”, că

manifestările culturale ale nației noastre nu vor să urmeze realitatea socială. Infrastructura societății românești nu-și are suprastructura adecvată. Vechile clase sortite să piară de cerințele Istoriei și-au format un formidabil exponent ideologic, care a covârșit aproape gănguriturile culturale ale claselor în ascensiune. Școala strălucită a Junimei a știut să apere interesele nobilimei agrare cu o vervă și o competență demne de o cauză mai dreaptă.

Discordanța între infra și suprastructură, precum și erorile răspândite de junimism au contribuit la creierea dezaxării spiritului contimporan și nu numai adevărul a fost ultragiătat, ci și arta. Et pour cause... de vreme ce adevărul sau neadevărul sunt elemente componente pentru creierea emoției estetice, cu deosebire în operele cu material exclusiv social. Știu că pentru marele cod crocian e o erezie această afirmație, Croce înlăturând din sucitele și barbarele doctrine estetice care au precedat-o pe a sa și afirmația că arta are caracterul cunoștinței noționale. Și argumentarea pe care o face este poate dintre cele mai elegante și mai seducătoare. Doctrina concepționistă — sau în ultimă substanță cunoștința noțională sub forma ei pură — prezintă două aspecte: 1) este realitățile per excellentiam și 2) lasă de-obicei pe planul al doilea irealitatea, subordonând-o realității, sau și mai comod, făcând-o să intre în realitate. Doctrina intuiționistă a lui Croce are importantul atribut, indistincția dintre realitate și irealitate. Cunoștința intuitivă fiind într-o veșnică contracție cu cunoștința conceptuală se cere deci, autonomia acestei mai simple și mai elementare forme de cunoștință. Concluzia care vine cu necesitate e

următoarea: cel care se întrebă atunci când este în fața unei opere de artă, dacă ceea ce redă artistul este adevărat din punct de vedere metafizic, istoric sau sociologic, pune o întrebare lipsită de sens. Și este fără sens, fiindcă o prezentare de imagini, fiind lipsită de calificare nu este în niciun caz un subiect de judecată cum este de pildă, cunoștința conceptuală, care e o afirmație de realitate. Cred, că se poate obiecta, că se trece prea mult cu vederea necesitatea impenoasă de împletire a adevărului în toate domeniile sufletești. Tendința aceasta e prezentă nu numai în cunoștința conceptuală sau inteligibilă, ci-latent și în această mai elementară și mai simplă formă, în cunoștința intuitivă sau sensitivă. Într-o operă mai ales cu material social se simte — în detrimentul operei — ciocnirea între spiritul noțional sau logic și spiritul intuitiv, cari formează cei doi poli ai vieții noastre sufletești și a căror activitate se întreține continuu, contribuind la deprecierea impresiei estetice.

Dezaxarea e sursă așa dar nu numai de cumplite neliniști intime, de haos în activitatea din afară, ci și de erori estetice. Regăsirea, precizarea și delimitarea sufletului românesc năpădit de buruiana europenizării cu furca și în toate ramurile, precum și adaptarea la noul stil de viață impus de schimbările sociale din ultima vreme, (ceea ce repetăm nu însemnează abdicarea dela specificul nostru național sau dacă doriți dela barbaria autohtonă) — iată cele două probleme fundamentale de rezolvat ale generației noastre dezaxate.

PETRE MARCU

CUVINTE DESPRE „ARTA NOUĂ“

DINTRE toți „discipolii“ d-lui Dragomirescu acela care a câștigat mai mult simpatia prezidențială este un oarecare Scarlat Struțeanu, — un domn, despre care cititorii nu vor fi auzit vorbindu-se, și în consecință, care trebuie descris. Acest Scarlat e o făptură obsedată și în scris, și în viață, de senzații gastronomice; poartă întotdeauna cu el o geantă, în care se găesc cursurile „magistrului“, și câteva manuscrise fragmentare pe hârtie velină. Scrisul său, persoana sa intelectuală sunt = cu ideea de vid. Când ai intrat în lumea pe care o deschide vreunul din articolele d-lui Struțeanu, încă dela primii pași nu mai simți nici o rezistență. Dai din mâini, dai din picioare; în zadar. Ai voi să fe cel puțin nisipos sau măcar vâcos. Nici nisipos nu e, nici viscozitate. E vid. Vidul absolut.

Ei bine, tocmai acest domn s'a apucat să scrie despre încercările inovatoare! În cele două articole publicate — la „Universul literar“ — alături de nume ilustre și creatoare ca Florica Mușianu, Virginia Gheorghiu, Mihalache Dragoirescu, Amelia Gestiocone, O. Talaz și Rudolf napp, d. Scarlat Struțeanu „informează“ despre artă nouă!

Paradoxal, însă de necontestat. În curând vom auzi că „maiestrul“ a trecut și d-sa dela metodologie la vreun „Jurnal de matematică provincială“ și scrie despre „Sâmburii ortogonali“ (cre-

zându-i lesne de ronțăit, ca pe alunele americane cu cari se distrează în ședințele liniștite și „normale“ ale institutului de literați cu medalie).

Și ce scrie d. Scarlat Struțeanu despre „arta nouă“? Baliverne — bineînțeles — bune numai pentru cei proaspăt descinși în Capitală din virginitatea stufului dobrogean, cu chica și mustățile mucigăite.

Fără să arate nici cea mai mică neîncredere în sofismul (aproape butada) lui Croce, formulat în cuvintele: „orice întrebare implică și răspunsul căutat“, d. Struțeanu (Scarlat) ia drept bună chiar aplicația făcută de criticul italian în încercarea de definiție: „arta este ceea ce toți știm că este“. Autoritatea numelui îl împiedică, și de data aceasta, să vadă că un lucru poate fi cunoscut ca fenomen și poate rămânea totuși necunoscut în natura lui intimă. Mersul împletit al raționamentului său îl duce de aci la afirmarea că întreaga estetică a vremii este o „cură de alie-nificare mintală“. Ați înțeles: asemeni ușterului de minister cu șapca remarcabil roșie și încercuită cu fireturi, dar iremediabil aplecată pe o ureche, gata să se sfărâme de răs în fața articulațiilor complicate ale unei mașini, pentru că nu le pricepe mecanica lor ascunsă, d. S.S. condam-nă (!) toate încercările inovatoare, doar pentru simplul motiv că înțelegerea sa e mărginită.

În loc să se fi străduit a distinge ce este accep-

tabil de ce nu este în arta nouă (pentru că arta nouă nu-i numai decât dadaism) — adică, în loc în loc să fi căutat cari sunt inovațiile plecând dela conștiința creatoare și corespunzând unei sensibilități evaluate și cari cele neisbutite, caricaturale, acolitul d-lui Mihalache Dragomirescu confundă sub unghiul aceleiaș perspective toate tendințele, respingând în bloc toate realizările noi, pentru faptul mărturisit în forme așa de clare: „creerul nostru refuză”. Apoi multe va mai fi refuzând creerul d-lui S. S., dar vezi că asta n'are importanță decât pentru d-sa. Căci, acela care știe aprecia din contactul direct cu opera, și nu din simple informații de catalog în ce se distinge o creație de alta, nu poate condamna, cu o egală argumentare, marafeturile dadaismului (într'adevăr inadmisibile, după cum am arătat și noi în „Gândirea” No. 4—5, 1926) și realizările meritoase ale lui Strawinsky. Rezumativ, ne e indiferent că d. S. S. rămâne și la bătrânețe în ipostaza nu tocmai onorabilă a vîfelului din fabulă, față de efortul nou; nu ne putem opri însă să nu *subordonăm* în locul ce i se cuvine, pe acela care se declară (din incompetență și nepriecere, tot deodată) ncînstare a surprinde farmecul de ghiță al unei opere de Zrzacy, între altele — ori sufletul fluvial, debordant care se sbate în marca epoece dăubleriană!

Dacă am sta, apoi, să cercetăm în amănunte articolele d-lui S.S. am vedea, că și în acest caz, d-sa se înfățișează tot atât de necunosător al faptelor și de lipsit de acuitate în intelect. Iată câteva pilde, culese la întâmplare: D. S.S. stabilește ca trăsătură distinctivă a artei nouă, muzicalitatea. În cuprinsul noțiunii de artă nouă socotește însă, textual, și constructivismul. Așadar — constructivismul e muzical! Să mai adăugăm că realitatea e cu totul alta? Din cauza nivelului de informație al d-lui S.S. suntem siliți să reamintim aci o diferențiere ajunsă acum banalitate: Constructivismul pretinde că este cea

mai hotărîtă atitudine antimuzicală: — e un curent de artă statică, geometrică, abstractă, pe când arta muzicală este — dimpotrivă — dinamică, fluidă, în conturul vibratilor, nedefinit!

În altă parte, blîndul domn Struțeanu confundă preconizarea doctrinală cu ordinea istorică. Dar Breton nu preconizează, după cum zice textul articolașelor din „Universul literar” ca o creație suprarealistă să derive din dadaism; că istoricul sau criticul literar cercetînd evolutiv producțiile, constată că suprarealismul decurge, în mod istoric, din dadaism!

În sfârșit, dacă trecem să examinăm și calitățile literare ale celor două articolașe, atunci recunoaștem în cuprinsul lor pe acelaș Scarlat Struțeanu dela „Mișcarea literară” din caragelese de comica analiză asupra comicului lui Caragiale — după acelaș scris: cu neologismul rău aplicat, inform ca o fâșie de cocă întinsă pe mâini balonate de o gospodină cu mânecele suflecate, incoerent și prostănac. Un exemplu: „Și în felul acesta asociaționismului estetic căruia i se accentuiază pasibilitatea i se extirpează în schimb fundamental inseparabilității termenilor, despre care vorbește Stuart Mill („Univ. l. No. 29, 1926). Alt exemplu: „Universalitatea unei opere de artă se găsește numai în senzație” etc. („Univ. liter. No. 27, 1926).

Ajungem astfel aci: din articolele d-lui S.S. nu rămân interesante decât citatele din „Journal de Psychologie”, Tudor Arghezi — și Lalo, pe ale cărui mostre de cubism și dadaism le reproduce absolut identic — dar fără indicație — din volumul asupra istoriei literaturii franceze contemporane, lăsînd pe cititorul neinformant să creadă că se află în prezența unui care a cercetat cu adevărat operele lui Cocteau, Picabia, Iacob, dar dînd celui informat posibilitatea de a-l califica și de falsă erudiție.

STELIAN MATEESCU

UN ALT PIRANDELLO

ROMA Impăraților și Papilor s'a împodobit cu palate, cu arcuiri, circuri, teatre și apeducte de pe urma evenimentelor istorice și politice, de la care n'a fost niciodată lipsă în tot decursul veacurilor. Benito Mussolini ține să-și lege numele și de această tradiție. Pentru cărmuirea sa, Roma nu este doar un simbol de care să se folosească, speculându-i trecutul bogat în glorie și îndemnuri; Roma este și trebuie să ajungă în cel mai scurt timp Capitala Italiei, adevărata Capitală, schimbându-și întru aceasta aspectul edilitar. Porunca este ca totul să se întîmple în cinci ani: să se dărâme clădirile moderne care închid perspectiva celor mai venerabile colțuri imperiale; să se înlătore din anumite zone centrale urme de americanism; să se ridice în coasta orașului — dincolo de vechile porți papale, până în marginea Tiburului—o nouă Romă, încăpătoare pentru toți cei ce după războiu, s'au adunat sub zidurile ei.

Pornesc în căutarea lui Pirandello prin unul din aceste cartiere în lungul căruia străbătea odinioară un drum de țară, străjuit de morminte romane, de oratorii de-ale primilor Creștini, de

pini-umbrelă, pe sub care acum câțiva ani se rostogoleau alene, carele roșii cu roți înalte, încărcate cu butoașe de vin din „Castelele Romane”.

Trec prin fața faimoaselor *ville* sub-urbane ale aristocrației romane, toate în cel mai bun stil al Renașterii, cu parcurile și terasele celebrate de adolescența lui D'Annunzio.

Ajung în fața catacombelor zise ale Sfintei Agnese, după numele martirei ale cărei moaste se găsesse până azi îngropate aci. Printre temelii de case abia începute, printre lucrători și care, îmi fac loc pe o stradă numai cu câteva *ville*, toate noi, și descopăr după o căutare desnădăjduită „il villino Pirandello”.

Casă nouă de om înstărit, fără nici un semn că ar fi casa unui artist, a unui scriitor ce ține mult să fie scos din rîndul celor obișnuiți. Semn bun pentru seriozitatea și profunzimea lui sinceritate pe care l-a desmîșit, în parte, apariția stăpînului la ușă: maestrul mi s'a arătat într'o pijama de cel mai cubist gust cu puțință în portocaliul și cu verdele cel mai neînduplecat.

Dar Pirandello este un bătrân cum se cade, potolit, neagresiv, îngăduitor, bucuros să aflu lucruri noi despre lume, preocupat de soarta operii sale pe ici ori pe colo, amabil până la surprindere, nepreocupat de clipele pe care le pierde.

În timp ce m'ascultă, isprăvește de scris la mașină o pagină din ultima-i piesă de teatru. Are gata, pe masa de lucru, și un roman despre care-mi vorbește netezind colțurile manuscrisului: dela el își așteaptă succesul anului în Italia, căci piesa cea nouă vrea s'o reprezinte mai întâi în străinătate. Străinătatea îl prețuește mai mult ca autor dramatic, în vreme ce publicul italian se dedă la manifestații adeseori supărătoare, oridecâte ori este pus în fața unei noi „probleme pirandellienne”. Cu toate că maestrul are acum o trupă de teatru a sa, sprijinită de Mussolini însuși, ține să-mi declare că timp de un an nu va mai reprezenta nimic în Italia. Eu, mă feresc să-l întreb de ce. Preferă să colinde cu trupa America Latină și Orientul Europei: va merge la Viena, la Budapesta, va veni la București, va cerceta Varșovia, Constantinopolul, Atena.

Cândul lui Pirandello de a veni în România îmi dă curaj să-i vorbesc despre starea actuală a culturii italiene în țara noastră, să-l țin de rău oarecum că ni s'a lăsat revelat de Pittoef, să-i atrag atenția asupra faptului că toate inițiativa-vele noastre în această direcție rămân nesprrijinite de oficialitatea italiană, atât de dornică totuși de expansiune spirituală.

Iar Pirandello a ținut să-și noteze toate amănunțele acestei plângeri, cu gândul sincer de-a stăruii să i se dea curs. Căci el face parte din acei intelectuali italieni cari ne cunosc, ne stimează și ne vor cât mai aproape.

A voit să repet observațiile mele și în fața nuni-ia din copiii săi, prim redactor al unei foi fasciste. În timp ce vorbim, bătrânul se uită cu duioșie la băiat: îi sclipește în ochi o duioșie amară: surprind în zâmbetul lui resemnăt o-bișnuința unei îndelungate suferinți, provocată nu de mult (pe când era simplu profesor de școală normală), de lipsurile meschine ale unei existențe pe care atunci — cași acum — a închinat-o literaturii; surprind în zâmbetul lui ironia satisfăcută a omului care își vede înfărșit încununat de glorie universală străduințele din trecut; dar surprind mai ales în zâmbetul lui Pirandello amărăciunea celui mai nenorocit părinte, cu odrasle risipite prin lume și cu nevasta nebună la spital. Învăluie într-o privire caldă pe-acest fecior care-i rămâne și-i calcă pe urme, căci este și el scriitor, chiar autor de drame.

Dar Pirandello m'a convins: nu poate fi acel om rece, calculat, sceptic și cerebral pe care vor să ni-l înfățișeze criticii, atunci când îi surprind sufletul în lucrările de-a doua mână, simple expresii ale nebănuitei sale frământări lăuntrice.

Îi ghicesc sufletul din chipul melancolic cu care-mi povestește o anecdotă din viața de școală, pe care-a părăsit-o numai în ultimii ani: plăcerea pe care i-a produs-o tema aleasă de una din nebunaticile sale normaliste: „Treizeci de e-leve în căutarea unui... profesor!”.

Pirandello, cu ochii pe luciul mesii de lucru, netezește colțurile manuscrisului noului roman,

pus pe gânduri de atâta nestpănită fecunditate. Iar în privirea lui surprind încredere, sfidare—nu scepticism.

„De ce vorbesc și scriu mereu? Aș putea să mă potolesc la umbra maximei latinești: *primum vivere deinde philosophari*. Fără a contrazice ceea ce gândesc și fără a mă izbi de nici una din experiențele mele zilnice, afirm că menirea celui ce scrie este o continuă creație de aparențe ale vieții. Viața nu e o formă fixă, imutabilă, perpetuă: viața ia în fața fiecăruia dintre noi forma sub care îi apare. Nu totdeauna această înfățișare a vieții e spontană. Sunt unii cari își propun să impună aparențe interesate: îi numesc pe aceștia asuprașii, în contrast cu cei ce sunt asuprași, întru cât nu se pot apăra de acele aparențe impuse. Acest lucru se întâmplă în viață: dar se întâmplă și în artă.

Iată actorii. În ultimă analiză ei sunt, în felul lor, niște traducători. Fenomenul cel mai elementar, în fondul oricărei execuții a unei opere omenești, este exprimat de-o imagine care vrea să se descătușeze, să se traducă în libertate, să trăiască. Complexului de imagini trebuie să-i corespundă un complex de mișcări. În execuție ar trebui, fatal, să se găsească toate caracterele creațiunii. Dar iată că în materialitatea artificială a reprezentării se introduce un element străin: actorul. Prin efectul intervenției sale, încercarea deplină și desăvârșită a operii de artă devine cu neputință.

„Arta mea țin în serviciul ei un pui de servitoare ciudată, capricioasă, bizară, care se numește „fantezie”: câte odată se distrează aducându-mi acasă oameni de care habar n'am avut vreodată. Și-i tare greu să ai de-a face cu astfel de oameni. Dar să vezi. Într-o bună zi servitoarea mea avu nenorocitul gând să-mi adică o familie întreagă: șase *personagii* care se apucară, rând pe rând, să-mi povestească pățaniile lor și voiau cu orice preț să le dau viață într'un roman ori într'o nuvelă. Cu cât mă încăpăținam în voința de-a le izgoni din gând, cu atâta mă persecutau cu povestea întâmplărilor vieții lor; voiau mereu să mă ispitească, să-mi propună o situație dramatică, o scenă. Așa s'a întâmplat ce trebuia să se întâmple: le-am pus, cu drama lor ciudată, în contact cu publicul și de-aci eși o operă care-i un amestec de tragic și de comic, humoristic și fantastic...”.

Operă (și vorbesc în general) care, adaug eu, are marele merit de-a fi profund străbătută de preocupări intelectualiste, în consonanță cu marile probleme ale artei timpului acestuia, dar o operă care porcede din fantezia plămăuitoare a unui sicilian.

„Din ușă, Maestrul îmi zâmbește prietenos. Privirea lui mă surprinde însă: abia acumia bag de seamă că Pirandello are ochii încrucișați ai bizarului său „Matei Pascal”!

În grădina viliei se alungă rândunelele, înspre valea imensă care se deschide în fund, în vreme ce apusul rumenește în zare linia aburită a Campaniei Romane. Stridența clopotelor dela Sant' Agnese se ia la întrecere cu silueta futuristă care perzistă în ușă, să se asigure cu vizitatorul „de care habar n'a avut vreodată” nu se întoarce să-i chinuiască gândul.

ALEX. MARCU

PLEDOARIE PENTRU ACTOR

ESTE actorul un artist creator? Acei care răspund negativ la această întrebare se întemeiază negreșit pe îndoita credință că în textul dramatic se găsesc toate elementele unei creațiuni complete și că pe de altă parte, jocul actorului nu face decât să întrerupeză și cel mult să desăvârșască o reprezentare pe care virtual ar avea-o și cititorul textului și care în cele din urmă s'ar putea limpezi, chiar fără ajutorul omului care, pe scenă, pronunță cuvintele și manifestă gesturile din care se compune o aventură și un destin. Substanța condensată și prelucrată în textul dramatic ar alcătui așa dar un model etern și imuabil pe care actorul n'ar face decât să-l imite și care, chiar fără intermediul lui, ar poseda virtutea să se transmită și să se impună.

Acestei păreri, foarte răspândite, i se opun mai multe constatări de fapt. Vorba despre cutare autor care a scris o piesă pentru un anumit actor sau pentru o anumită actriță, destăinuiește celui care are urechi să audă, un învățământ psihologic de mare însemnătate. Ea afirmă anume că în compoziția textului său, poetul dramatic s'ar lăsa uneori călăuzit de viziunea stilului special al unui actor renumit, culeasă și înțregită dintr'o sumedenie de reminiscențe particulare, și că numai cu referință la jocul special al acestui actor, textul dramatic își capătă înțreaga sa valoare și semnificație. În acest caz nu numai că actorul nu este imitatorul sclav al viziunii condensate în text, dar textul și autorul lui sunt mai de grabă imitatorii actorului. Un scriitor care nu era un om de geniu, dar era desigur un om de teatru, dramaturgul francez Eugène Scribe, spunea că scriind, el obișnuiește să se închipuie în situația unui spectator în orchestră. Din acest loc, Scribe urmărea cu ochiul minții evoluția personajilor care mai apoi trebuiau să reapară în carne și oase pe scena adevărată. Dar pentru că Scribe nu putea contempla noțiunea abstractă ci numai imagina concretă a unui actor, compusă la rândul ei din sutele de impresiuni pe care i le lăsase jocul actorilor vii, se vede și de aci rolul considerabil pe care creațiunea scenică îl are în invenția dramatică. Trebuie să adăugăm că nu toți scriitorii de teatru au facultatea să imagineze scenic și actoricește. Dar aceștia suferă la prima reprezentație, când ea este bine executată, o adevărată lovitură revelatoare. Din cercul lor pornește exclamația, deasemeni cunoscută: „Abia acum înțeleg creațiunea mea!“ Cât poate fi de nedreaptă aceas-

tă exclamație, în care pronumele posesiv ocupă locul de căpetenie, înțelegem ușor gândindu-ne că din textul care, chiar pentru autorul ei, era mai mult sau mai puțin inelocvent, actorul, folosindu-l ca un material, extrage figura mișcătoare a vieții. Actorul nu este un simplu ajutor al poetului, dar colaboratorul lui indispensabil. Când sunt înfrunți într'o persoană, poetul dramatic profită și avem atunci pe Shakespeare și Molière.

Pentru neatârarea și excelența artei actorului își aduce cuvântul său de sprijin și faptul că se poate vorbi despre felurite stiluri actoricești. Există în adevăr actori clasici, romantici, naturaliști sau altfel. Dela Talma și Rachel până la Antoinette, s'a urmat o evoluție paralelă înspirației literare din ultimul veac. Textele care au rămas în acest timp imobile, au văzut schimbându-se înaintea lor numai alți actori cu alte concepții. Dar este o caracteristică a creațiunii adevărate, această reconformare a unui material, care poate chiar să aibă o viață mai mult sau mai puțin latentă sau vie, prin puterea unui dinamic principiu interior, coincident în așenza lui cu un anumit fel de a înțelege și simți viața. Ce să mai vorbim de actorii mari ilustrând lucrări dramatice slabe! Imprejurarea este destul de frecventă și ea este cu totul spre cinstea artei actoricești.

Puține cuvinte ne-au mai rămas să spunem despre celălalt temei al păreri care tăgăduiește actorului dreptul de a se intitula artist creator. Ne închipuim cât de slabă poate fi imaginația reproducătoare teatrală a cititorului de texte dramatice, dacă ne gândim în ce măsură jocul actorilor este revelator chiar pentru unii dintre autorii lor. De fapt, cititorul de piese se oprește nrai mult la momentele lirice sau urmărește desfășurarea acțiunii și în acest fel el nu se deosebește mai de loc de acela care parcurge o poezie lirică, o nuvelă sau un roman. Teatrul adevărat îi apare lui abia pe scenă. În momentul când toate acestea vor apărea destul de clare și se vor generaliza în deajuns, este de sperat că actorul se va bucura și de acea înaltă considerație care uneori i se refuză tocmai pentru că i se tăgăduiesc titlurile sale cele mai autentice. Această injustiție socială care provine în mare parte dintr'o eroare estetică se va înlătura pentru a lăsa nepătată admirația cu care o generație consacră, în marii săi actori, idealul său de frumusețe, de forță, de eleganță și de pasiune.

TUDOR VIANU

PROBLEMA CĂRȚII

IN JURUL CĂRȚII FRANCEZE

E greu unui om de carte să se ridice împotriva oricărei cărți, și unui Român cu atât mai mult, împotriva cărții franceze. Dar sunt împrejurări când trebuie. O asemenea împrejurare s'a arătat zilele acestea.

O furtună s'a stârnit în negoșul nostru de librărie. Au hrănit-o mai ales profesori, am putea zice universitari, pentrucă, chiar când pentru unii legătura cu universitatea e alta decât de catedră, ea nu există mai puțin. Toți erau specialiști ai desfacerii cărții. Era vorba că produsele tiparului francez se vând la noi tot mai cu anevoință datorită speculei asupra cursului francului. „Grossiștii“ și „detaiștii“ breslei au fost aduși rând pe rând în arenă, cu sulile și măgarii lor de hârtie.

E drept că sunt întreprinderi în România care trăesc, și trăesc bine, ca reprezentante ale firmelor editoare franceze. Ele sunt în acelaș timp și organe de propagandă ale ziarului, revistei și cărții din Franța între „jăranii dela Dunăre“. Le suntem recunoscători, în forma birului destul de gras pe care li-l plătim. Dar problema mai are o latură. De dragul ei iau condeiul.

Românii nu sunt un popor care se ruinează cu cât cheltuiesc pe carte. Dar și în bugetul lor anual, al fiecărui ins în parte și al țării, e un procent menit acestui scop. El rămâne cam acelaș ani întregi, și variațiile lui sunt variațiile trebuinței, mai mari sau mai mici de cultură în forma tiparului, ale unei epoci.

Pe curba lor trasă peste o linie de grafic seismografic, poți să descoperi, ca de pe un prîdvor înalt înaintea unei zări, tot felul de porniri ale vremii. Intr'o mare depresiune ai să știi că e sau o stagnare de criză morală a societății sau un avânt spre cultura fizică, iar pe înălțimile statistice, un nou curent intelectualist sau de adâncire lăuntrică.

Dacă din acel procent așa de anevoie schimbător, o parte merge, dintr'o greșeală întâmplătoare de informație sau dintr'o îndreptare nepricepută a culturii, spre produse de tipar de mică valoare, o compensare nu mai e cu puțință. O pagubă adevărată s'a adus înaintării culturale dintr'un an și uneori a unei generații. Se poate aminti aici de cugetarea lui Maiorescu, a singurului bloc de marmoră, din care dacă faci o statuie caricată, nu mai ai cum să scoți o Minervă. Golul din bugetul cărții astfel avut, nu poate fi de nicăieri acoperit. Celelalte capitole

stau împrejurul lui, neîndurate, ca orice valori statistice.

Cartea străină își are în capitolul de buget al cărții, și la noi ca oriunde, un compartiment al său. La noi, cea mai bine așezată în acest compartiment a fost multă vreme cartea franceză. Azi știm că nu mai este așa. În România veche bursa cărții străine era la București. În România mărită ea e pe la Timișoara, Sibiu și Cernăuți. Cartea franceză, fără să dea prea mult îndărăt față de ce era înainte pentru Români, raportată la cantitatea de carte străină care trece acum granițele țării, abia dacă se menține în al treilea loc, foarte depărtat de celelalte două. „Casa Cărții franceze“, în întâiul rând, iar în al doilea, cercurile de tot felul dela noi, cari înțeleg să păstrăm legături mai strânse cu Franța și prin ea cu civilizația neolatina, sunt datoare să găsească mijloace de îndreptare. Problema e numai fragmentar comercială.

Noi avem înainte legea de aramă a bugetului, cu capitole aproape fixe. Interesele de afaceri ale „grosiștilor“ și „detaiștilor“ de tot felul, numescă-se ei cum s'or numi și fie ei apărați de orice diplomă, calificând adesea pentru sarcini pe care și le îndeplinesc mai puțin decât pe cele negustorești, sunt, din acest punct de vedere, neinteresante. Când aduc veniturii mai mici și stârnesc țipete, putem trece; când amezesc opinia publică, trebuie să ne-așezăm deacurmezișul. Tipăritura franceză, ca și celelalte, exteritoriale, e nevoie, în chiar folosul lor cel adevărat, să fie supuse unui regim. Nu mă gândesc la un regim din afară, de silă, ci la unul dat de ele însele. Altminteri pot ajungé deadreptul vătămătoare, sieși și altora. Ca pueții arginții de mesteacăn, cari, trimițându-și sămânța înaripată mai departe, încep să se întindă în rariștelé fagului și ale moliftului și dau pietrei un acoperământ tremurător și firav, la el acasă în altă parte.

Cât datorăm noi înrăuririi franceze, de care ne-am lăsat scäldate vreme de un secol, suflet și așezăminte, s'a arătat deseori, cu dovezi. Și nici nu mai trebuia să se arate, pentrucă fiecare o descopere dela întâia aruncătură de ochiu, împrejur sau în sine. Relele acelei înrăuriri, care nu lipsesc nici ele, trebuie puse cele mai multe în seama tinereței noastre culturale, după ce ne impusesem lepădarea cu totul de urmele trecutului. Ele mai lucrează și acum, deși într'o măsură mai slabă, tocmai pentrucă înrăurirea fran-

ceză în sine e în scădere. Ceeace însă nu ne gândeam să stăvilim ieri, suntem datori astăzi, când ne zbuciumăm în planuri de reorganizare, nu numai a vieții materiale.

Punem între acele rele, la locul de frunte, lipsa de lucrări de tot felul în limba noastră din toate domeniile cunoștințelor omenești. Ușurința consultării acestor lucrări deadreptul în limba franceză e de vină. De aici a venit, pe lângă sărăcia de bibliotecă, din care nu știm cum să ieșim în preajma unei aplicări mai largi de program de educație populară și a unei ofensive culturale românești, sărăcia mai gravă, de termeni proprii și de limbă științifică autohtonă. Francizarea fără frâu, parte din entusiasm convins, dar mare parte din lene de cugetare, ne-a dus la înfățișarea de astăzi a graiului, tipică, atunci când e vorba de cel rostît, în terminologia și practica verbală juridică, iar de scris, în presa parlamentară democrată. Avem una din cele mai slabe literaturi de traducere din câte fără am fi în drept să le privim ca deopotrivă. Și începutul oricărei culturi îl face traducerile. Nu ne mai e îngăduit să lăsăm și mai departe, nelovite, împrejurările care au oprit ivirea acelei literaturi.

Dacă din procentul pe care anual îl dăm din buget pe cărți smulgem o parte tot mai mare pentru tipăritura franceză, reprezentată pe piața noastră în mult mai însemnată măsură de revistele pipărate și de povestirea ușuratică, decât de cărțile de știință și de literatură grea, partea rămasă producției băstinașe se face tot mai mică. Să nu se răspundă că cititorii cărții franceze rămân aceiași și că ei n'ar fi, în niciun caz, prin îngreuiarea ajungerii la cealaltă, câștigați cărții române. Asemenea răspuns ar putea naște dorința încercării temeiurilor lui. Oricum, nici mijloacele de organizare și de reclamă a cărții noastre, vădite pentru cartea franceză în orice vitrină

de librar bucureștean și în existența la noi a unei centrale a cărții, îndepărtată dela scopurile ei de început și pusă în slujba mai bănoasă a editurii franceze, nici vreo creștere în măsură a cererii de tipărituri românești, nu ne îndreptătesc să rămănem liniștiți. Deverul sporit al cărții franceze nu înseamnă și o mărire, în devălmășie, a numărului cititorilor dela noi. Partea, care se ia pentru cartea franceză din capitolul nostru bugetar corespunzător, face să sufere literatura proprie.

Spiritul francez, deadreptul, și librăria franceză, ca urmare, ar avea biruințe de câștigat pe altă cale. Alături de întreprinderile noastre, întreprinderile cu capital francez care lucrează în țară în acest domeniu, ar trebui să înceapă sau să ajute o campanie organizată și pe scrii de traduceri din literatura franceză. Ele ar putea să lase o parte din câștigul fiecărui an în acest scop, și sigur că lui i s'ar adăuga tot felul de subvenții dela stat sau dela societăți de propagandă culturală franceză și franco-română. Teama că astfel cartea franceză s'ar desface din ce în ce mai puțin n'are rost. S'ar luera în schimb la înmulțirea cititorilor și, chiar prin aceasta, odată cu mărirea procentului de buget individual și obștesc al cărții, la creșterea comerțului de librărie franceză în România. Privilegiul păstrat astăzi numai de câțiva cititori subțiri, al contactului deadreptul cu minunatele daruri ale culturii franceze, s'ar generaliza. Biblioteca literaturii de limbă română ar spori și am avea mângâerea a încă unei datorii de recunoștință față de Franța. Iar spiritul francez ar lupta vioiu și, de rândul acesta, și jos, în mulțime, împotriva înrăuririi între noi a altor spirite, care încep să-l închidă în București și în câteva orașe din România veche, și în acestea, în tot mai înguste cercuri.

EMANOIL BUCUȚA

UN CONFLICT MORAL ȘI IMAGINAR

AFLĂM că ar fi existând un „conflict moral“ în conducerea acestei reviste. Ne-o spun alții din afară. Ba încă nu în treacă. Ci cu tot patosul chivușelor pe-a căror gură a intrat o taină a mahalalei.

Ne-am uitat nedumeriți împrejur. Ne-am cercetat faptele și gândurile. N'am priceput nimic. Sântem siliți să mărturisim că n'am descoperit nici o urmă de conflict moral. Cu părere de rău pentru gura mahalalei — căreia îi răpim astfel pentru moment un subiect atât de fertil. De altfel vara și penuria subiectelor au trecut. Oa-

menii se pot întoarce liniștiți la treburile lor. Fiecare avem ceva mai bun de făcut, decât să desnodăm aște de păiajen.

O lămurire dăm doar pentru cititorii noștri. Aceștia sânt prietenii vechi, care ne-au urmărit în toată truda obscură, în căutarea noastră de noi înșine, în îndoeli și biruinți, când au fost, deși puține amândouă. Cititorul ne cunoaște. Ne-a dat dovadă nu odată că a participat la aceste căutări — nu ne-a socotit numai o publicație de agrement, pe care o lepezi după ce i-ai răsfoit filele și ai privit grăbit gravurile.

Mai știe cititorul, că de o meteahnă curentă a scriitorului român, ne-am ferit ca diavolul de tămâie. Admirația reciprocă a celor ce lucrează aici, gratulările și autoreclama desfrânată. Am fost avari chiar cu recenziile colaboratorilor. Ți-e greu să vorbești despre însușirile unui prieten, să-i strigi la răspântie de cale, virtuțile. Dacă sântem laolaltă, înseamnă că ne prețuim îndeștul munca și modestele noastre însușiri, pentru a nu le afișa stăruitor în fiecare pagină a acestei reviste, cum e năravul într-o tristă epocă literară când fiecare poet devine director provizor al unei publicații unde să-și tipărească recenziile elogioase, chetate dela alți confrăți, asupra ultimului său volum.

Să ne ntoarcem la așa zisul „conflict moral“.

În ultimul număr al „Gândirei“, un recenzent interim al revistelor, tânăr, poate prea grăbit și de curând intrat în atmosfera casei noastre, la sfârșitul unei cronici tipărite sub semnătură și-a îngăduit aceste reflecții strict personale:

„Până atunci trebuie atrasă atenția asupra noului ciclu de articole ale d-lui *Lucian Blaga*, începute în *Universul literar* — și scrise cu acelaș patos atrăgător din *Filosofia stilului* și mai ales din *Fenomenul originar — reconfortare pentru alătea din versurile greoaie din ultima vreme*“.

De aci s'ar fi deslănțuit, zice-se, conflictul moral. S'au grăbit să-l semnaleze două reviste: *Flamura* dela Craiova într-un ton suburban care ne dispenasează de orice discuție și *Tara Noastră* dela Cluj, cu intenție de mărunț cancan literar, de care voim a ne ține departe. *Lucian Blaga* a devenit un colaborator incomod al *Gândirei*, unul din întemeietorii și cei mai stăruitori re-

dactori, care i-au dat viața și înfățișarea, dela apariția primului număr până acum.

Cum s'ar răspunde la asemenea mărunte viclesuguri de cafenea literară? Să recomandăm pe *Lucian Blaga*, cititorului? Îl cunoaște. Să-i acordăm brevet de genialitate totală ori parțială, semnat de toți colaboratorii „Gândirei“? N'avem timp pentru asemenea glume. *Lucian Blaga* își vede de drum, lătrăturile rămân, în urmă, departe. Cât prețuiește credincioasa sa prezență în mijlocul prietenilor și tovarășilor de drum, e o chestiune care n'are nevoie de confesiune publică.

Cât despre reflecțiile cu pricina, destul să se știe că numărul de vară al „Gândirei“ a apărut în lipsa din capitală a redactorului ei obișnuit, și n'a putut fi supravegheat în destul de aproape de tovarășul său de lucru, *Nichifor Crainic*, în acea vreme prea împovărat de sarcina unui Minister unde se străduie cu atât de dârz eroism să treacă în fapt, principiile pentru care luptăm în această revistă dela întemeierea ei. Cronica a mers astfel la tipar fără să treacă sub ochii celor doi redactori care poartă răspunderea. E adevărat că semnatarii se lăsase deplină libertate de cugetare și de apreciere, după o tradiție care ne-a fost scumpă, întrucât nimeni de aci n'a pretins vreodată să mențină vreun monopol și cu atât mai puțin o dictatură. Dar încă mai este adevărat, că deschizând ușa unui oaspe nou și tânăr, am neglijat a atrage luarea aminte că nu e cuviincios să scuipi pe covoarele din casă. Impoliteța nu e o crimă. Se repară închizând ușa și chemând servitoarea să curețe.

CEZAR PETRESCU

CRONICA LITERARA

ALECSANDRI CA DESCRIPTIV

S'A observat adeseori că odată cu apariția lui Eminescu, gloria literară a lui Vasile Alecsandri a intrat într-o perioadă critică din care până astăzi nu s'a putut reface. Vasile Alecsandri trece cu toate acestea drept unul din cei mai de seamă poeți români, nu totdeauna însă și drept un poet viu. În toate literaturile există exemple de scriitori mai vechi pe cari conștiința literară a vremii îi menține, dar nu-i mai asimilează.

Această stare de lucruri coincide celor două feluri posibile ale memoriei, dintre care unul recunoaște pur și simplu că ceva s'a întâmplat în trecut, pe când celălalt retrăește trecutul cu accentul lui particular și caracteristic. Către unele domenii ale tradiției literare se îndreaptă numai fasciculul de raze ale unei sărace percepțiuni intelectuale, pe când altele sunt scaldate în lumina intensă a acelei integrale conștiine, în care substanța trecutului fuzionează cu personalitatea prezentă și obține o expresie în care vibrează energia actualității. Opera istoriei literare se poate defini ca încercarea de a face trecutul asemănător prezentului, înlăturând din amintirea operelor și scriitorilor rugina indiferenței și înzestrându-le dimpotrivă cu atributele unei participări active. Se pare în adevăr că istoria literară este o pledoarie care nu ostenește să dovedească cum că nimic din cele ce aparțin tradiției literare nu s'a perimat, că trecutul este încă fraged și neuzat.

Există însă două feluri de a însufleși trecutul: unul constă din încercarea de a ne familiariza cu atmosfera lui proprie, celălalt din încercarea de a dovedi că unele din motivele lui sunt încă active în sufletul nostru. Prima modalitate o vom numi *centrifugală*, pe când celei de a doua îi vom da numele de *centripetală*. Trecutul poate așa dar prim viață, fie strămutându-ne în centrul lui de idealitate pentru a desvolta organic în urmă toate elementele structurii lui, fie apropiindu-l de noi și înțelegându-l prin analogie cu noi. În primul caz mișcarea conștiinței tinde către periferie, către forme variate și din ce în ce mai îndepărtate de centralitatea prezentului nostru; în al doilea caz, mișcarea conștiinței se adună către centru, sporind la indefinit semnificația acestuia. În legătură cu o problemă literară specială, aceea a sentimentului naturii, istorie literară centrifugală au făcut aceia cari au afirmat apariția acestuia abia în romantism, negând existența lui în antichitate și clasicism, istorie literară centripetală au făcut din potrivă aceia, un A. Biessé d. p., cari au căutat să arate cum că sentimentul naturii n'a fost nici decum străin antichității, că prezența lui mai mult sau mi puțin accentuată se poate recunoaște și la Homer și la tragicii greci și la elegiacii latini etc. De fapt cele două procedee se amestecă necentenit și împreună trebuie să le întrebuițăm și noi pentru valorificarea personalității literare a lui Vasile Alecsandri, așa cum ea ne apare mai ales din „Pasteluri“.

Dar la acestea mai este de adăugat ceva: Metoda centrifugală conține în sine și dovada inactualității relative a unui monument literar. Arătând care este atmosfera proprie în care o operă literară s'a dezvoltat, arătăm în acelaș timp condiția relativă și perimabilă a acestei opere. Aceasta este și prima lucrare pe care ar trebui s'o începem cu subiectul nostru. Din comparația lui Alecsandri cu Mihail Eminescu, vom putea trage unele concluzii în ce privește acea subită schimbare de direcție produsă în literele noastre, începând încă de pe la 1880, și căreia i se datorește slăbirea gustului și înțelegerei pentru opera „bardului dela Mirecești“.

Se poate spune că odată cu Mihail Eminescu un om nou apare pe tărâmurile culturii noastre. Dacă dela moartea lui Eminescu, mulți au fost aceia cari i-au reluat pilda și au căutat să-i rediteze individualitatea sufletească, înainte de apariția lui cu greu am putea găsi pe cineva care să-i semene. În asemenea măsură se îmbină în el clemente foarte variate, printre care sentimentul național, sentimentul de viață al romantismului german, nihilismul unei voințe supraîncordate, încât Eminescu devine în adevăr o apariție unică în cultura noastră. Nici unul din motivele de uniformizare a oamenilor nu trăește în sufletul lui Eminescu; totul contribuie pentru a-l excepționaliza, pentru a-l face unic. Așa unic precum este, Eminescu a devenit totuși un model al generațiilor următoare, pentru că se vede că de un asemenea om aveau ele nevoie.

Eminescu este în același timp omul pasional și critic, activ și contemplativ, constructiv și nihilist. Îl vedem în acelaș timp iubind și blestemând iubirea, retrăgându-se cu închipuirea în epoca romantică a anului 1400 și luând parte la luptele politice ale prezentului, cufundându-se într-o meditație buddhistă și urmărind cu rigoare un raționament economico-politic, glumind cu un humor împăcat și tăgăduind viața ca pe o înșelăciune. Marea impresie produsă de Eminescu trebuie s'o punem fără îndială pe socoteala acestui potop de forțe contradictorii, a cărui acțiune s'gudue din temelii sufletul nostru. S'ar putea încerca ipoteza că apariția lui Eminescu a fost cerută de nevoile acelu moment precis, când reforma societății noastre, indica smulgera din indolența trecutului, o încordare de forțe și de pasiune.

Acum, ce fel de om este Vasile Alecsandri? De sigur, un altul. Pentru a explica deosebirea dintre Eminescu și Alecsandri s'a produs ipoteza, că cel dintâiu este un produs al nemulțumirii sociale, pe când cel de al doilea tocmai un reprezentant al claselor mulțumite și prospere. Observația cuprinde în sine ceva just, deși nu este propriu zis o explicație. Căci în literatura universală nu lipsesc exemple de oameni dezvoltăți în medii privilegiate, cărora demonia lăuntrică le rezervă un destin turmentat, după cum sunt și exemple de oameni cari au trecut prin împrejurările cele mai nefavorabile purtând primăva-

ra în suflet. Se poate spune totuși că în Eminescu este de recunoscut ceva din tensiunea de voință a omului din popor și așa se lămurește faptul că romanticul tradiționalist pe care îl cunoaștem se atinge în câteva puncte (ca d. p. în „Împărat și proletar”) cu spiritul de revoltă al nouilor masse proletare. Acest element de dramatism lipsește din sufletul lui Vasile Alecsandri. Niciodată nu simțim în opera acestuia tumultul frenetic al voinței care intuește în propria ei intensitate nimicnicia acestei lumi, făcând dintr-o veșnică aspirație fără sațiu. Din această pricină Alecsandri nici n'a putut deveni marele poet al croismului național, deși împrejurările îi rezervase acest loc îndată după războiul dela 1877—78. Când însă antologia literaturii naționale s'a constituit, Alecsandri a trecut acolo drept poetul războiului independenței și este de adăugat că locul acesta nu era acela în care geniul poetului nostru primea lumina cea mai favorabilă. Conduc de asemenea considerații, am cerut acum câțiva ani o nouă culegere Alecsandri, o primenire în selectarea și ierarhizarea operei lui. Așa cum în fruntea acestei culegeri ar trebui să stea „Pastelurile”.

Răgazul contemplativ-ceiace latinul numea „otium” — este însușirea cea mai originală a operei lui Alecsandri. Față de spectacolul acestei lumi, situația lui Alecsandri este aceea a unui contemplator. Există însă și o altă atitudine posibilă. Aceasta din urmă constă din însuflețirea acestei lumi, din împregnarea ei cu substanța vie și palpitantă a personalității noastre dramatice. Și aceasta este atitudinea lui Eminescu. Pentru poetul al cărui tip a fost denumit „simpatetic”, lumea este un organism viu vibrând în toate amănuntele, o orgă uriașă din care se înalță o gravă melodie; mai mult, el este o vecinică problemă fără soluție precisă, enigma seducătoare care te pierde sau te mântuie. În acest chip îi apare lui Eminescu, lumea. Altfel lui Alecsandri.

Pentru Alecsandri lumea este în primul rând *aspect*; apariție nevădită ochiului atent și minții curioase. De aceea Alecsandri se realizează mai ales în balade, în legende și în pasteluri. Căci în balade și legende, poetul nu participă cu intensitate la subiectul său, ci îl menține oarecum în depărtare, rezervându-și o perspectivă contemplativă, iar în pasteluri — în acelea ale lui Alecsandri în special — natura este fixată ca aspect cu mijloacele fragede ale unei palete delicate.

În legătură cu „Pasteluri” s'ar putea vorbi mai larg despre sentimentul naturii la Alecsandri. Noi ne vom mulțumi numai cu câteva trăsături. Când în vremea romantismului s'a constituit atitudinea denumită cu termenul „sentimentul naturii” se înțelegea de fapt tendința de fuziune panteistă cu natura sublimă, dinamică și infinită. Oceanul, furtuna, înălțimea amețitoare, ruinile din care vorbesc adâncimile întunecate ale trecutului, sarcofagiile în fața cărora mîntea se întreabă asupra enigmei insondabile a morții, acestea sunt unele din elementele cu care lucra descriptivul romantic. Sentimentul naturii pe care îl manifestă Alecsandri este altul. Vrem să atragem aci, și mai întâiu, atenția asupra unității culegerii de poezii care se numește „Pasteluri”. Această culegere respectă un plan,

o gradație. Începe cu aspecte de iarnă, continuă cu unele din primăvară și urmărește desfășurarea anotimpurilor, așa cum se caracterizează ele prin activitățile periodice ale omului, ale plugarului român, până la vremea seccherișului și a cositului. Interesant este de observat că toamna înaintată, toamna dezolată, lipsește din culegerea lui Alecsandri, pe când ea i-a procurat mai multe săgetătoare accente lui Eminescu. Al doilea lucru care trebuie reținut este că niciodată această natură nu este contemplată în aceea „singurătate mută a spațiilor înghețate” despre care vorbește poetul romantic. Natura lui Alecsandri este mai întâiu o natură civilizată, în care se desfășoară munca țaranului, care circulă prin ea, îmbrăcat în frumoasele lui strace albe, întocmai ca în unele din pânzele noii școale de pictură românești. O impresie de sociabilitate pacinică și fericită ne urmărește după lectura pastelurilor de primăvară și de vară ale lui Alecsandri. Dar când iarna vine, Alecsandri nu culege nici de aci melancolie sau posomorea, nu! ci din prăpădul iernei el extrage și sulimează impresia de supremă înfrăgezire a aerului tare, a albului orbitor și a „clinchetului de zurgălăi”. Alte ori el nici nu mai contemplă iernatica natură, ci se retrage în casă, la gura sobei, furat de visuri, sedus de imagina sudului fericit pe care îl cunoștea, și atunci bucașii lui nu mai sunt pasteluri, ci poezii de interior, modele ale celui intimism pe care el l-a inaugurat în literatura noastră și l-a reprezentat cum altul nu știu s'o fi făcut mai bine. Caracteristică din acest punct de vedere este chiar bucata care deschide seria, celebra „Serile de Mircești”, unde poetul se lasă furat de leneșele lui reverii, stărnite în parte de imaginile cari îi împodobiau pereții, și care termină cu strofa:

*Așa 'n singurătate, pe când afară ninge,
Gândirea mea se pîlbă pe mândri curcubei,
Pîn'ce se stinge focul și lampa 'n glob se stinge
Și saltă cățeluș-mi de pe genunchii mei.*

Nicăeri însă oroarea lui Alecsandri de a întârzia în fața naturii sublime și sălbatice (aș spune: oroarea de oroare) nu apare mai limpede ca în strofa care termină pastelul „Viscolul”:

*Fericit acel ce noaptea rătăcit în viscolire
Stă, aude 'n câmp lătrare și zărește cu umire
O casuță drăgălașe cu ferestrele lucind,
Unde dulcea ospoție îl întâmpină zâmbind*

un accent care amintește pe acela pe care îl scate Lucretiu în *De rerum natura*, când ferește pe acela care, stând pe mal, privește la corăbierul care se luptă cu valurile furioase ale mării. Este, la Alecsandri, un frumos accent de sociabilitate care de altfel, după cum am amintit, este în mod mai general caracteristic pentru felul în care el percepe spectacolul naturii. Dar să mi se permită a adăoga aci că tocmai această sociabilitate, atunci când publicul a intrat sub dominația idealului de solitudine romantică a lui Mihail Eminescu, tocmai această sociabilitate a fost mai puțin înțeleasă. Dar de această notă trebuie să ținem seamă dacă dorim să gustăm toată grația unei idile ca „Rodica” sau a celor patru clasice strofe care alcătuiesc poezia „Semănătorii”:

*Semănătorii harnici cu sacul sub suoară
Pășesc în lungul brazdei pe fragedul pământ;
Pe culme, pe vâlcele se urcă și coboară
Zvârlind în a lor cale sămânța după vânt.*

— „O mie! zice unul, menind cu veselie.
„Noroc și roadă bună! adaogă un alt
„Ca vrabia de toamnă rotund spicul să fie!
„Ca trestia cea înaltă să fie patul nalt!

„Din zori și până 'n noapte tot grâul să răsară.
„In el să se afunde porumbii osteniți,
„Și când flăcăi și fete vor secera la vară.
„In valuri mari de aur să 'noate rătăciți!”

*Semănătorii veseli spre fund înaintează,
De-a curmezișul brazdei poroanele pornesc.
Și grapele spinoase de-aproape le urmează
Îngroapă 'ncet sămânța și câmpul netezesc.*

Să revenim însă la ceiace am numit *fixarea naturii ca aspect* și odată cu aceasta să precizăm mai deaproape atitudinea pastelurilor lui Alecsandri. Eminescu, care ne-a servit mereu ca termen de comparație, ne oferă și aci un interesant contrast. Gândiți-vă d. p. la acel cunoscut efect de lună:

*Lună, tu slăpâna mării ce pe-a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață suferințele întuneci,
Peste câte mii de valuri strălucirea ta străbate
Când plutești pe mișcătoarea mărilor siguranțe?*

Observați cum spectacolul naturii se întrecește înțim cu gândul poetului. Mai mult: spectacolul naturii este aici esențializat, semnificația lui ideală este concentrată și scoasă în relief. Și acum ascultați pastelul lui Alecsandri, „Malul Siretului”:

*Aburii ușori ai noaptei ca fantome se ridică
Și, plutind de-asupra luncii, printre ramuri se
despică*

*Râul luciu se 'ncovoie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur.*

*Eu mă duc în faptul zilei, mă așez pe malul
verde*

*Și priveșc cum apa curge și la colituri se pierde.
Cum se schimbă 'n vălurile pe nisipul lunecos.
Cum adoarme la bulboace, săpând malul nisipos.*

*Când o salcie pletoasă lin pe ballă se coboară.
Când o mreană saltă 'n aer dup'o vespe
sprinteioară,*

*Când sălbatecele rațe se abul din zborul lor.
Bătând apa 'ntunecată de un nour trecător.
Și gândirea mea furată se tol duce 'ncet la vale
Cu cel râu care 'n veci curge, fără a se opri
din cale.*

*Lunca 'n juru-mi clocotește! o șopârlă de
smarald*

Cată țință lung la mine, părăsind nisipul cald.

Putem înțelege mai bine acum ce înseamnă a *fixa natura ca aspect*. Observați cu câtă grije este evitat esențialul: întreaga poezie este făcută din simple înfățișări accidentate ale naturii; finalul evită și el cu dibăcie orice trăsătură care ar putea încheia într'un tot necesar tabloul și de aceea frânge deodată leneșul ritm

interior care se statornicise în versurile anterioare, pentru a nota încă o trăsătură accidentală:

*Lunca 'n juru-mi clocotește! o șopârlă de
smarald
Cată țință lung la mine părăsind nisipul cald.*

Nu înțelesuri adânci și simboluri caută Alecsandri în natură, nu! el vrea să se îmbete numai de forța și adevărul lucrurilor concrete, chiar a celor mai mici. Așa exclamă el odată:

*O, Doamne! ia! un flutur ce prin văzduh se
pierde!
In câmpul veșted ia! un fir de iarbă verde
Pe care 'ncet se urcă un galben gândăcel
Și sub a lui povară îl pleacă 'ncelinel!*

Preciziunea detaliului este aici minunată. Dar cum se numește această atitudine care elimină din considerarea naturii urma oricărui gând, patetic sau dramatic, a oricărei intențiuni? În pictură se numește *impresionism*. Despre Eminescu se poate spune că era un pictor romantic; Alecsandri este un pictor impresionist, mai înainte ca impresionismul să fi fost reprezentat în țara noastră plastică românească. Și este o ipoteză de cercetat, dacă nu cumva gândul luminos al poetului n'a lucrat asupra inspirației pictorilor noștri mai noi.

Năș putea spune dacă poezia care se dezvoltă sub ochii noștri a eșit din sfera influențelor eminesciene. Pot afirma însă că înclinația tinerilor noștri poeți de a nota aspectele cele mai fragede ale naturii, se întâlnesc adeseori cu temperamentul poetului care a prins cu un ochiu delicat atâtea fugitive nuanțe. Printre acestea îmi place să rețin versurile din „Cositul”:

*Iată vin cosașii veseli, se pun rând. Sub a lor
cosaș*

Câmpul ras rămâne verde cu o apă luminoasă.

Se constituie astăzi o poezie a peisagiului românesc. Mișcarea se desvârșește într'un isbitor paralelism cu opera pictorilor activi în acest moment. Se îndeplinește astfel un prim pas către acea cunoaștere de sine, a cărei lipsă a fost de atâtea ori deplânsă și a cărei treptată realizare trebuie necontenit salutată. Un puternic curent descriptiv se afirmă în domeniul tuturor artelor românești. Scriitorii prin cari se înfăptuește procesul în curs, pot recunoaște în Alecsandri pe un înaintaș și amatorii de literatură actuală pot găsi și în autorul „Pastelurilor”, motive și accente cu răsunet viu.

Dar Vasile Alecsandri trebuie să fie inbit și ca un om al vremii și al condiției lui. Căci fără îndoială că acea adâncă împăcare cu lucrurile, care îl face să le descrie cu liniște, este semnul unei înrădăcinări în lume de care noi dăm din ce în ce mai puțin dovadă.

Cu Eminescu a pătruns în literatura noastră tonul și atmosfera de dramatism a problemii sufletești. Așa se anunța de pe atunci sbuciumul care trebuia să devină elementul literaturii românești. În cazul special al descrierii naturii, felul eminescian de a resimți viața, se traducea când printr'o prelucrare mitic-fantastică a aspectelor firii, când prin împletirea lor cu firul

aspirațiilor și suferințelor personale ale poetului. Dar când Alecsandri se mărginește la înfățișările întâmplătoare ale naturii, când nici un curent pasional nu străbate dedesupturile zăgrăvelii sale, când în toată procedarea sa mărturisește preocupare realistă de a fixa amănunțul precis, el dovedește în același timp că natura și viața aceasta nu este pentru el nici problemă, nici obiect compensatoriu pentru desamăgirea existenței, ci izvor permanent de încântare, desgustat cu liniștea omului garantat de o sigură posesiune. Se știe că Schiller făcea din nos-

talgia față de natură, în contrast cu familiaritatea naivă a omului în mijlocul ei, temelul deosebirei dintre moderni și clasici. În lumina acestei diferențieri, Alecsandri este un clasic și la această sursă de clasicism ne putem totdeauna întoarce cu o sete pe care nici astăzi, nici în trecut literaturii românești, nimic nu o poate îndeștula mai bine.

Așa se întregeste adevărata icoană a lui Vasile Alecsandri, poet al vremii lui și al vremii noastre.

TUDOR VIANU

CRONICA MĂRUNTĂ

LES appels de l'Orient, chemările cu vrajă de sirenă, continuă a face victime...

După ingenuucherea benevolă a Germaniei în sângerate care și-a găsit refugiu și mângâiere în tempele și pagodele Orientului, iată că și patria lui Voltaire, iubitoare de măsură, claritate, logică și simplitate, sucombă la farmecul straniu exportat de Asia în fiole originale sau contrafăcute pe piețe străine. (E bine să știm—de pildă—că în America există fabrici de mumii egiptene care dau beneficii frumoase).

Setea de nouitate unită cu necesitatea sinceră de a schimba climatul sufocant și peisagiul spiritual învechit al Europei, îndreaptă pe continuoran să bată la porțile Indiei și Extremului-Orient. După Roland Dorgelès, Leon Werth, Albert Londres și grupul dela „Caietele Lunare” — iată și pe Pierre Benoît în drum spre înțelepciunea asiatică. Firește că mărturisirile făcute lui Charensol (Nouv. litt. 3, VII. 926) cu vechiul cântec al pericolului galben, aparține repertoriului de pompierism intelectual, ca toată literatura sa, inclusiv viitorul roman cu peripeții à la Holmes situate la Ankor în Indochina. Ceea ce caută europeanul în Orient nu mai este exotismul de care era însetat acum câteva decenii și care a făcut faima lui Loti, Claude Farrère sau Kipling, ci sufletul și înțelepciunea plurimilenară, pentru a-l îndruma și a-l scoate din haos. Iar această înțelepciune nu i-o pot da literaturii ca Benoît, plecați în călătorie de agrement și întorși cu volume de impresii fugitive.

Fântâna dela care și-a potolit setea europeanul dezaxat a fost și rămâne încă Rabindranath Tagore. Dar marele poet indian nu întinde totdeauna potirul cu nectar mântuitor. A preferat în multe ocazii să ironizeze și să disprețuiască mașinismul Europei sau să facă revizniri fundamentale în concepțiile pe care noi le aveam asupra Orientului. Cea mai surprinzătoare a fost revizuirea presupusei origini indiene a pesimismului venit prin intermediul filosofiei lui Schopenhauer. Europa s'a amăgit singură când a crezut că își poate găsi o carte de căpătâiu care să exalte „răul veacului” în Vedele înțelepciunii brahmanice. Străvechile cărți sunt innuri ale vieții triumfătoare, iar nu ale morții. Nirvana nu este expresia neantului, ci o afirmație a bucuriei. „Pesimismul — spune Tagore — e numai o poză fie a inteligenței, fie a

simțirii”. Acest pesimism de eseață pur europeană este explicat prin concepția greșită asupra lumii care predomină la noi, concepția care socește pe om ca pe o individualitate cu totul aparte în vârtejul vieții universale și care nu vrea să-l încadreze în marcele Cosmos, așa după cum se găsește de fapt. Orgoliul a fost folositor în sfera cuceririlor materiale, a fost însă dezastruos în viața interioară a individului, lipsită de elevație și caracterizată prin egoism, neîncredere în alții și necredință în Dumnezeu.

După Tagore neobosiții săi discipoli recrutați mai înainte din Berlin și de curând pe malurile Senei, continuă apostolatul. Cu sorți de izbândă? O, nu! Problema Orient-Occident rămâne deschisă pentru multă vreme. Ultimile mișcări de-acolo ne îndreptătesc să spunem că India își leapădă o parte din morfologia sa socială. Luptele politice ale Indiei actuale se pot chiar preciza cu denumiri europenești: lupta dintre vechile clase feudale și dintre noile clase burgheze. S'a petrecut în Indii același fenomen care s'a petrecut în diferite timpuri în toate părțile Europei. Conform legii de formare a burgheziei enunțată de Werner Sombart, India — o țară înapoiată din punct de vedere al organizației capitaliste — venind în atingere cu capitalismul înaintat european, se transformă într-o țară cu structură burgheză cum este întreaga Europă. (Revoluția rusă nu este de fapt, decât o ultimă și tardivă ediție europeană a marelui revoluții franceze din 1789 care a întronat domnia burgheziei cu tot contradictoriul fațadei teoretice care de-altminteri trosnește din toate încheieturile).

Din această răsturnare a vechilor rosturi provin nesfârșitele lupte și nedumeriri ale Indiei. Această problemă este atinsă incidental și de Tagore în romanul său „The home and the world”, bine înțeles cu tot aparatul artistic. Avem aceeași invazie a lucrurilor noi acceptate fără selecție și care duc în mod fatal la sfârșiri lăuntrice fenomen pe care l-am analizat și găsit și la noi.

S

PROGRAMUL „Teatrului Național” din Craiova e încă o lecție de gospodărie și de subțire gust, pe care Provincia o oferă Capitalei. Haina

sub care l-a îmbrăcat institutul grafic „Scrisul românesc” e dela început ispititoare. Contribuția unor scriitori ca: S. Mehedinți, Rădulescu-Motru, Em. Bucuța, D. Nanu, Lucian Blaga, Tudor Viannu, Al. Marcu, Perpessicius, Ion Dragu, C. S. Făgețel, Ion Dongorozi, Păunescu-Ulmu, N. I. Herescu, etc., dovedesc că nu e vorba de o improvizație de articole și semnături colectate. Se statornicește o tradiție bună. Odată cu programul efemer al spectacolului, publicul rămâne cu o carte minunat tipărită din care se va familiariza cu preocupările teatrului; câteva gânduri, câteva personalități, câteva probleme vechi sau noi, în jurul spectacolului, a scenei, a actorilor și a creației teatrale. Celelalte teatre naționale din provincie, deși desigur egal înscrise în buget cu aceleași deficite, nu s’au arătat în stare să imite un exemplu vrednic. De altfel și „Teatrul Național” al Capitalei, s’a mulțumit cu mai puțin, mai sărăcăcios și mai improvizat Craiovenii rămân datori o mulțumită harnicului director Ion Dongorozi și fostului director, care nu s’au mângâiat în misiunea lor să păstreze ce-au moștenit și să-și macine toată energia în abilități efinite pentru a împăca iritabila breasă actoricească.

S

TOAMNA aceasta se vestește săracă pentru vitrina librăriei. În afară de al doilea volum din ciclul de romane „La Medeleni” de Ionel Teodoreanu, lectorul n’are nimic de așteptat cu nerăbdare. Recolta anului a fost seacă de miez. Insemnăm absența „Culturei Naționale”, care-și încheie cariera atât de avântat anunțată cu o capitulare dezolantă pentru tiparul românesc. Vina nici de astădată nu se cuvine aruncată asupra cititorului. Ci asupra stăruitoareii lipsei de alegeri cu care sau tipărit cărți cu toptanul, păgubind fondul editurii și nefolosind decât cu prea puțin literaturii celei adevărate. Că cititorul român știe să prețuiască totuși o carte bună, o dovedesc edițiile lui Sadoveanu, Rebreanu și succesul primului volum din romanului lui Ionel Teodoreanu, epuizat în șase luni. Ori când cifrele acestea, pot fi opuse spre reabilitarea lectorului, tiparului de care s’a bucurat literatura de calitate de cele furnizate de firma Radu Eftimiu sau Victor Cosmin. „Cultura națională” a avut mână nefericită aproape în toate alegerile. A ocolit unii autori și a administrat birocratic. Astfel, toată grija laudabilă de formă, care ne-a dat cele mai frumos tipărite cărți românești și ne-a entuziasmat atât acum câțiva ani, a fost anulată de complectă disprețuire a calității literare. Iar insuccesul acestei încercări însuflețit primitivă de aproape toată presa și de scriitorii în toamna când vitrinele au fost invadate de cele dintâi cărți, ca exotice fructe rare printre volumele urâte și sărăcăcioase ale altor edituri, va a-

păsa greu în istoria tiparului românesc. Instituțiile de editură care priveau cu neîncredere programul și inovațiile „Culturei Naționale”, vor găsi în insuccesul măturisit argumente pentru a continua să tipărească urât și murdar — „altfel, îi așteaptă falimentul”. E ceiace am și auzit. Misiunea de educație și stimulent pe care o atribuim „Culturei Naționale”, se întoarce împotriva prevederilor noastre. Vina e cu atât mai mare, și la urmă, putea fi plătită cu bani mai puțini.

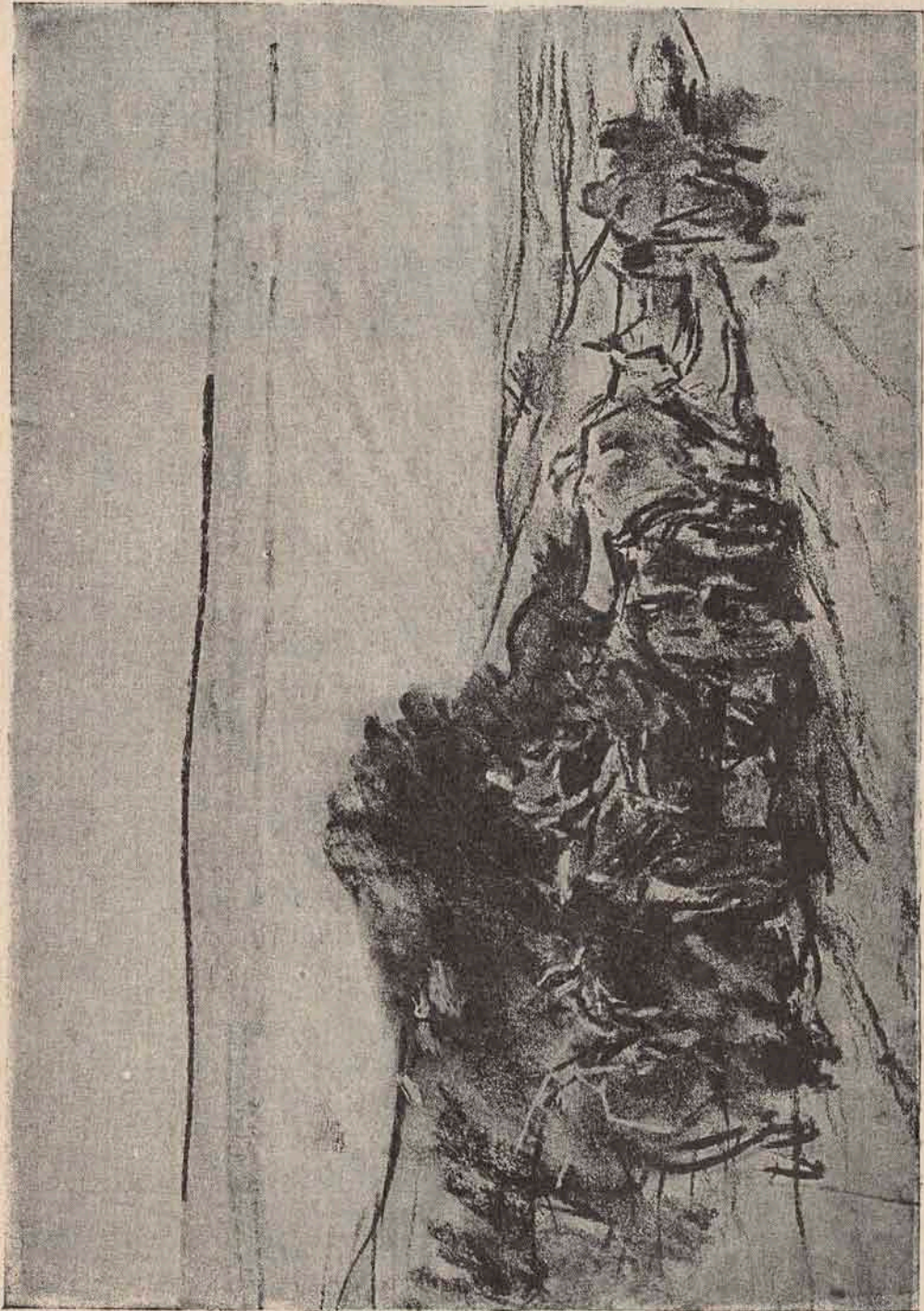
S

SE pregătește o colecție fără precedent în editura românească. Dar cu drum de mult deschis de bibliografia apuseană. E vorba de o „colecție manuscriptum”. O serie restrânsă de cărți de lux, editate de confratele Petre Cătunaru sub îngrijirea artistică a poetului Ion Minulescu.

Manuscrisul autorilor va fi reprodus după ultimile procedee ale artei grafice; din fiecare volum vor apare 10 exemplare pe hârtie Japon cu preț de 1000 lei exemplarul; 20 exemplare pe hârtie de Olanda a 500 lei și 1470 exemplare pe hârtie cromo de fabricație franceză cu preț de 120 lei exemplarul. Exemplarele vor fi numerotate. Clișeele se distrug. Ediția rămâne definitivă și unică. Înainte de Crăciun vor apare în această colecție, câteun volum manuscris de: Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu și Ion Minulescu.

Vor urma apoi: I. Al. Brătescu-Voinești, Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Ion Pillat, Adrian Maniu, Mihai Codreanu și încă puțini.

În criza tiparului românesc de astăzi încercarea e temerară, și nu e numai o faptă frumoasă, dar e și una bună. Editurile cu vad comercial tipăresc în disprețul oricărei preocupări de frumos și acurateță tehnică. Celelalte edituri care au încercat să se apropie de tehnica apuseană, au dat greș, fiindcă bunele intenții nu au fost recordate de o pricepere gospodărească. A căzut vina pe indiferența publicului. Pe lipsa lui de simț estetic. Eroare. Cărțile franceze și germane în ediții rare își găsesc destul de generoasă piață de desfacere aci. Nu publicul poartă vina, ci editorul. Editorul care tipărește cărți bune dar prost și cel care tipărește bine, cărți proaste. Nu se întâlnesc decât arar pe acelaș drum. Dar de ce ponosul să cadă mereu pe bietul public cititor, atât de docil? Sântem siguri și de astădată, că acest hulit public cititor, își va dovedi priceperea și gustul, îndată ce realizarea colecției proiectate va fi la înălțimea făgăduelilor. Iubitorii de literatură și amatorii de lucruri rare sânt invitați să-și rețină din vreme exemplarele dorite, chiar fără a achita anticipat. Orice lămurire și cerere, se vor adresa confratelui Petre Cătunaru, Str. Clucerului 34, București.

Colecția A. Blitt

GRIGORESCU

GÂNDIREA

261

GRIGORESCU

Colecția A. Blank

GÂNDIREA

GRIGORESCU

Colecția A. Blank

GÂNDIRE▲

GRIGORESCU

Colecția A. Blank

GANDİBEA

GRIGORESCU

Colecția A. Blank

GRIGORESCU

Colecția A. Rulea

GÂNDIREA

GRIGORESCU

Colecția A. Steriadi

EVREU DIN MOLDOVA

GANDIREA

Colecția A. Blahk

GRIGORESCU

GÂNDIREA

G H. D. MUGUR
LABOREMUS

SCRISORI CĂTRE INVĂȚĂTORI

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE „PRINCIPELE CAROL“

PREȚUL 20 LEI

LUCIAN BLAGA

DARIA

DRAMĂ

EDITURA ARDEALULUI

A Apărut

A Apărut

TUDOR VIANU
FRAGMENTE MODERNE

EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

Lei 80

LUCIAN BLAGA
FETELE UNUI VEAC

ESSURI

BIBLIOTECA SEMĂNĂTORUL
ARAD

A Apărut

A Apărut

TUDOR VIANU
DUALISMUL ARTEI

Lei 60

CEZAR PETRESCU
OMUL DIN VIS

NUVELE

EDITURA RAMURI

Prețul 40 Lei

CRAIOVA

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICA

INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APARUT:

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIITORUL INTELIGENȚII în rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI cu gravuri în lemn de Teodorescu- Ston.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR studii filosofice.
5. H. IBSEN	FEER GYNT trad. în versuri de Adrian Maniu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE IN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA joc dramatic.

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC
APARE ODATA PE LUNĂ

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CASELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT
RUGAȚI A TRIMITE CĂTE UN EXEMPLAR. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

IULIE-SEPTEMBRIE 1926

CUPRINSUL:

GRIGORESCU de <i>Francisc</i>	DEZAXARE de <i>Petre Marcu</i> . . . 226
<i>Șirato</i> 193	CUVINTE DESPRE „ARTA NOUĂ” de <i>Ștețian Mateescu</i> 229
MONOTONIE (poezie) de	UN ALT PIRANDELO
<i>T. Argezi</i> 197	de <i>Alex. Marcu</i> 230
MARTURISIRI de <i>Elena Văcărescu</i> 198	PLEDOARIE PENTRU ACTOR
MĂ VREAU IN MUNȚI (poezie)	de <i>T. Vianu</i> 232
de <i>Zaharia Stancu</i> 203	PROBLEMA CĂRȚII de
IRĂȚUL de <i>Gib I. Mihăescu</i> . . . 204	<i>Em. Bucuță</i> 233
DIN „CHILIMIRI OLTENEȘTI”	UN CONFLICT MORAL și
(poezie) de <i>Radu Gyr</i> 216	IMAGINAR de <i>Cezar Petrescu</i> . 234
CRAII DE CURTEA-VECHE	CRONICA LITERARĂ
de <i>Mateiu Ion Caragiale</i> . . . 219	ALECSANDRI CA DESCRIPTII
EU ȘI ȚARA MEA (poezie)	de <i>T. Vianu</i> 236
de <i>Elena Văcărescu</i> 223	CRONICA MĂRUNTĂ de <i>Cezar</i>
IDEL, OAMENI & FAPTE	<i>Petrescu</i> 239
ELENA VĂCĂRESCU de	
<i>V. Munteanu</i> 225	

ILUSTRĂȚII

COPERTA : de *Grigorescu*

SUPLIMENT : Reproduseri după lucrările premiate la Salonul Oficial.

DESENE IN INTERIOR : de *Demian*.

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 500 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 25.—